

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΞΕ'

ΤΕΥΧ. Α'

ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ ΤΗΛ. 72.18.308

15 ΙΟΥΝΟΥ 1988

ΑΡΙΘ. 10

Η ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΕΚΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΡΩΣΩΝ

Ἐκείνη ἡμέρα ὁ χριστιανικὸς κόσμος διὰ πολλῶν λατρευτικῶν συνάξεων, συνεδρίων, σεμιναρίων καὶ ἄλλων ἐκδηλώσεων ἐώρτασεν ἤδη ἢ πρόκειται νὰ ἐορτάσῃ τὴν συμπλήρωσιν χιλίων ἐτῶν ἀπὸ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Ρώσων.

Καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἤδη τὴν 27ην Φεβρουαρίου ἐ.ε., ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τοῦ ἱεροῦ Φωτίου, ὠργάνωσεν ἐν τῇ αἰθούσῃ τελετῶν τοῦ Διορθοδόξου Κέντρου τῆς ἱερᾶς μονῆς Πεντέλης σχετικὴν πνευματικὴν ἐκδήλωσιν, τῆς ὁποίας Χρονικὸν ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ὑπ. ἀρ. 4 τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» (15 Φεβρουαρίου 1988), ὅπερ ἔκτοτε μέχρι σήμερον παρουσιάζει καὶ εἰδικὰ ἄρθρα ἢ σχόλια, ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἁγίαν Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας.

Μεγάλῃ ὑπῆρξεν ἡ λαμπρότης τοῦ σχετικοῦ ἐορτασμοῦ καὶ ἐν τῷ σεπτῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ πρωτόθρονος ἐν τῇ καθ' ὅλου Ὁρθοδοξίᾳ Μητὴρ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ἀτμοσφαίρᾳ χαρᾶς, συγκινήσεως καὶ τιμῆς προέβαλε τὴν χιλιετηρίδα τοῦ μεγάλου συμβάντος (βλ. περιοδ. «Ἐκκλησία», ἀρ. 7, 1 Μαΐου 1988, σ. 260 ἐξ.). Κατὰ τὸν ἐορτασμὸν τοῦτον ἠκούσθησαν βαρυσήμαντοι λόγοι ἢ μηνύματα καὶ ἀνεγνώσθη εἰδικῶς συνταχθεῖσα ἐπὶ τῷ τιμωμένῳ γεγονότι Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Ἐγκύκλιος.

Οἱ ἐπὶ τῇ χιλιετηρίδῃ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Ρώσων ἐορτασμοὶ κορυφοῦνται κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐν Μόσχᾳ, Ζαγκόρσκ, Κιέβῳ, Βλαντιμίρ καὶ Λένινγκραντ καὶ θὰ

συνεχισθοῦν καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐν Σοβιετικῇ Ἑνώσει. Αἱ σχετικαὶ ἐκδηλώσεις, ἐπειδὴ προβάλλονται ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς Τύπου καὶ τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον ραδιοφωνικῶν καὶ τηλεοπτικῶν σταθμῶν, ἀποκτοῦν ὅλως ἰδιαιτέραν σημασίαν, διότι ἀφ' ἐνὸς στρέφουν τὸ βλέμμα εἰς τὸ παρελθόν, καὶ συντελοῦν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τῆς ἱστορικῆς μνήμης καὶ αὐτοσυνειδησίας τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ ἰδίως τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ Λαῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου ὑποβοηθοῦν τὴν καλυτέραν ἀξιολόγησιν τῆς ἐν τῷ σημερινῷ κόσμῳ θέσεως τῆς Ὁρθοδοξίας γενικώτερον καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας εἰδικώτερον καὶ στρέφουν τὸ βλέμμα εἰς τὰς ὑπαρχούσας ἢ εἰς τὰς εὐκαταίας μελλοντικὰς προοπτικὰς.

*

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τῆς ἱστορικῆς μνήμης καὶ αὐτοσυνειδησίας, οἱ ἐορτασμοὶ ὑπομιμνήσκουν, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 988 ὁ μέγας πρίγκιψ τοῦ Κιέβου Βλαδίμηρος εἰς τὴν ἑλληνικὴν τότε πόλιν τῆς Κριμαίας Χερσῶνα, κατηχηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου αὐτῆς καὶ τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἱεραποστόλων, ἐδέχθη τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν δύο βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων Βασιλείου τοῦ Β' (Vasilij) καὶ ἐνυμφεῦθη τὴν πορφυρογέννητον ἀδελφὴν αὐτῶν Ἀνναν. Ἦδη προηγουμένως ὑπῆρχον ἐν Κιέβῳ μερικοὶ Χριστιανοί, ὡς λ.χ. ἡ περὶ τὸ 955 βαπτισθεῖσα σύζυγος τοῦ Ἰγῶρ ἡγεμονίς τοῦ Κιέβου ἁγία Ὀλγα. Ὁ ἐγγονὸς αὐτῆς Βλαδίμηρος ἐδέχθη τὴν χριστιανικὴν πίστιν οὐ μόνον διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος, ἀλλὰ καὶ

ένεκα κατανοήσεως τόσον τῆς ἔναντι τοῦ ἰουδαϊσμοῦ καὶ ἰσλαμισμού ὑπεροχῆς τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὅσον καὶ τοῦ ἐπιβλητικοῦ μεγαλείου τῆς ὀρθοδόξου βυζαντινῆς λατρείας. Διὰ τὸ μεγαλεῖον αὐτὸ ἡ παράδοσις τοῦ σχετικοῦ Ρωσικοῦ Χρονικοῦ ἀναφέρει τὰς ἐντυπώσεις τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Βλαδιμήρου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν: «Μᾶς ὠδήγησαν, — εἶπον οὗτοι —, εἰς τοὺς οἴκους, εἰς τοὺς ὁποίους λατρεύουν τὸν Θεόν των καὶ δὲν ἐγνωρίζομεν, ἐὰν εὕρισκώμεθα εἰς τὸν οὐρανὸν ἢ εἰς τὴν γῆν, διότι εἰς τὴν γῆν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρεθῇ παρομοία ὁμορφιά. Εἴμεθα ἀνίκανοι νὰ τὴν περιγράψωμεν. Τὸ μόνον, ποὺ γνωρίζομεν, εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς κατοικεῖ ἐκεῖ ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων».

Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν τοῦ Βλαδιμήρου εἰς τὸ Κιέβον, οἱ ὑπήκοοί του, μετὰ σχετικὴν προτροπὴν του, ἐδέχθησαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ ἐβαπτίσθησαν ὁμαδικῶς, τοῦθ' ὅπερ εἶναι εἰς μέγας σταθμὸς εἰς τὴν καθ' ὅλου ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης. Συμφώνως πρὸς τὸ Χρονικόν, οἱ μέλλοντες νὰ βαπτισθοῦν εἰσῆλθον ὁμαδικῶς εἰς τὰ ρεῖθρα τοῦ Δνειπέρου ποταμοῦ, «ἄλλοι ἐφθασαν ἕως τὸν λαιμόν, ἄλλοι μέχρι τοῦ στήθους, τὰ παιδιὰ εἰς τὰς ὄχθας καὶ μερικοὶ κρατοῦντες τέκνα εἰς τὴν ἀγκάλην..., ἐνῶ οἱ ἱερεῖς ἀπήγγελλον τὰς εὐχὰς».

Εἶναι λοιπὸν βέβαιον, ὅτι οἱ Ρῶσοι τῆς περιοχῆς τοῦ Κιέβου ἐδέχθησαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐκ τοῦ ἱεραποστολικῶς δρώντος καὶ ἀκτινοβολοῦντος Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατενόησαν, ὅτι ἡ πίστις αὕτη δὲν ὀδηγεῖ εἰς νοσηρὸν θρησκευτικὸν μυστικισμόν, ἀποξενοῦντα ἐκ τῶν ἐνδοκοσμικῶν πολιτιστικῶν ἀξιών, ἀλλ' ἀντιθέτως ὑποβοηθεῖ εἰς τὴν πυροδότησιν καὶ ἐκκόλαψιν αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἐνοποιὸν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Βυζαντινὴ Ἐκκλησία δὲν ἀπῆρτησε τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κατὰ τὸν ἐκχριστιανισμόν τῶν Ρώσων, ἀλλὰ προέβαλεν εἰς αὐτοὺς τὸ οἰκουμένικόν καὶ ἀνθρωπιστικὸν ἑλληνορθόδοξον πνεῦμα, ὅπερ, ὡς τονίζει ὁ Dvornik, εἶναι «δημοκρατικὸν καὶ φιλελεύθερον», «σέβεται τὴν ὀντότητα

τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν»¹ καὶ δι' αὐτὸ εὐλογεῖ τὴν εἰς τὰς διαφόρους γλώσσας μεταφράσιν τῶν ἱερῶν καὶ λειτουργικῶν κειμένων. Ὁ ἅγιος καὶ ἰσαπόστολος Βλαδίμηρος ἐπωφελήθη τῆς διαχύτου εἰς τὸν σλαβικὸν κόσμον ἀκτινοβολίας τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου ἔξοχοι φορεῖς καὶ ἐνσαρκωταὶ ἀνεδείχθησαν κατὰ τὸν θ' αἰῶνα οἱ δύο Ἑλληγες Θεσσαλονικεῖς ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν, οἵτινες εἶχον μεταφράσει τὰ Εὐαγγέλια, τὸ Ψαλτήριον τὰ ἑλληνοβυζαντινὰ Λειτουργικὰ βιβλία καὶ πολλὰ ἔργα Ἑλλήνων Πατέρων εἰς τὴν σλαβικὴν γλώσσαν καὶ δὴ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν δύο ἁγίων ἐφευρεθεῖσαν «γλαγολιτικὴν» γραφὴν, τῆς ὁποίας τὰ περισσότερα γράμματα ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης². Ὁ ἅγιος Βλαδίμηρος πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ γλωσσικοῦ ὄργάνου λατρείας τῶν νεοβαπτισθέντων ὑπηκόων του ἐπωφελήθη τῆς ἤδη διαμεμορφωμένης ἐν Βουλγαρίᾳ βυζαντινοσλαβικῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης, ἡ ὁποία εἶχε διαμορφωθῆ ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ ἁγίου Μεθοδίου. Οὗτοι, διωχθέντες ἀπηνῶς ὑπὸ τῶν λατίνων καὶ ἐκτοπισθέντες ἐκ τῆς Μοραβίας³, ἐξήπλωσαν τὴν βυζαντινοσλαβικὴν λατρείαν εἰς ὅλον τὸν σλαβικὸν κόσμον. Ἡ λατρεία αὕτη, ἔχουσα ὡς ὀρμητήριον καὶ φωτεινὴν ἐστίαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν περιοχὴν τῆς Ὀχρίδος, ἐνθα ἔδρασεν ὁ εἰς τὰ ἴχνη τοῦ Μεθοδίου ἀκολουθῶν μαθητῆς του ἅγιος Κλήμης, ἠκτινοβόλησε καὶ ἐγνώρισε νικηφόρον πορείαν εἰς τὰς σλαβικὰς περιοχὰς τῶν Βαλκανίων⁴ καὶ εἰς τὴν Ρω-

1. Εὐαγγέλιου Δ. Θεοδώρου, Τὸ ἔργον τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐξ ἐπόψεως λειτουργικῆς, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1966, σ. 12. Β. Ἐρᾶστου, Χίλια χρόνια ἀκτινοβολίας, περ. «Ἀκτίνες», 1948, σ. 43.

2. Γερασίου Κονιδάρη, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὡς πολιτιστικὴ δύναμις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἐν Ἀθήναις 1948, σελ. 45. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι, 1948, σελ. 370. P. Duthilleul, L'Évangélisation des slaves — Cyrille et Méthode, Paris-Tournai (Belgium) - New York - Rome 1963, σ. 106 ἐξ.

3. Θεοφυλάκτου Ἀχρίδος ἢ Βουλγαρίας, Βίος καὶ Πολιτεία Κλήμεντος Ἀρχιεπισκόπου Βουλγάρων, ἐν Migne Ἐ.Π. τόμ. 126, στ. 1220.

4. George C. Soulis, The legacy of Cyril and Methodius to the southern Slavs, ἐν «Dumbarton Oaks Papers», ἀρ. 19, Washington 1963, σ. 19-42.

σιαν⁵. Ἐν Βουλγαρία λ.χ. ὁ Συμεὼν (893-927) ἐνεθάρρυνε ζωηρῶς τὴν διάδοσιν τῆς χρήσεως τῆς σλαβικῆς γλώσσης εἰς τὴν Βουλγαρίαν, κατευθύνων ὁ ἴδιος τὸ ἔργον τῆς μεταφράσεως τῶν βυζαντινῶν κειμένων. Καὶ παρὰ τοῖς Σέρβοις διεδόθη τάχιστα ἡ εἰς τὴν λατρείαν χρήσις τῆς σλαβικῆς γλώσσης. Ἐξ Ὀχρίδος, ὡς καὶ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον καταφύγει μερικοὶ ἐκ τῶν ἐκδιωχθέντων ἐκ Μοραβίας καὶ διαδιδόντων τὴν «σλαβικὴν λατρείαν» μαθητῶν τοῦ Μεθοδίου, ἡ βυζαντινοσλαβικὴ λατρεία μετεδόθη εἰς τὰς ἐν Ἀγίῳ Ὀρει μονὰς τοῦ Ζωγράφου καὶ τοῦ Χιλανδαρίου, ὡς καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κιέβου⁶. Τὰ παλαιοσλαβικὰ λειτουργικὰ βιβλία εἰς τὴν Κυρίλλειον γραφὴν φθάνουν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἀντιγραφόμενα ἐκ παλαιοβουλγαρικῶν χειρογράφων ἢ μεταφραζόμενα ἐκ νέου ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ὑπὸ ἀντιγραφῶν ἢ μεταφραστῶν, τοὺς ὁποίους ἐν Κιέβῳ εἶτε ὁ ἅγιος Βλαδίμηρος τὸ τέλος τοῦ ἰ' αἰῶνος, εἶτε ὁ πρίγκιψ Γιαροσλάβος τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰα' αἰῶνος ἐστρατολόγησαν ἐκ μοναστηρίων τῆς Βουλγαρίας ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁷. Αἱ νεώτεραι ἱστοριοφιλολογικαὶ ἔρευναι ἔχουν ἀνακαλύψει πολλὰς μαρτυρίας βουλγαρορωσικῆς συνεργασίας εἰς τὸν τομέα τῆς διαδόσεως τῶν βυζαντινῶν λειτουργικῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα μετεφράσθησαν εἰς τὴν σλαβικὴν (πρβλ. ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Novgorod τὸ Εὐαγγελιάριον τοῦ Ostromir⁸, τὸ Εὐχολόγιον τοῦ Vladimir⁹ κ.ἄ.).

Οὕτως ἡ κατὰ τὸ ἔτος 988 ὁμαδικὴ βάρπτισις τῶν ὑπηκόων τοῦ πρίγκιπος Βλαδίμηρου ἐσήμανε τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη, ὑπαχθεῖσα ὡς Μητρόπολις ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὠργανώθη μερίμνη αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον,

ὡς ὑπέμνησεν ἡ Α.Θ. Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Δημήτριος εἰς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν Ἐγκύκλιον, κατέστησεν «ἐκκλησιαστικὴν κεφαλὴν ἐν Ρωσίᾳ τὸν Κιέβου καὶ πάσης Ρωσίας Μητροπολίτην, ἐν τῇ πόλει τοῦ Κιέβου ἐδρεύοντα, ἐκλεγόμενον μὲν καὶ χειροτονούμενον παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἱερᾶς Συνόδου, διοικοῦντα δὲ τὴν ἰδίαν Μητρόπολιν κατὰ τὸ ἀρχαῖον, ἥτοι προεδρεύοντα τῆς τοπικῆς τῶν Ἐπισκόπων Συνόδου, ἥτις καὶ ἐρρύθμιζε καὶ διεχειρίζετο τὰς ἐσωτερικὰς τῆς Μητροπόλεως ὑποθέσεις»¹⁰. Τοιοῦτοτρόπως καθ' ὅλην τὴν χρονικὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 988 μέχρι τοῦ 1240, ὅτε κατελύθη τὸ κράτος τοῦ Κιέβου, ἐποίμαναν τὴν πόλιν ταύτην («εἴκοσι καὶ τρεῖς Ἀρχιερεῖς, προκαθήμενοι τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κιέβου καὶ πάσης Ρωσίας, ἐξ ὧν οἱ εἴκοσι καὶ εἷς εἶχον τὴν προέλευσιν») ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου («καὶ μόνον δύο ἦσαν ἰθαγενεῖς ἐκ τῆς ρωσικῆς γῆς»¹¹. Τοιοῦτοτρόπως τὸ «νεοφώτιστον ἔθνος προέκοπτεν ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ἡνδροῦτο ἐν Χριστῷ, ἀναδεικνύμενον εἰς πρότυπον εὐλαβείας καὶ δεχόμενον εὐπειθῶς τὰς συμβουλὰς καὶ νοθεσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κατὰ τὰς ἐκάστοτε προκυπτούσας ἀνάγκας»¹².

Εἰς τὸ ἐπόμενον τεῦχος θὰ ὑπομνήσωμεν δι' ὀλίγων τὸ τί ὀφείλει τὸ ρωσικὸν ἔθνος εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ κατανοήσωμεν τὴν σημερινὴν θέσιν καὶ τὰς μελλοντικὰς αὐτῆς προοπτικὰς, αἱ ὁποῖαι ἀνοίγονται διὰ τῶν σημερινῶν πανηγυρικῶν ἐν Σοβιετικῇ Ἐνώσει ἐκδηλώσεων.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

10. Περ. «Ἐκκλησία», ἀρ. 7, 1 Μαΐου 1988, σ. 270.

11. Ἐνθ' ἀνωτ.

12. Αὐτόθι.

5. Dimitri Obolensky, The heritage of Cyril and Methodius in Russia ἐν «Dumbarton Oaks Papers», ἀρ. 19, σ. 45-65.

6. P. Duthilleul, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 187. Franz Grivee, Konstantin und Method Lehrer der Slaven, Wiesbaden 1960, σ. 145.

7. Πρβλ. P. Duthilleul, αὐτόθι.

8. St. Kulbakin, Le vieux slave, 1929, σ. 29 ἐξ.

9. N. Koroliva, Un témoin du plus ancien manuscrit cyrillique: L' Euchologe dy kniaz Vladimir le Grand, ἐν «Échos d' Orient», 159 (1940), σ. 342-346.

Μιχαὴλ Γαλανοῦ

«ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ»

Κυκλοφοροῦν ἤδη οἱ 6 πρῶτοι τόμοι ἀπὸ τὸ μνημειῶδες ἔργο τοῦ μεγάλου συγγραφέως. Ἀληθινὸ θησαύρισμα γιὰ κάθε διδισθηθῆκη. Ἐκδόση τρίτη, Ἀποστολικῆς Διακονίας.

ΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΙΔΕΑΙ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ *

3. Διδάσκαλος και διδακτικῶν βιβλίων συγγραφεύς.

Πρὸ τῆς εἰς τὸ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον Σμύρνης διδασκαλικῆς αὐτοῦ δραστηριότητος ὁ Οἰκονόμος, ὡς ἀνωτέρω ἀνεγράφη, ἐδίδαξεν εἰς τὴν Σχολὴν τῆς γενετείρας αὐτοῦ Τσαριτσάνης, ἰδρυθεῖσαν ἴσως ὑπὸ τοῦ πατρὸς του¹⁵. Συστηματικῶς ὅμως καὶ ἐπὶ μίαν δεκαετίαν, ὡς προανεφέρθη, ἐδίδαξεν εἰς τὸ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον. Ἀνάλογος δὲ πρὸς τὴν μεγάλην αὐτοῦ παιδείαν καὶ μόρφωσιν, ὑπῆρξε καὶ ἡ διδακτικὴ αὐτοῦ ἰκανότης καὶ ἀποδοτικότης. Ὁ Ἀναστάσιος Ν. Γούδας γράφει τὰ ἐξῆς εἰδικῶς περὶ τῶν διδασκαλικῶν ἀρετῶν τοῦ Οἰκονόμου, ἔχων ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ τὰ ἀναγραφέντα ἐν προκειμένῳ ὑπὸ τοῦ ἀξίου μαθητοῦ τοῦ Οἰκονόμου, Κ. Σιβίνη:

«Πρωτίστην ἀρχὴν καὶ θεμέλιον τῆς τοῦ μαθητοῦ ἐπιδόσεως ἐθεώρει ὁ Οἰκονόμος τὴν ὀρθὴν κατ' οἶκον ἀνατροφήν. Τὰς δὲ οἰκιακὰς ἀρετὰς ἐθεώρει ὡς βᾶσιν πασῶν τῶν ἀρετῶν τοῦ πολίτου. Τὸν μαθητὴν ἀπήτει σεμνόν, ἡμέρον, μετριοφρονα καὶ καθαρὸν τὴν τε ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Πρὸς δὲ τοὺς δραστηκοὺς καὶ θορυβώδεις εἶχε πάντοτε ἀνὰ στόμα τὸ τοῦ Ἐπικτήτου· ἀηρεμήσατε τῇ διανοίᾳ, ἀπερίσπαστον αὐτὴν ἐνέγκατε εἰς τὴν σχολὴν, καὶ γνῶσεσθε οἷαν ἰσχὺν ὁ λόγος ἔχει».

Μετὰ μεγίστης εὐχαριστήσεως ἤκουε καὶ ἔλυε τὰς ἀπορίας τῶν μαθητῶν, καὶ ἐπεθύμει νὰ συζητῇ καὶ νὰ πείθῃ μᾶλλον ἢ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν. Ἐσκίρτα δὲ ἀπὸ χαρᾶς, ὡσάντις ἐβλεπεν ἐπιδιδόντας δύσωνους μαθητὰς. Ἄνὰ στόμα εἶχε πάντοτε τὸ τῆς εὐσεβείας ἐντιμὸν ὄνομα. «Καὶ ἡ ἀλήθεια, συχνάκις ἔλεγε, ἐλευθερώσει ἡμᾶς». Ὅσον δὲ ἠνόει τὴν κοσμιότητα καὶ τὴν μετριοφροσύνην, τοσοῦτον ἀπεστρέφετο τὸ ἐπτοημένον καὶ μάλιστα τὸ χαμερπὲς ἦθος καὶ ἰδίως τὴν προσπεποιημένην ἀφοσίωσιν. Πανταχοῦ καὶ πάντοτε συνίστα τὴν τάξιν καὶ εἰς τοῦτο ἔφερε προσεπιμαρτυροῦντα τὸν θεῖον Πλάτωνα ἀξιόστα ἐκάστου, καὶ σκευούς, καὶ σώματος, καὶ ψυχῆς ὡς καὶ ζώου παντός, οὐχ οὕτως εἰκῆ παραγίγνεται, ἀλλὰ τάξει καὶ ὀρθότητι καὶ τέχνῃ».

Ἐπὶ τῆς διδασκαλίας ἀπέφευγε πᾶσαν ἐπί-

δειξιν· ἦτο δὲ πάντοτε σαφής, ζωηρὸς τὴν φράσιν καὶ ἀναλυτικὸς. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν δοξασιῶν του ἐπέφερε μὲ ἀφέλειαν καὶ ἀμίμητον χάριν πληθῆν μαρτυριῶν, παρατηρήσεων καὶ ἐλεγκτῶν παραδειγμάτων· εἶχε δὲ πρὸς εὐκρινῆ μετάδοσιν συντελοῦσας καὶ τὰς παντοειδεῖς καὶ στερεὰς αὐτοῦ γνώσεις ὡς ἠντήλησεν ἐν τῇ σπουδῇ πολλῶν ἐπιστημῶν. Ἀπὸ τῆς λογικῆς, ἠρύετο τὴν μέθοδον· ἀπὸ τῆς μεταφυσικῆς, τοὺς ἀρχικούς νόμους τῆς φύσεως· καὶ ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, πάσας τὰς ὑψηλὰς ἐννοίας. Ἡ μὲν γεωμετρία ἐχορήγει αὐτῷ παραδείγματα τάξεως καὶ ἀλληλουχίας· ἡ δὲ ἱστορία, ἡ γεωγραφία καὶ ἡ ἀρχαιολογία πληθῆν παραδειγμάτων ἡθῶν, ἐθίμων καὶ νόμων διαφόρων ἐποχῶν, διαφόρων ἐθνῶν, καὶ διαφόρων τύπων. Ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ ποίησις ἀνεχάραττε τέλος εἰς τοὺς λόγους, εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ ἀνδρὸς χάριν καὶ θέληγητρα σπάνια καὶ σχεδὸν ἀμίμητα. Ἡ ἐντελής, τέλος, γνῶσις τῶν ἀγίων Γραφῶν, ἡ εὐστοχος ἀποστήθισις πολλῶν ἐξ αὐτῶν ρήσεων ἐδίδεν εἰς τὸν Οἰκονόμον κατὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ οὐχ ἤττον ἢ ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος μορφῆν τῷ ὄντι θεοπνεύστου ἀνδρός. Ταῦτα δὲ πάντα καθίσταν αὐτὸν τὸν ἀριστον τῶν διδασκάλων...

Ἐξήσκει δὲ πάντοτε τοὺς μαθητὰς καὶ εἰς τὴν τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἀποστήθισιν καὶ τὴν ἀπαγγελίαν, ἵνα προσκτῶνται καλὴν προφορὰν, ἵνα συνειθίζωσι τὴν ἀκοὴν εἰς τὸν λεκτικὸν ρυθμὸν καὶ εἰς τὴν ἀρμονίαν, καὶ ἵνα ἐντυπῶνται ζωηρότερον εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν τὰ τε σπουδαζόμενα ἅπαντα καὶ ἰδίως τὰ ἀπαγγελλόμενα. Καθὼς δ' ἐπὶ πάντων τῶν ἄλλων, οὕτω καὶ κατὰ τοῦτο πρῶτος αὐτὸς ἐδίδε τὸ καλὸν παράδειγμα ἐν τε τοῖς ἀπαγγελλομένοις ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος λόγοις καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Οὐχὶ σπανίως ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ γράφωσι καὶ ἴδια ρητορικὰ ἢ ποιητικὰ γυμνάσματα εἰς τε τὴν ἀρχαίαν καὶ εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλ. γλῶσσαν, περιστρεφόμενα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἐγκώμια ἐνδόξων ἀνδρῶν, πόλεων, ἢ ἐθνῶν, ἢ εἰς περιγραφὰς ἀντικειμένων ἢ πραγμάτων· πολλάκις δὲ καὶ εἰς ἱστορικὰ διηγήματα καὶ εἰς σύνθεσιν ἐπιστολῶν σπουδαίων ἢ καὶ εἰς τὴν πλάσιν διδακτικῶν μύθων ἐνίστε, ἢ καὶ εἰς τὸ δικανικόν. Ἡ δὲ ποίησις, τὰ ἐπιγράμματα, τὰ ἐπιτύμβια, τὰ ἀναθηματικά, τὰ προτρεπτικά εἰς τὴν εὐσέβειαν, εἰς τὴν φιλογένειαν, εἰς τὴν μάθησιν, ἢ εἰς ἄλλην τινὰ οἰανδήποτε ἀρετὴν ἐπιφωνήματα ἦσαν ἀείποτε τὰ παυσίφιλῃ τοῦ Οἰκονόμου μελετήματα· εἰς αὐτὰ δὲ ταῦτα συχνάκις ἐγύμναζε καὶ τοὺς ἰδίους μαθητὰς. Ὁ Οἰκονόμος εἶχεν ἴδιαν ἀπ' ἀρχῆς μέθοδον καὶ σύστημα ἐξ αὐτομαθείας, λέγει ὁ ἐγγνώμων αὐτοῦ μαθητὴς Κ. Σιβίνης, οὐδ' ἐπορίζετο, ὡς ἐνομισθη, ἐκ τῶν προλεγομένων τοῦ σοφοῦ Κοραῆ τὰ πρὸς ἐρμηνείαν τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ λογογράφων.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 344 τοῦ ὑπ' ἀρ. 9 τεύχους.

15. Σημειωτέον ἐναυθῆ, ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας ἐλειτούργουν σχολεῖα εἰς Μονάς, καὶ «ἐνοριακὰ» σχολεῖα εἰς Ναοὺς εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον οἱ ἐφημέριοι, λαμβάνοντες ὡς ἀντιμισθίαν ἐξ ἐκάστης οἰκογενείας ἐν κοιλῶν σίτου (25 περίπου ὀκάδων) κατ' ἔτος διὰ τὴν ἐφημερίαν αὐτῶν, διὰ δὲ τὴν διδασκαλικὴν τῶν ὑπηρεσίαν ἐν ἐπὶ πλέον κοιλῶν. (Ἄ ν α σ τ α σ ί ο υ Ν. Γ ο ὄ δ α, Βίβλ. παράλληλοι τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαλαμφάντων ἀνδρῶν, τόμος Α' (Κλήρος), Ἀθήνησι 1872, σελ. 205-206).

Τούτον ἐτίμα ὑπερβαλόντως καὶ τὰς σοφὰς του ἐκδόσεις μετεχειρίζετο εἰς τὰς μελέτας καὶ παραδόσεις, ἀλλὰ πρὸς ἐρμηνεῖαν ὠδεύεν πάντοτε ἰδίαν ὁδόν, οἶαν ἢ ἀγγλίνονα καὶ ἢ περὶ τοὺς κλασικοὺς "Ἕλληνας μεγάλη πείρα καὶ γνῶσις τὸν ὑπεδείκνυσον»¹⁶.

Ὁ Οἰκονόμος, συνέγραψεν ἐκτὸς ἄλλων φιλολογικῆς ὑφῆς ἔργων, καὶ βιβλία διδακτικὰ πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐν τῷ Φιλολογικῷ Γυμνασίῳ τῆς Σμύρνης, καὶ γενικώτερον πρὸς διδακτικοὺς καὶ παιδαγωγικοὺς σκοποὺς. Ἐκ τῆς συγγραφικῆς του ταύτης εἰδικῆς παραγωγῆς ἀναφέρονται ἑνταῦθα:

Κατῆχησις ἢ ὀρθόδοξος διδασκαλία τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἢ ὅποια ἐγράφη τῷ 1813 ἐν Σμύρνη, μετὰ τὴν Κατῆχιν τοῦ Μόσχας Πλάτωνος (1737-1812), χάριν τῶν μαθητῶν του εἰς τὸ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον καὶ ἐξεδόθη τὸ αὐτὸ ἔτος, εἰς δὲ δευτέραν ἐκδοσιν ἐν Βιέννῃ τὸ 1820, καὶ ἐπανεξεδόθη εἰς «Τὰ σωζόμενα Ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα» (τόμος Α', σελ. 1-132).

Τέχνης ρητορικῆς βιβλία τρία, ἐκδοθέντα καὶ ταῦτα ἐν Σμύρνη τὸ 1813, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τοῦ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου.

Συντακτικόν. (Τμῆμα πρῶτον: Συμφωνία, ἢ κατάλληλος σύναψις τῶν ταυτογενῶν, καὶ ταυταριθμῶν καὶ ταυτοπροσώπων τοῦ λόγου μερῶν. Διττῆ δέ, Ἐπιθετικῆ, καὶ Ρηματικῆ. Τμῆμα δεύτερον: Σύνταξις ἢ ὀρθὴ συμποικὴ τῶν ὀκτώ μερῶν τοῦ λόγου. Τμῆμα τρίτον: Σύνθεσις καὶ τὰ ἀναγκαϊότερα τῶν Σχημάτων). Τὸ Συντακτικὸν ἐδημοσιεύθη εἰς «Τὰ σωζόμενα Φιλολογικὰ συγγράμματα» (τόμος Α', σελ. 60-101).

4. Γενικαὶ παιδαγωγικαὶ ἀρχαί.

Μετὰ ὁδηγὸν τοὺς τρεῖς Λόγους τοῦ Οἰκονόμου, τοὺς ὁποίους οὗτος ἐξεφώνησεν ὅταν ἐδίδασκεν εἰς τὸ ἐν Σμύρνη Φιλολογικὸν Γυμνάσιον, καταχωρίζονται ἐν συνεχείᾳ αἱ παιδαγωγικαὶ ἰδέαι αὐτοῦ, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἐν γένει ἀγωγὴν τῶν παιδῶν ὡς ἐξῆς: I. Οἱ γονεῖς καὶ ἡ ἀγωγή τῶν τέκνων αὐτῶν. II. Ἡ συμβολὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν. III. Ἡ συμβολὴ τῶν νέων εἰς τὴν ἀγωγὴν αὐτῶν¹⁷.

16. Ἄναστασίου Ν. Γούδα, Βίοι παράλληλοι τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαλαμπάντων ἀνδρῶν, τόμος Α' (Κλήρος), Ἀθήνησι 1872, σελ. 177-179. — Κ. Σίβινη, Ὑπόμνημα αὐτοσχέδιον περὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Τεργέστη 1859.

17. Αἱ παραπομπαὶ διὰ τὰ λήμματα ἐκ τῶν τριῶν παιδαγωγικῶν Λόγων τοῦ Οἰκονόμου καὶ ἐκ τοῦ «Σχεδίου (αὐτοῦ) περὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας διὰ τοὺς Ἕλληνας» γίνονται ἐφεξῆς βραχυγραφικῶς, καὶ δὴ: Φ = Κων. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Τὰ σωζόμενα Φιλολογικὰ συγγράμματα, τόμος Α', Ἀθήνησι ἈΩΟΑ'. Ε = Κων. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Τὰ σωζόμενα Ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, τόμος Α', Ἀθήνησι ἈΩΕΒ'. — Διὰ τὰ λήμματα ἐξ ἄλλων ἔργων τοῦ Οἰκονόμου ἀναγράφεται ἐν Σημειώσει ὁ πλήρης τίτλος ἐκάστου ἐξ αὐτῶν.

I. Οἱ γονεῖς καὶ ἡ ἀγωγή τῶν τέκνων αὐτῶν.

Γαλακτοτροφία τοῦ παιδίου. Ὁ Οἰκονόμος ἔχων ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ, διὰ τὰς παιδαγωγικὰς του ἰδέας, τὴν Ἀγίαν Γραφήν, τὴν Πατερικὴν Γραμματείαν, τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ εἰδικώτερον τὸ «Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς» τοῦ Πλουτάρχου, ἀλλὰ καὶ τὴν βιοτικὴν καὶ διδακτικὴν του πείραν, λέγει ὅτι τὸ νήπιον πρέπει νὰ γαλακτοτροφῆται ὑπὸ τῆς μητρὸς του καὶ ὄχι ὑπὸ τῆς τροφοῦ, διότι «ἢ κακίστη ἐκείνη συνήθεια τοῦ νὰ τρέφῃται μετὰ ξένον γάλα χωρὶς ἀνάγκην εἶναι καὶ ἐναντία τῆς φύσεως, ἥτις ἐχάρισε τοὺς μαστοὺς εἰς τὴν γυναῖκα, ἵνα τρέφῃ τὰ ἴδια ἔκγονα, καὶ προσέτι ὀλεθριωτάτη εἰς τὰ ἦθη τοῦ βρέφους... Ἐπειτα ὅταν ἡ μήτηρ βυζαίνῃ τὸ παιδίον, αὐξάνει τὴν πρὸς αὐτὸ μητρικὴν αὐτῆς στοργὴν» (Φ, 40).

Ὅμως ἡ στοργικὴ μητέρα πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν αὐτῆς, ὅτι τὸ παιδίον τῆς (ἀδὲν πρέπει νὰ περιθάλπῃται μετὰ πολλὴν τρυφὴν καὶ ἀπαλότητα, διότι οὕτως ἀποβαίνει ἀνανδρον καὶ θηλυπρεπὲς καὶ ἀνίκανον εἰς τοὺς κόπους τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀρετῆς» (Φ, 40).

Ἄστυα καὶ παιγνίδια. Διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν εἶναι ἀπαραίτητα τὰ ἀστυα καὶ τὰ παιγνίδια. Τὰ παιδία «πρέπει νὰ συνειθίζωνται ἀπὸ τοὺς γονεῖς των εἰς τὴν κοσμιότητα μετὰ λόγους ἀστείου καὶ τερπνὰς συμβουλὰς... Καὶ αὐτὰ τὰ παιγνίδια καὶ οἱ λόγοι καὶ οἱ μῦθοι, δι' ὧν τέρπουσιν αὐτὰ, πρέπει νὰ μὴ εἶναι ἀνελεύθερα καὶ αἰσχροὶ» (Φ, 41).

Καθαριότης καὶ εὐταξία. Πρέπει ὠσαύτως ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας νὰ μάθουν «νὰ φυλάττωσι καθαριότητα εἰς τὰ ἐνδύματα, χωρὶς νὰ ἀγαπῶσι τὴν τρυφὴν καὶ τὸν καλλωπισμὸν, νὰ μὴ τρώγωσιν ὅπταν φθάνωσι, νὰ προσηκόνωνται πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, νὰ παραχωρῶσιν εἰς αὐτοὺς τὸ κάθισμα, τὸν δρόμον, νὰ βάλλωσι πάντοτε τὰ πράγματα, οἷον τὰ βιβλία, τὰ φορέματα, εἰς τὸν πρέποντα τόπον μετ' εὐταξίας. "Ὅλα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πρέπει νὰ διδάσκῃται τὸ παιδίον εὐθὺς ἀφ' οὗ ἀρχίσῃ νὰ διακρίνῃ τὰ πράγματα. Δὲν λέγω ὅμως νὰ τὰ διδάσκῃται ὡς δόγματα μετὰ πολλῆς ἀυστηρότητος καὶ λεπτολογίας· διότι ὁ ἐπιτηθευμένος καὶ περιττός πολιτισμὸς εἶναι πολλὰ ἀηδέστερος καὶ ὀληρότερος παρὰ τὴν ἀγροικὴν ἀφέλειαν καὶ ἀπλασίαν» (Φ, 41).

Κακαὶ διαθέσεις τοῦ παιδίου. Αἱ ἀνωτέρω φροντίδες διὰ τὰ τέκνα σχετίζονται μετὰ τὸ «ἐξωτερικόν» τῆς παιδικῆς ψυχῆς. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη ἀπόλυτος ἢ προσοχὴ καὶ ἡ φροντίς νὰ στρέφονται εἰς τὸ «ἐσωτερικόν» τῆς παιδικῆς ψυχῆς. «Τὴν ρίζαν, τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ πρέπει πρῶτιστα νὰ ἐκκόπτωσι, κακὰς τινὰς δηλονότι διαθέσεις, αἱ ὅποιαί πολλακίς φυτρῶνουσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου πολεμιώταται εἰς τὰ καθήκοντα» αὐτοῦ ἐντὸς τῆς κοινωνίας (Φ, 41).

Αἱ κακαὶ διαθέσεις εἶναι τὸ θηριῶδες καὶ βάρβαρον πείσμα, ἡ ἀχαλίνωτος φιλαυτία, ἡ ἀμέλεια καὶ ἀναισθησία πρὸς τὰ καλὰ, ἡ οἴησις καὶ ἡ ὑψηλοφροσύνη, «ἥτις μᾶς καταπειθεῖ ὅτι τὸ πᾶν χρεωστεῖται εἰς ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς δὲν ἔχομεν οὐδὲν χρέος πρὸς τὸν πλησίον», τὸ πνεῦμα ἀντιλογίας καὶ τὸ σκαμπτικὸν ἦθος. «Ταῦτα εἶναι κυρίως τὰ ἐλαττώματα καθ' ὧν οἱ γονεῖς καὶ τροφοὶ τοῦ παιδιοῦ πρέπει νὰ ἔχωσιν ἀκήρυκτον πόλεμον» (Φ, 41-42).

Προφύλαξις ἀπὸ τὴν διαφθορὰν καὶ παρακινήσεις εἰς τὴν ἀρετὴν. Καθημερινὸν μέλημα τῶν γονέων πρέπει νὰ εἶναι ἡ διὰ τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων παρακινήσεις τῶν τέκνων εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ ἡ προφύλαξις αὐτῶν ἀπὸ πάσης διαφθορᾶς, δεδομένου ὅτι ἡ παιδικὴ ἡλικία διατρέχει πολλοὺς κινδύνους καὶ καθ' ἑαυτὴν ἀκολουθίαν πρέπει ὁ πατὴρ (ἢ ἀγρυπνῆ ὡς ἄλλος πολυόμματος ἄργος εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ φυλάττη τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ) (Φ, 55).

Μέσα καὶ τρόποι πρὸς προφύλαξιν τοῦ παιδιοῦ εἶναι (ἢ περιτειχίζῃ αὐτὸ μὲ καλὰς συναναστροφάς, ἀπομακρύνων ἀπ' αὐτοῦ ὅσον δύναται μακρὰν ἀνθρώπους κακοήθεις καὶ μιαρούς, οἵτινες εἶναι τῆς νεότητος ἢ ἀνίατος λοιμικὴ νόσος. Νὰ ὀμιλῇ πάντοτε πρὸς αὐτὸ συμβουλὰς, καὶ νὰ ζωγραφίζῃ ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν μὲ τῶν ἐπαίνων τὰ τερπνότατα καὶ γλυκύτατα χρώματα. Νὰ συνειθίζῃ αὐτὸ εἰς τὴν μετριοφροσύνην καὶ ἐγκράτειαν καὶ καλλιλογίαν... καὶ νὰ ζητῇ πάντοτε παρὰ τοῦ παιδιοῦ νὰ ἀληθεύῃ» (Φ, 55). «Ὅταν δὲ τὸ παιδίον ὁμολογῇ τὴν ἀλήθειαν, ὅτι διέπραξε σφάλμα, ὀφείλει ὁ πατὴρ καὶ δι' αὐτὸ ἀκόμη τὸ σφάλμα τοῦ παιδιοῦ τοῦ νὰ ἀμείβῃ αὐτό, ἀκριβῶς διὰ τὴν φιλαλήθειάν του, διότι «Θεὸς καὶ κόσμος στεφανώνουσι ἕως τέλος τὸν φιλαλήθη. Ποτὲ δὲν ἔβλαψε τὸν ἀνθρώπον τὸ ἱερώτατον χρῆμα τῆς ἀληθείας, ὅταν οἰκονομῆται ὑπὸ τῆς φρονήσεως» (Φ, 55).

Ἄλλο μέσον πρὸς προφύλαξιν τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τῆς διαφθορᾶς εἶναι τὸ ἀγαθὸν παράδειγμα τῶν γονέων καὶ τῶν διδασκάλων. Αἱ συμβουλαι τῶν γονέων, συνδεδασμέναι μὲ τὸ καλὸν παράδειγμα, εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος πρὸς τὴν ὀρθὴν τῶν τέκνων ἀνατροφὴν. Διὰ τοῦτο εἶναι «μακάριον τὸ παιδίον ἐκεῖνο, ὅπερ μορφώνεται, ὡς ἂν εἰς καθρέπτην, εἰς τὴν ἀγαθὴν διαγωγὴν τῶν γονέων καὶ διδασκάλων αὐτοῦ. Μακάριον, ὅταν δύναται νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν θεωρίαν τῆς ἀρετῆς εἰς τὰς πράξεις τῶν οἰκιακῶν αὐτοῦ· εἰ δὲ μή, γίνεται ματαία πᾶσα διδασκαλία καὶ ἀνατροφή. Πόσοι ἄνθρωποι, παρατηρεῖ ὁ Οἰκονόμος, θρηνοῦσιν ἀνωφελῶς, ὅταν ἐνθυμῶνται ὅτι τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν ἐκληρονόμησαν παρὰ τῶν γονέων!» (Φ, 56).

Τὸ θεμελιῶδες ὅμως μέσον τῆς ἠθικῆς προφυλάξεως εἶναι τὸ νὰ γυμνάζωνται «πάντοτε τὰ τέκνα εἰς τὴν εὐσέβειαν, τὴν μάθησιν δηλονότι τῶν τῆς ἀμωμῆτου ἡμῶν πίστεως ἐντολῶν καὶ διδαγμάτων. Ἡ πίστις ἡμῶν εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς· ἡ πίστις ἐμψυχώνει τὰ παιδιὰ πρὸς τὴν ἀρετὴν, καθαρίζει τὴν καρδίαν, ἀνυψώνει τὸν νοῦν, ἐξευγενίζει, τελειοποιεῖ αὐτὰ εἰς ὅλας τὰς μαθήσεις. Ἡ πίστις εἶναι

ἡ οὐράνιος παρακαταθήκη, ἥντινα χρεωστεῖς νὰ ἐμπιστευθῆς πρώτιστα καὶ ὑστατα εἰς τοὺς ἀπογόνους σου» (Φ, 56).

Ἐὐφυΐα καὶ ἠθικὸς χαρακτήρ. Ἔτεροι τρόποι τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ μεταχειρίζονται οἱ γονεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ διδάσκαλοι, διὰ νὰ γίνουν τὰ παιδιὰ ἐνάρετα καὶ σπουδαῖα, εἶναι νὰ διακρίνουν καλῶς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὸν ἠθικὸν τῶν παιδῶν χαρακτήρα. Συγκεκριμένως, ὑπάρχουν παιδιὰ, τὰ ὁποῖα ἂν δὲν πιεστοῦν ἀδιαφοροῦν τελείως, καὶ ὑπάρχουν ἄλλα παιδιὰ τὰ ὁποῖα ὅταν πιεστοῦν ἀγανακτοῦν. «Τοῦτον, παρατηρεῖ ὁ Οἰκονόμος, σωφρονίζεις μὲ τὸν φόβον, ἀλλ' ἐκεῖνον ἐκνευρίζεις. Ἄλλος ὠφελεῖται μὲ τὴν λιπαρὰν συνέχειαν τοῦ κόπου καὶ τῆς μελέτης. Ἄλλου δὲ πάλιν ἡ ἀγγίχουσα ἀγαπᾶ νὰ μελετᾷ ἐκ διαλειμμάτων. Εἰς τοῦτον χρειάζεται κέντρον, εἰς ἐκεῖνον δὲ χαλινός. Οὗτος ἔχει κλίσιν πρὸς τοῦτο τὸ μάθημα, ἄλλος δὲ τις εἰς ἄλλο... Διὰ τοῦτο ἕκαστος πρέπει νὰ διοικῆται κατὰ τὸ φυσικὸν αὐτοῦ ἴδιωμα, πάντοτε ὅμως μὲ τὴν στάθμην τῆς χρυσῆς μεσότητος» (Φ, 45-46).

Κυριαρχία τῶν γονέων ἐπὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Ἐκτὸς ὅμως τῆς διακρίσεως τῆς εὐφυΐας καὶ τῶν κλίσεων τῶν τέκνων, ὀφείλουν οἱ γονεῖς νὰ ἀνακτήσουν ἐπ' αὐτῶν μίαν κυριαρχίαν καὶ ὑπεροχὴν. Δι' αὐτῆς τῆς κυριαρχίας θὰ ἐμψυτευθῆ εἰς τὰ τέκνα τὸ σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν, μὲ συνέπειαν ταῦτα νὰ εἶναι εὐπειθῆ καὶ ὑπήκοα εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν γονέων τῶν. «Ἦ γονεῖς, συμβουλεύει ὁ Οἰκονόμος, φροντίζετε νὰ καθυποτάσσητε εἰς τὰς ὀρθὰς ὑμῶν διαταγὰς τὴν ἀπαλήν τῶν παιδῶν ψυχὴν περισσότερον, παρ' ὅτι φροντίζουσιν αἱ μάμμαι νὰ διαπλάττωσι τὰ ἄπλαστα καὶ ὑγρὰ καὶ μαλακὰ τοῦ σώματος μέλη» (Φ, 46-47). Ἡ ἀπαλή ἡλικία «εἶναι προσφορώτατος καιρὸς εἰς ὃν πρέπει φιλανθρωπῶς καὶ ἐπεικῶς νὰ ἐκριζώνηται ἀπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ πᾶσα κακὴ κλίσις καὶ ἀκόλαστος φαντασία καὶ νὰ ἐμψυτεύωνται τὰ σπέρματα τῆς σωφροσύνης καὶ ὑπακοῆς» (Φ, 47). Αὐτὴ ἡ εἰς τοὺς παῖδας κυριαρχία τῶν γονέων δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται τυραννία, καὶ τοῦτο διότι ἡ κυριαρχία αὐτὴ στηρίζεται εἰς δύο θεμέλια, ἦτοι τὸν φόβον καὶ τὴν ἀγάπην. «Τὰ δύο ταῦτα πάθη βοηθούμενα ὑπ' ἀλλήλων γίνονται τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀρετῆς εἰς πᾶσαν μὲν διοίκησιν καθόλου, μάλιστα δὲ εἰς τὴν τῶν παιδῶν ἀνατροφὴν... Πρέπει ὅμως τὰ πάθη ταῦτα νὰ διεγείρωνται εἰς τοὺς παῖδας μὲ σφὴν οἰκονομίαν καὶ μετριότητα καὶ εὐκρασίαν· διότι ἂν ὁ φόβος εἶναι ἄμικτος ἀγάπης, ἀπολιθώνει τὴν ἀπαλή ψυχὴν, ἡ πολλὰκις βιάζει αὐτὴν νὰ συντρίβῃ τὸν ζυγὸν καὶ νὰ αὐθαδιάζῃ· καὶ πάλιν, ὅταν ἡ ἀγάπη εἶναι ἄκρατος καὶ ἀπεριόριστος, ἐκνευρίζει καὶ χαυνώνει τὸ παιδίον... Τὸ παιδίον πρέπει νὰ ἔχῃ φόβον πρὸς τοὺς αὐτοῦ γονεῖς ἀλλ' ὄχι ἀνελεύθερον καὶ καταπληκτικόν. Πρέπει νὰ ἔχῃ θάρρος καὶ ἀγάπην, ἀλλ' ὄχι διαρρέουσαν καὶ μαλθακὴν» (Φ, 48).

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Μεσσηνίας ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

ΗΘΙΚΑ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗΤΗ ΓΟΝΙΜΟΠΟΙΗΣΗ

Θεολογική - εκκλησιαστική άποψη *

* * *

Αυτά θέματα δέν συντρέχουν στην έτερόλογη τεχνητή γονιμοποίηση. Σ' αυτήν δέν ύπάρχει τó στοιχείο τής άμοιβαίας προσωπικής δωρεάς τού ένός συζύγου πρós τόν άλλο. Ένας δότης, πού σκόπιμα παραμένει άγνωστος και άνώνυμος, έστω και άν επιβάλλεται ó έλεγχος τής ύγεινής του κατάστασης, δέν μπορεί νά διεκδικήσει τόν τίτλο τού πατέρα. Ούτε μπορεί νά εισβάλλει στον ιερό χώρο τής αυστηρά προσωπικής ζωής τών συζύγων, ακόμη και στην περίπτωση πού ύπάρχει συναίνεση τού νόμιμου συζύγου. Γι' αυτό όταν ή γονιμοποίηση γίνεται με έτερόλογο δότη είναι ήθικά απαράδεκτη. Σάν παραδείγματα θά μπορούσα νά αναφέρω τες περιπτώσεις γονιμοποίησης με σπέρμα τρίτου δότη μιας έγγαμης γυναίκας ή μιας άγαμης ή χήρας. Είναι φανερό ότι εδώ διασπάται ó πνευματικός σύνδεσμος πού ένώνει τó ζευγάρι.

Οί συνέπειες τής έτερόλογης γονιμοποίησης φαίνονται καθαρότερα στις περιπτώσεις τών νέων μεθόδων πού ή τεχνητή γονιμοποίηση εξασφάλισε στην ανθρωπότητα για τήν άπόκτηση παιδιών. Θά αναφέρω τες λεγόμενες «φέρουσες» μητέρες. Έδώ πρόκειται για γυναίκες πού δέχονται, συνήθως έναντι άμοιβής, νά δανείσουν τή μήτρα τους προκειμένου, ύστερα από τεχνητή γονιμοποίηση με τó σπέρμα ξένου άνδρα, πού είναι σύζυγος μιας στείρας γυναίκας και με τή συγκατάθεσή της, νά κυφορήσουν επί 9 μήνες και νά γεννήσουν ένα παιδί πού, στην συνέχεια, θά τó παραδώσουν στο άτεκνο ζευγάρι. Στην περίπτωση αυτή ή νόμιμος σύζυγος δέν έχει άπλως πρόβλημα συλλήψεως, αλλά και κυφορίας. Και ή μέθοδος αποδλέπει στην άναπλήρωση τής φυσικής αδυναμίας μιας γυναίκας νά γίνει μητέρα και στην εκπλήρωση τού ισχυρού πόθου τής μητρότητας. Και είναι όπωσδήποτε γνωστά τά πολλαπλά ψυχολογικά πρόβλήματα πού σκιαίζουν τή ζωή ένός άτεκνου ζευγαριού. Η γαλλική COMITE NATIONAL D' ETHIQUE έχαρκτηρίσε πρόσφατα τή μέθοδο αυτή πράξη γενναιοδωρίας και άλλοι τήν είπαν πράξη αγάπης και αυτοθυσίας, έστω και άν ή χορηγούμενη

άμοιβή στην «φέρουσα» μητέρα μειώνει τόν άλτρουϊστικό χαρακτήρα τής ένέργειας. Ο δρ. GELLER έδωσε στην δημοσιότητα από τó προσωπικό του αρχείο άποσπάσματα έπιστολών άτέκνων γυναικών πού τόν έκλιπαρούν νά τες βοηθήσει νά λύσουν τó πρόβλημά τους με τήν εξασφάλιση μιας «φέρουσας» μητέρας. Έδου μερικά χαρακτηριστικά άποσπάσματα από τες έπιστολές αυτές, όπως έδημοσιεύθησαν στην γαλλική «LA CROIX» τής 25 - 26 Νοεμβρίου 1984: «Γιατρέ μου, σας έξορκίζω, πολλές φορές άποπειράθηκα ν' αυτοκτονήσω, άλλες φορές νοιώθω καταπιεσμένη, γιατί αγαπώ τόν άνδρα μου και θέλω νά τού δώσω ένα παιδί, μά δέν μπορώ. Η ζωή δέν έχει νόημα για μένα. Σας ίκετεύω βοηθήστε με, θά σας πληρώσω...». Νά και ένα άλλο: «Ανεδαίνω ένα συνεχή Γολγοθά, κλαίω, καταπιέζομαι, άπελπίζομαι. Γιατρέ, είναι τόσο θαυμάσιο αυτό πού κάνετε...».

Η ανθρώπινη πλευρά τού προβλήματος είναι έντως συγκλονιστική. Όμως τά πρόβλήματα ύψώνονται πελώρια. Πέρα τών όσων ήδη είπαμε για τήν έτερόλογη αλλά από τήν αντίστροφη πλευρά γονιμοποίηση, διερωτάται κανείς άν, υπό τες συνθήκες πού εφαρμόζεται ή μέθοδος, μπορούν τó παιδί και ή «φέρουσα» νά θεωρηθούν ύποκείμενα δικαιωμάτων ή μεταβάλλονται άπλως σε αντικείμενα. Μήπως, σε τελευταία άνάλυση ó πόθος για άπόκτηση παιδιού με κάθε τρόπο μεταβάλλει τó παιδί σε μέσο ίκανοποίησης ένός έγωιστικού ναρκισσισμού; Αντιλαμβάνομαι τó πρόβλημα τών άτεκνων ζευγαριών. Άλλά δέν μπορώ νά δεχθώ τόν έξαγιασμό κάθε μέσου πού προσφέρει σήμερα ή αύριο ή επιστήμη για τήν ίκανοποίηση αυτού τού πόθου, όταν ξεκινά από τήν αντίληψη ότι τó παιδί είναι δώρο Θεού και φυσικός καρπός τής άμοιβαίας αγάπης τών συζύγων γονέων του, τών όποιων άλλωστε και φέρει, με τόν συνδυασμό τών χρωμοσωμάτων, τά προσωπικά των κληρονομητά στοιχεία. Ο,τι είναι έπιστημονικά δυνατό δέν σημαίνει πώς είναι και έπιτρεπτό και παραδεκτό. Και ύστερα είναι ήθικά άποδεκτό τó, ός τó πούμε, «δνειδος» τής άτεκνίας νά άχρηστεύει τó γάμο και νά θραχυκυκλώνει τή συζυγία; Μια άτεκνη σύζυγος είναι σωστό νά αισθάνεται πώς δέν είναι τίποτε,

* Συνέχεια έκ τής σελ. 347 τού ύπ' άρ. 9 τεύχους.

πώς δὲν ἔχει νόημα γι' αὐτὴν ἢ ζωὴ ἐπειδὴ δὲν ἔγινε ἢ δὲν μπορεῖ νὰ γίνεи μητέρα; Καὶ μέχρι ποίου σημείου μπορεῖ νὰ φθάσει ἡ ἐπιστήμη; Δικαιούται τάχα νὰ ἀναπληρώνει πλήρως τὴ συζυγικὴ διαδικασία φθάνοντας μέχρι καὶ τὴν ἐκδιαιρηχάνιση τῶν μεθόδων ἀναπαραγωγῆς καὶ ἀναιρώντας ἔτσι τὴ φύση καὶ τὴν ὑπόσταση τοῦ γάμου; Μήπως στὴν ὅλη ὑπόθεση παρειασάγεται περίτεχνα τὸ στοιχεῖο τοῦ ἐγωϊσμοῦ; Ἡ γνήσια ἀγάπη, γράφει ὁ Ἅπ. Παῦλος, «οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς». Ἄλλ' ἐδῶ ὁ καθένας ἐπικαλεῖται τὴν ἀγάπη γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὸν ἐγωισμό καὶ τὶς ἀνάγκες του. Ἄς ὑπενθυμίσω μερικὲς φράσεις ἀπὸ ἐπιστολὲς γυναικῶν σὲ γιατρούς: «Θέλω, πληρώνω ὅσα μοῦ ζητηθοῦν, πράγμα πού μοῦ δίνει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσω» λέγει μία στείρα γυναίκα. Καὶ μία «φέρουσα» γράφει: «Θὰ δώσω τὸ παιδί, ἀλλὰ μὲ κλειστὰ μάτια παρακαλῶ», γιατί δὲν θέλει νὰ ἐκτεθεῖ, οὔτε νὰ συνδεθεῖ συναισθηματικὰ μὲ τὸ μωρό. Καὶ ἕως ποιός μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθεῖ πὼς ἡ κυοφορία καὶ ἡ γέννηση μπορεῖ νὰ εἶναι ὑπόθεση οἰκονομικῶν συνδυασμῶν ἢ ἐμπορικὴ ἐπιχείρηση; Καμμιὰ γυναίκα δὲν μπορεῖ νὰ κυοφορεῖ χωρὶς νὰ ὑπόκειται ταυτόχρονα σὲ συναισθηματικὲς καὶ ἠθικὲς συνέπειες. Μπορεῖ ἡ σκοπιμότητα ἢ ἡ ἀνάγκη νὰ κλείνει τὰ μάτια ἐμπρὸς στὰ ἄλυτα ἠθικὰ προβλήματα τῆς μεθόδου. Ποιός ἕως θὰ μπορούσε νὰ πείσει μιὰ «φέρουσα» ὅτι μὲ τὸ παιδί πού κυοφορεῖ τὴν συνέουν μόνο νομικοὶ δεσμοί;

Ἡ διασπορὰ ἐξ ἄλλου τῆς ἐτερόλογης γονιμοποίησης ἐνέχει τὸν κίνδυνο, ὅπως ἄλλωστε ἔχει καὶ ἄλλοτε ἐπισημανθεῖ, τελέσεως αἱμικτικῶν γάμων μεταξὺ προσώπων πού ἐνδέχεται νὰ ἔχουν προέλθει μὲ τεχνητὴ γονιμοποίηση ἀπὸ κοινὸ ἄγνωστο δότη. Ἡ περίπτωση δὲν εἶναι ἀπίθανη.

Ἡ πιθανότητα αὐτὴ ἔγινε πρόσφατα ἀντικείμενο ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου στὸ Ἰσραήλ, ὅπου παρουσιάσθηκαν στοιχεῖα γιὰ τὶς μεθόδους πού ἐφαρμόζονται πρὸς ἀπόκτηση σπέρματος ἀπὸ δότες πού σκόπιμα παραιμένουν ἀνώνυμοι, ὥστε νὰ ἀποφεύγονται περιπτώσεις ἐκδιασμοῦ ἀργότερα τῶν γυναικῶν πού θὰ γονιμοποιηθοῦν. Τὴ λύση τοῦ σοβαροῦ αὐτοῦ προβλήματος δὲν ἔχουν ὁρῆ ἀκόμη οἱ ἀσχολούμενοι καὶ οὔτε εἶναι εὐκόλο νὰ τὴν θροῦν, ἐφ' ὅσον ἡ ἐτερόλογη γονιμοποίηση ἀπὸ τὴ φύση τῆς εὐνοεῖ τέτοιες συγχύσεις, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ εὐρεῖα καινολόγηση λεπτομερειῶν γύρω ἀπὸ τὸν τρόπο ἐξασφάλισης τῶν δοτῶν θὰ ἔφερνε ὁπωσδήποτε σὲ δύσκολη θέση γιατρούς, νομικοὺς καὶ πολιτικούς.

* * *

Ἄς ἔλθουμε τώρα στὴν ὁμολογὴ τεχνητὴ γονιμοποίηση, αὐτὴν πού περιορίζεται ἀνάμεσα σὲ συζύγους. Ἡ γυναίκα δὲν μπορεῖ νὰ γίνεи μητέρα ἐπειδὴ γιὰ «τεχνικούς» λόγους δὲν ἔχει τὴ δυνατότητα τῆς σύλληψης. Κατ' ἀρχὴν θὰ πρέπει νὰ ποῦμε πὼς δὲν εἶναι ἠθικὰ κατακριτέο τὸ νὰ ἐνδιαφερθεῖ ἡ ἐπιστήμη γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀδυνατοῦτος αὐτῆς. Ἡ μέθοδος τοῦ σωλήνα ὡστόσο δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ ἠθικὰ προβλήματα, πού ἀπειλοῦν νὰ τὴν ἐξουδετερώσουν. Σήμερα εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξωσωματικὴ καὶ μέσα στὸ σωλήνα γονιμοποίηση. Ἀποκλείεται νὰ βρεθεῖ αἷριο μέθοδος ἐξωσωματικῆς κυοφορίας; Καὶ δὲν ἐννοῶ δέβαια τὴν περίπτωση πού ἀναφέραμε τῶν «φερουσῶν» μητέρων, ἀλλὰ τὴν INVITRO κυοφορία. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ὁ «πατέρας» θὰ πρόσφερε τὸ σπέρμα του καὶ ἡ «μητέρα» τὸ ὠάριο τῆς καὶ τέλος ὁ σωλήνας θὰ κυοφοροῦσε καὶ θὰ γεννοῦσε τὸ παιδί. Τὸ παιδί ὅμως αὐτὸ ποιόν θὰ εἶχε πατέρα καὶ ποιάν μητέρα; Ἴσως κάποιος νὰ σκεφθεῖ πὼς τὸ πρόβλημα εἶναι ἀπλό: πατέρας εἶναι ὁ δότης τοῦ σπέρματος, μητέρα ἡ δώσσα τὸ ὠάριο. Ὅστόσο μπορεῖ τάχα ἡ κυοφορία στὸ σωλήνα νὰ ἀντικαταστήσει τὴ φυσιολογικὴ κυοφορία μέσα στὴ μήτρα; Οἱ 9 μῆνες τῆς κυοφορίας εἶναι κρίσιμοι, ὅπως γνωρίζουμε, γιὰ τὴν ὅλη ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου πού θὰ γεννηθῆ. Κάθε ὑποκατάστασή τῆς θὰ μπορούσε νὰ ἔχει τραγικὰ ἀποτελέσματα. Καὶ ἀκόμη, ποιός μπορεῖ νὰ ἀποκλείσει τὴν βιομηχανοποίηση τῆς μεθόδου αὐτῆς, ὅταν μάλιστα δὲν θὰ πρόκειται κἂν περὶ ὁμολογῆς γονιμοποίησης; Ἄν ποτὲ φθάσουμε στὸ σημεῖο αὐτό, τότε τὰ πάντα θὰ γκρεμισθοῦν, θεομοί, ἠθικὴ, ἀνθρώπινες σχέσεις. Θὰ «κατασκευάζονται» ἄνθρωποι χωρὶς γονεῖς, χωρὶς ταυτότητα, χωρὶς ὑπόσταση ἀνθρώπου.

Ἐπανερχόμενοι στὴν ὁμολογὴ τεχνητὴ γονιμοποίηση καὶ μὲ βάση τὶς ἠθικὲς ἀρχὲς πού ἐσημειώσαμε στὴν ἀρχή, θὰ πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι κατ' ἀρχὴν θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι δεχόμεθα τὴν ἐπέμβαση τῆς ἐπιστήμης γιὰ συμπαράσταση στὸ συζυγικὸ ζευγάρι πρὸς ὑπέρβαση ὠρισμένων ἐλαττωμάτων φυσιολογικῆς ἢ ανατομικῆς μορφῆς πού δυσκολεύουν τὴν πραγμάτωση τῆς σύλληψης τοῦ παιδιοῦ καὶ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς διαδικασίας τῆς συζυγικῆς σαρκικῆς ὀμιλίας. Ὑπὸ τὴν ἐννοια αὐτὴ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση μὲ τεχνητὸ τρόπο, τοῦ ὠαρίου μιᾶς ἔγγαμης γυναίκας μὲ τὸ σπερματοζῶάριο τοῦ νόμιμου συζύγου τῆς, ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ συμπλήρωση, προέκταση καὶ βοήθεια τῆς συζυγικῆς πράξεως τῆς συνουσίας πού ὀλοκληρώνει καὶ ἐκ-

φράζει την πληρότητα της διαπροσωπικής σχέσεως των συζύγων και πού, από τη φύση της, τείνει στη δημιουργία παιδιών. Η γονιμοποίηση αυτή δεν μπορεί να άγνοει ή να παραβλέπει την κατοχύρωση της λειτουργίας της μητρότητας και το σεβασμό της προσωπικότητας του κυοφορουμένου. Κατά συνέπειαν δεν θα πρέπει ο γιατρός να προχωρεί τόσο ώστε να υποκαθιστά πλήρως το ρόλο του συζύγου μεταξύ των, ούτε να αναλαμβάνει την εξουσία πάνω στη ζωή και την ταυτότητα του ανθρώπινου έμβριου εγκαθιστώντας έτσι μια κυριαρχία της τεχνικής πάνω στη γέννηση και τον προσρισμό του ανθρώπου. Με μοναδικό δότη τον νόμιμο σύζυγο και με προϋπόθεση το σεβασμό προς το ανθρώπινο έμβριο ή επιστήμη μπορεί να εφαρμόζει τη μέθοδο της τεχνητής γονιμοποίησης. Οι παραλλαγές που ήδη εφαρμόζονται και που θγαίνουν έξω από τα στενά αυτά όρια δεν μπορεί να εξασφαλίσουν την παραδοχή τους από την Έκκλησία. "Ας σημειωθεί δὲ ὅτι και ἡ ΡΚαθολικὴ Έκκλησία αὐτὴ τὴν στάση τηρεῖ ἀπέναντι στο πρόβλημα. Η χριστιανική ανθρωπολογία επιβάλλει τὸν σεβασμό στο πρόσωπο, στὴν ἀγάπη, στὴ σεξουαλικότητα και στο γάμο. Η ανθρώπινη ἀξιοπρέπεια δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θυσιάζεται στο δωμὸ τῆς ὀποιασδήποτε ἀξίωσης, και ἡ τεχνητὴ γονιμοποίηση δὲν μπορεῖ νὰ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση με τοὺς σκοποὺς τοῦ γάμου και τὶς οὐσιώδεις ιδιότητές του. "Αν φθάνει στο σημείο αὐτό, τότε ἀναιρεῖ ἀντὶ νὰ δλοκληρώνει τὸ γάμο και συνιστᾷ ἀπειλὴ ἐναντίον τῆς ἠθικῆς του ὑπόστασης. Με ἓνα τέτοιο ἐνδεχόμενο θὰ κινδυνεύσουμε νὰ ὀδηγηθοῦμε σὲ πρακτικὲς πὸ θὰ ἀντιστρατεύονται τὸν ἀνθρωπο και τὴν ὑπόστασή του.

* * *

Συνοφίζοντας θὰ λέγαμε ὅτι ἡ συζυγικὴ πράξη ὀλοκληρώνει και ἐκφράζει τὴν ἐσωτερικὴ κοινότητα ζωῆς και ἀγάπης μεταξύ τῶν συζύγων και ἀπὸ τὴ φύση της τείνει στὴ δημιουργία τῆς ζωῆς. Η φύση ἔχει καθορίσει τὴ διαδικασία τῆς ἀναμετάδοσης τῆς ζωῆς. Ὁ Δημιουργὸς Θεὸς ἐκάνονισε τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ. Η τεχνητὴ γονιμοποίηση ἀνατρέπει θέβαια κατ' ἀρχὴν τὴ φυσικὴ τάξη. Και τοῦτο γιατί συμβαίνει ἐνίοτε ἡ φυσικὴ αὐτὴ διαδικασία νὰ μὴ φέρνει ἀποτέλεσμα γιὰ λόγους πὸ εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὴ θέληση τῶν συζύγων. Πρόκειται γιὰ λόγους παθολογικοὺς ἢ ἀνατομικοὺς ἢ ψυχολογικοὺς και ἄλλους πὸ ἀποκλείουν τὴ φυσιολογικὴ σύλληψη. Η επιστήμη, σήμερα μπορεῖ νὰ βοηθήσει τεχνητὰ τὴν ἐλαττωματικὴ φύση ἀναπληρώνοντας αὐτὴ τὴν ὑπάρχουσα ἔλλειψη και ἔτσι νὰ

πραγματωθεῖ ἡ μητρότητα και ἡ πατρότητα. Μέχρις ἐδῶ ἡ Έκκλησία θὰ ἔδλεπε ἀνεκτικὰ τὴν ἱατρικὴ ἐπέμβαση. Τὸ ζήτημα ἔμως παραμένει ἀνοικτό. Οἱ μὲν ἔρευνες μπορεῖ νὰ συνεχίζονται με σεβασμὸ θέβαια πάντοτε πρὸς τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς ἀνθρώπινης τεκνογονίας, ἀλλὰ και ὅλοι μας πρέπει νὰ εἴμαστε συγκρατημένοι και σώφρονες ἐξ αἰτίας τῶν τραμερῶν συνεπειῶν πὸ περικλείονται μέσα στὶς ἐπιστημονικὲς δυνατότητες πὸ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας. Η γέννηση ἐνὸς παιδιοῦ δὲν μπορεῖ σὲ τελευταία ἀνάλυση νὰ εἶναι ὑπόθεση κάποιου κομπιούτερ και δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἐνδιαφέρει ἀποκλειστικὰ τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα σὰν ἐπιτευκτὸς στόχος, με παράλληλη ἀδιαφορία ἢ ἐπευλόγηση μεθόδων πὸ εἶναι ἠθικὰ προσβεβλημένες, ἢ ἀπειλοῦν νὰ ἀνατρέψουν τὴ φυσικὴ τάξη τῆς δημιουργίας. Και πρέπει ἐγκαίρως νὰ τεθεῖ φραγμὸς στὶς ὀποιοσδήποτε ὑπερβολικὲς ἀξιώσεις τοῦ ἀνθρώπου πὸ ἀπαιτεῖ συνήθως, χάριν τοῦ ἐγωισμοῦ του, και αὐτὴ τὴν παραβίαση τῆς φυσικῆς τάξεως. Μιλᾶμε πολὺ στὴν ἐποχὴ μας γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα και τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ ἡ κατάχρηση και στὰ δύο εἶναι θέβαιο ὅτι θὰ μᾶς ὀδηγήσει σὲ μιὰ τυραννία και σὲ μιὰ συνταρακτικὴ ὑποβάθμιση τῆς ζωῆς μας. "Ας βοηθήσομε λοιπὸν ὅλοι και ὅπως μποροῦμε ὡστε ὁ ἀνθρωπος νὰ μάθει νὰ ἀντιμετωπίζει τὰ προβλήματά του με περισσότερη πίστη στὸν κυβερνήτη τῆς ζωῆς του και λιγότερη στὶς ἀνθρώπινες ἐπινοήσεις του.

† Ὁ Δημητριάδος ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

'Ι. Μ. Χατζηφώτη

ΔΕΝΤΡΟ ΑΓΛΑΟΚΑΡΠΟ

Νέα μελετήματα γιὰ τὴ Ζωὴ και τὸ ἔργο

τοῦ ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

"Ενα θαυμάσιο βιβλίο γιὰ τὸν κορυφαῖο νεοέλληνα ἀγιογράφο και λογοτέχνη.

Σελ. 142, δρχ. 350

Γράψατε: 'Ιασίου 1, 115 21 Ἀθήνα (τηλ. 722.8008).

'Απευθυνθήτε: Δραγατσανίου 2 — Πλατ. Κλαυθμώνος (Βιβλιοπωλεῖο).

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΝΙΚΑΝΟΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΗΛΙΟΦΥΛΑΚΕΙΟΝ ΑΥΤΗΣ(*)

104. Γεροντικὸν μετὰ πλείστον διηγήσεων, εἰς ἀπλήν ἐκφρασιν. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,21X0,14 ἔχον φύλλα 397. Καθ' ἐκάστην σελίδα κείμενον 20 στίχων, εἰς τὸ τέλος ἡ εἰδησις: «τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. ἀμήν, ἐτελειώθη ἐν ἔτει ᾿ξροΔ' Μαῖου ιζ'» (1664). Στάχωσις: πανόδετος νεωτέρα.

105. Ἰωάννης τῆς Κλίμακος. Χειρόγραφον ἐξαιρέτου γραφῆς χαρτῶν, διαστάσεων 0,21X0,16 ἔχον φύλλα 340 καὶ κείμενον 21 στίχων κατὰ σελίδα. Στάχωσις: ἐφθαρμένη δερματόδετος. Εἶναι ἔργον τοῦ 16ου αἰῶνος.

106. Συναξάριον Δεκεμβρίου - Ἰανουαρίου. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,27X0,19 ἔχον φύλλα 151, καθ' ἐκάστην σελίδα 29 στίχους. Στάχωσις: ξύλον μετὰ δέρματος.

107. Παρακλητικὴ. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,29X0,21. Ἔχει φύλλα 266, κείμενον δίστηλον μὲ 32 στίχους κατὰ στήλην. Ἐρυθρὰ γράμματα κοσμοῦν τὸ ὄλον κείμενον. Στάχωσις: νεωτέρα πανόδετος, εἶναι τοῦ 15ου αἰῶνος, ἀκέφαλον-κολοβομένον.

108. Λόγοι Παναγυρικοὶ καὶ Βίοι Ἀγίων. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,21X0,13, ἔχον φύλλα 225 μὲ 25 στίχους καθ' ἐκάστην σελίδα. Στάχωσις ἐφθαρμένη, εἶναι ἔργον τοῦ 14ου αἰῶνος.

109. Θεοφύλακτον Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, ἐρημνεία εἰς τοὺς Ἐδαγγελιστάς, ἐν ἐπιτομῇ ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου ἐξηγητικοῦ. Χειρόγραφον χαρτῶν βόμβυκος, διαστάσεων 0,26X0,16 ἔχον φύλλα 403 εἰς τὰ ὁποῖα περιέχονται τρία εἶδη γραφῆς κατὰ τμήματα: α' μέρος ἕως φύλλον 148 μὲ 32 στίχους κατὰ σελίδα· β' μέρος ἕως σελίδα 278 μὲ 28 στίχους ἀνὰ σελίδα, καὶ γ' ἕως φύλλον 403 μὲ 42 στίχους καθ' ἐκάστην σελίδα. Στάχωσις: δερματόδετος ἐφθαρμένη.

110. Ἀκόλουθια τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἱερομάρτυρος Μοδέστου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Χαρτῶν βόμβυκος, διαστάσεων 0,21X0,14, ἔχον φύλλα συνολικῶς 149, περιέχον ἕως φύλλον 57 Ἀκολουθίαν φαλλομένην τὴν ΙΗ Δεκεμβρίου κατὰ τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Μοδέστου. Εἰς τὴν συνέχειαν ἕως τοῦ φύλλον 85 μὲ τὴν αὐτὴν γραφὴν «βίον καὶ πολιτείαν καὶ μερικὴ θανμάτων διήγησις τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Μοδέστου», εἰς τὸ φύλλον 85 ἡ πληροφορία: «Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Δανιὴλ Μοναχοῦ πόνοσ ἐτος ᾿ξροΓ' (1625) μηνὶ Μαῖου κς'» καὶ «ἡ παροῦσα ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μοδέστου ἐγράφη διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου προηγουμένου

κυροῦ Ἀκακίου καὶ ἀφιέρωσεν αὐτὴν ἐν τῇ σεβασμίᾳ Μονῇ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐπίκλην νικάνορος καὶ εἰ τις ἀποξενώσει αὐτὴν ἐκ τῆς αὐτῆς Μονῆς, ἔστω ἀφορισμένος καὶ ἀσυγχώρητος ἀπὸ Θεοῦ Παντοκράτορος» καὶ ἄλλη: «Πατέρες καὶ ἀδελφοὶ νὰ κάμετε κανδήλιον ἀκοίμητον τοῦ ἁγίου Μοδέστου, καὶ μετὰ τὸν ἁγιασμόν νὰ βάνετε καὶ ἐκ τῆς κανδύλας τοῦ ἁγίου εἰς τὸ ἁγίασμα νὰ ρένετε τὰ κτήνη σας καὶ τοὺς βόας καὶ εὔχεσθε καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀκακίου». Ἀκολουθεῖ ἕως φύλλον 100 ὑπὸ ἑτέρου γραφάντος πάλιν, (βίος καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θανμάτων διήγησις τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ Ἱερομάρτυρος Μοδέστου) μεταγλωτισθέντα ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς εἰς κοινὴν γλῶσσαν παρὰ τοῦ ταπεινοῦ Ἐπισκόπου Σερβίων Γρηγορίου, εἰς τὸ τέλος: «εἰληφεν τέλος τῇ τετάρτῃ τοῦ Φεβρουαρίου, Θεοῦ ἐνισχύοντος τ' ἀθλίῳ Γρηγορίῳ» (1786). Εἰς τὰ ὑπόλοιπα φύλλα ἐμπεριέχονται τὰ κάτωθι διὰ ὁμοίας γραφῆς πρὸς τὴν πρώτην: α) «Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ λόγος εἰς τὴν ὑπερένδοξον μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», β) «Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, λόγος εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» καὶ γ) δι' ἑτέρας γραφῆς: «τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἐφραίμ λόγος εἰς τὴν φοικτὴν καὶ Θεῖαν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Στάχωσις: δερματόδετος.

111. Χαρτῶν βόμβυκος χειρόγραφον, ποικίλον περιεχομένον διαστάσεων 0,17X0,13 ἔχον φύλλα 305 καὶ ποικίλιαν γραφίδος. Εἶναι πιθανῶς τοῦ 13ου αἰῶσος. Στάχωσις: ξύλον μετὰ δέρματος ἐφθαρμένον.

112. Ψαλτήριον, χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,21X0,15 ἔχον φύλλα συνολικῶς 445, ἐξ ὧν τὰ πρῶτα 130 ἀποτελοῦν ἓνα σύνολον περιλαμβάνον τοὺς ὄγυ φαλμούς. Ἀπὸ φύλλον 89 ἀρχεται νέα ἀρίθμησις διὰ στοιχείων φδ ἕως φια τμήμα-μέρος Παρακλητικῆς, ἀπὸ φύλλον 97 ἕως 132 ὡδαὶ Μωυσέως διὰ γραφῆς ὁμοίας πρὸς τὴν τοῦ ψαλτηρίου, ἀκολουθεῖ ἀπὸ φύλλον 133-328 ἀρίθμησις διὰ στοιχείων σοβ ἕως υλζ καὶ πάλιν σση ἕως σοα καὶ φκε ἕως φκδ, εἰς αὐτὰ περιέχονται Τριώδιον καὶ Πεντηκοστάριον, εἰς φύλλα 329-387 συνέχεια Τριωδίου, εἰς δὲ τὴν σελίδα 387 ἡ εἰδησις: «Τέλος πέφυκε τῆς παμποικύλης... τῆς δὲ παρ' ἐμοῦ Μωνσέως ἐφαιμάτου τάχα μοναχοῦ τῇ κλήσει οὗ τῷ τρόπῳ». Εἰς τὸ φύλλον 388 «κανὼν ἱκετήριος πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ». Εἰς τὸ φύλλον 390 «κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον». Ἀπὸ φύλλον 403 λόγοι πνευματικοί, περὶ ταπεινοφροσύνης, νηστείας κ.λπ. Εἶναι ἔργον τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ ἔχει στάχωσιν: ξύλον μετὰ δέρματος.

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 348 τοῦ ὑπ' ἀρ. 9 τεύχους.

113. Συναξάριον Σεπτεμβρίου - Δεκεμ-

βρίου ἀκέφαλον καὶ ἄνευ τέλους, εἶναι χειρόγραφον χαρτῶν ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθ' ὃ εἰς τὸ σύνολον τῶν 185 φύλλων παρεμβάλλονται 20 φύλλα μεμβράνης, τὸ χαρτῶν κείμενον εἶναι δίστηλον. Στάχωςις: ξύλον μετὰ δέρματος ἐφθαρμένη, εἶναι δὲ τοῦ 14ου αἰῶνος. Τὸ ὄλον κείμενον παρουσιάζεται ἀνάμεικτον.

114. *Ἰε ρ ὄ ν Ε ὑ α γ γ ἑ λ ι ο ν*. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,24X0,17, ἔχον φύλλα 329, καθ' ἑκάστην σελίδα ἔχει 18 στίχους. Στάχωςις: ξύλον μετὰ δέρματος, εἶναι τοῦ 13ου αἰῶνος γραφὲν ὑπὸ ἀδήλου.

115. *Μ η ν α ἰ ο ν Σ ε π τ ε μ β ρ ῖ ο υ - Ὁ κ τ ω β ρ ῖ ο υ*. Χειρόγραφον χαρτῶν, δίστηλον ἐκ φύλλων 219. Στάχωςις ἐφθαρμένη, πιθανῶς τοῦ 14ου αἰῶνος.

116. *Ε ὑ χ ο λ ὄ γ ι ο ν*, περιέχον ἀκολουθίας εἰς μοναχοὺς, νεκρωσίμους κ.ἄ. ὡς καὶ τινα νομοκανονικά, εἶναι χειρόγραφον χαρτῶν, ἀνάμεικτον κατὰ τὴν γραφήν, διαστάσεων 0,20X0,14 ἔχον φύλλα 146 Στάχωςις: δερματόδετος ἐφθαρμένη, εἶναι τοῦ 14ου αἰῶνος, ἐγρᾶφη ὑπὸ ἀγνώστου.

117. *Σ υ ν α ξ ἄ ρ ι α Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου καὶ τινες λόγοι παρηγορικοί*. Χειρόγραφον χαρτῶν ἀκέφαλον καὶ κολοβομένον ἐκ φύλλων 200. Στάχωςις: ἐφθαρμένη καὶ μᾶλλον τοῦ 14ου αἰῶνος.

118. *Γ ε ρ ο ν τ ι κ ὄ ν*. Χειρόγραφον χαρτῶν ἐκ φύλλων 315 καὶ καθ' ἑκάστην σελίδα ἔχει 26 στίχους λεπτογραμμάτου γραφῆς. Στάχωςις: ξύλον μετὰ δέρματος καὶ ὡς πληροφοροῦμεθα ἐκ τῆς β' ὄψεως τοῦ 314 φύλλον ἐγρᾶφη τὸ 1410.

119. *Ε ἰ ρ μ ο λ ὄ γ ι ο ν καὶ Π α σ χ ἄ λ ι α*, χειρόγραφον χαρτῶν νεωτέρας γραφῆς, διαστάσεων 0,21X0,16, ἔχον σελίδας 60, γραφὲν ὑπὸ Ἀγαπίου Ἱερομονάχου ἀδελφοῦ τῆς Μονῆς Ζάβορδας ἐν ἔτει 1834. Εἰς τὸ τέλος ἢ εἰδησις: (τέλος εἴληφεν καὶ τὸ παρὸν εἰρημολόγιον περιέχον καὶ μερικὰ πασχάλια καὶ ἐρμηνία τῶν πασχάλιων καὶ μερικὰ τροπάρια τῆς ἁγίας κτοιακῆς, τὰ ὅσα ἀπόνην εἰς τὸ μῆρον. Ἐγρᾶφθη τοῦς 1834 κατὰ ἔτος σωτήριον παρεμὸν τοῦ ἐνηερομονάχης ζάβορδας ἐν μηνὶ φεβρουαρίου 14: διὸ δέομε πάντας ἡμᾶς ὅσοι ἂν λάβετε τὸ παρὸν ἡς χείρας ἡμῶν καὶ ἴδητε τὰ σφαλόμενα σύγγνωτε τῆς ἀμαθείας μου καὶ μὴν καταράσθε τὸν γράψαντα ἀλλ' εὐχεσθε ὑπὲρ αὐτὸν καὶ δυσωπήσατε τῶν πανάγαθων Θεῶν διὰ πρεσβειῶν τῆς πανάγνου αὐτοῦ μητρὸς καὶ τοῦ ὁσίου καὶ Θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Νικάνωρος τοῦ θαυματουργοῦ καὶ τῆς ἁγίας ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Κυριακῆς ἵνα συγχωρηθῶν παρὰ Κυρίου πάντα μου τὰ πταίσματα καὶ ἁμαρτήματα τὰ ἐκ τῆς ἐμῆς γενήσεως, μέχρι τῆς ἐνεστώσης ἡμέρας καὶ ὥρας ὅθεν καὶ ἡμεῖ: γράφωντες ἐντελόμεθα τοῖς ὑποκοιμένοις Ἱερομονάχοις καὶ μοναχοῖς μὴν τολμήσι τινας καὶ τὸ ἀποξινῶσι ἀπὸ τῆν σταυροπηγιακὴν καὶ πατριαρχικὴν ἁγίαν μονὴν τῆς μεταμορφώσεως τοῦ σωτήρος Χριστοῦ, τὸ ἐπίκλην Ζάβορδας καὶ ὅποιος τολμήσι νὰ τὸ ἀποξινῶσει ἢ ἐκ τῶν εἰς τὰς ἀράς τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφώρον πατέρων θὰ ἔχη καὶ

ἠπόδικον τὸν ἅγιον Νικάνωρα ἐν ἡμέρα κρίσεως». Στάχωςις: δερματόδετος.

120. *Ἀ κ ο λ ο υ θ ἰ α*: α) Τοῦ Ἁγίου καὶ ἐνδόξου προφήτου Μωϋσέως τοῦ θεόπτου, β) Εἰς τὴν μνήμην τῆς Ὑπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας ψαλλομένην τὴν 2αν Δεκεμβρίου, γ) Εἰς τὴν μνήμην τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς νέας ψαλλομένη τὴν 14ην Ὀκτωβρίου, δ) Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γερασίμου τοῦ Νέου ἀσκητοῦ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κεφαλληνίας ψαλλομένη τῇ Κ' Ὀκτωβρίου.

Τὸ χειρόγραφον εἶναι χαρτῶν, διαστάσεων 0,23 X0,13, ἔχει φύλλα 76. Στάχωςις: Δερματόδετος καὶ εἰς τὸ τέλος ἢ εἰδησις: (τὰ παρόντα ἐγρᾶψαν παρ' ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου Γερασίμου Ἱεροδιακόνου (τὸν δὲ Νικηφόρου) τῆς Ἱερᾶς Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Ζάβορδας, καταγομένου ἐκ κόμης Δουπιάκων, εὐρισκομένης εἰς ἐπαρχίαν Καστορίας ἐν ἔτει σωτηρίου 1905, διὸ εὐχασθε, ὦ Πατέρες καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ».

121. *Κ ῶ δ ι ξ Ν ο μ ο κ α ν ο ν ι κ ὄ ς*. Χειρόγραφον ἐπὶ χάρτου βόμβυκος, διαστάσεων 0,25X0,17, ἔχον φύλλα 237 ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πρῶτα 30 ἀποτελοῦν πίνακας τῶν περιεχομένων τοῦ κώδικος, με τριστήλον κείμενον ἅπαντα τὰ φύλλα ἔχον 34 στίχους. Πρόκειται περὶ σπουδαιοτάτου Νομοκανονικοῦ κώδικος (Βλέπε καὶ Αἴνου Πολίτη, περιοδικὸν σύγγραμμα Ἐταιρείας Μακεδονικῶν σπουδῶν, παρῶρτημα, τεύχος 25, σελ. 22 Νο 121). Στάχωςις: δερματόδετος, εἶναι τοῦ 14ου αἰῶνος.

122. *Π α ρ α κ λ η τ ι κ ῆ*. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,23X0,15 ἔχον φύλλα 310 καὶ καθ' ἑκάστην σελίδα 27 στίχους. Στάχωςις: δερματόδετος, ἀνάγεται εἰς τὸν 16ον αἰῶνα.

123. Χειρόγραφον χαρτῶν περιέχον α) *Σ υ ν τ α γ μ ἄ τ ι ο ν* κατὰ στοιχεῖον περὶ τροφῶν δυνάμεων συγγραφὲν παρὰ Συμεὼν μαγίστρου ἀντιόχου τοῦ σῆθ καὶ δοθὲν Μιχαὴλ Βασιλεῖ τῷ δούκῃ φύλλα 16-59. β) *Ἰ σ τ ο ρ ῖ α* Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα φύλλα 60-124. γ) Βιβλίον περιέχον *γ ρ α φ ι κ ῆ ν* ἐξ ἡγησιν ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἕως τῆς Βασιλείας τοῦ Ὁρθοδόξου μεγάλου Βασιλέως Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, φύλλα 128-250 καὶ ἄλλαι χρονογραφίαι ἕως τοῦ 322ου φύλλον. Εἶναι διαστάσεων 0,21X0,13 καὶ δερματόδετον ἐφθαρμένον, ἐγρᾶφη τὸν 15ον αἰῶνα.

124. Ἀκολουθία *Μ ι κ ρ ο ῦ Ε ὑ χ ο λ ο γ ῖ ο υ*. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,20X0,13 ἔχον φύλλα 136 καὶ ἀνήκει εἰς τὸν 17ον αἰῶνα. Στάχωςις: ξυλόδετος.

125. *Π ρ ἄ ξ ε ι ς Ἀ π ο σ τ ὄ λ ω ν*. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,20X0,15 ἔχον φύλλα 290 με 18 στίχους καθ' ἑν τούτων, ἀκέφαλον καὶ ἄνευ τέλους. Στάχωςις: ἐφθαρμένη, ἀνάγεται εἰς τὸν 15ον αἰῶνα.

126. Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀρχιεπισκόπου *Γ ρ η γ ο ρ ῖ ο υ* τοῦ Θεολόγου *λ ὄ γ ο υ*. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,21X0,14 ἔχον φύλλα 311 καθ'

ἐν τούτων περιλαμβάνει 26 στίχους ἐξαιρέτου μικρογραμμάτου γραφῆς, εἶναι τοῦ 15ου αἰῶνος. Στάχωςις: ξύλον μετὰ δέσματος.

127. Λόγοι, διάφοροι, πρὸς μοναχούς, μοναχάς, περὶ τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποφθέγματα Πατέρων. Χειρόγραφον χαρτῶν διαστάσεων 0,21X0,15 ἔχον φύλλα 203 μετὰ 20 στίχους κατὰ σελίδα, εἶναι τοῦ 17ου αἰῶνος. Στάχωςις: ἐφθαρμένη.

128. Ψαλτήριον, χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,21X0,14 ἄνευ ἀρχῆς καὶ τέλους, παλαιὸν τοῦ 15ου αἰῶνος. Στάχωςις ἐφθαρμένη.

129. Ἱερατικόν, περιλαμβάνον τὰς Θείας Λειτουργίας τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,21X0,16 ἐκ φύλλων 64, ἐξαιρέτου γραφῆς μετὰ περίτεχνα κοσμήματα. Στάχωςις: δερματόδετος, εἶναι τοῦ 17ου αἰῶνος.

130. Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ἦτοι Ἀπόστολος καθημερούσιος ὅλου τοῦ ἔνιαυτοῦ. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,21X0,14 ἔχον φύλλα 196 καὶ κατὰ σελίδα 22 στίχους. Στάχωςις: ξύλον ἐφθαρμένον, εἶναι τοῦ 16ου αἰῶνος.

131. Ψαλτήριον, χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,15X0,10 ἔχον φύλλα 361, ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Δ' Ψαλμοῦ, εἶναι δερματόδετον καὶ πιθανῶς ἐγρᾶφη κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα.

132. Ἱερός Νομοκάνων, χαρτῶς χειρόγραφος, διαστάσεων 0,15X0,10, εἰς δύο μέρη ἐκ φύλλων 258, εἶναι δερματόδετος καὶ ἐγρᾶφη περὶ τὸν 17ον αἰῶνα.

133. Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,20X0,14 ἐκ φύλλων 40. Δερματόδετος, ἐγρᾶφη τὸν 16ον αἰῶνα.

134. Θεοτοκᾶριον, χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,21X0,14 ἐκ φύλλων 187, ἔχον κατὰ σελίδα 25 στίχους. Στάχωςις: ξυλόδετος ἐφθαρμένη, ἐγρᾶφη τὸν 16ον αἰῶνα ὑπὸ Ἱερομονάχου Ἰωάσαφ.

Χερ. Σήμ. ΖΠΙΕ (1607) Ἐκμηθῶν ὁ παπασωφρόνιος ὁ προηγούμενος ἐν μηνὶ Ὀκτωβρῷ εἰς ἡμέρα δευτέρα λρη (1612) ἐκοιμήθη ὁ παπᾶ Ἰωάσαφ ἐν μηνὶ φεβρουαρίου ε, τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκημήθη ὁ παπα-μωυσῆς ἡμέρα Κυριακή.

Ἐπὶ ἔτους, Ζρι καὶ μήνα ἡόνυ εἰς ἡμέρα σάββατο ἔδωκε τὸ χαλάξη τὸ μοναστήρι καὶ τ' ἀλώνια καὶ τὰ πέλκα καὶ τὰ χοράφια καὶ τὸν κήπο.

Ἰρλξ Ἱανουαρίου κ ἡμέρα τρίτη ἐκημήθη ὁ ἀνανίας ὁ Τζακάρις.

† Ἐγίνα ἐγὼ ὁ σωφρόνιος διάκος ἔτος Ζρι ἡμέρα τοῦ Σωτήρος.

† Ἐκμηθῆ ὁ παπαμεθόδιος εἰς τὴν καστοριανὴν μήνας δεκέβριος ἡμέρα ιε ἴταν προηγούμενος.

† Ἐκμηθῆ ὁ παπαγραβουήλ ὁ ἰγούμενος ἀπὸ τὰ μέρη τῆς καστορίας ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ εἰς τὰς κζ Στ. ζροδ (1624).

† ἔτους ζροδ (1574) Ἱανουαρίου εἰς τὰς ὀκτὼ ἡμέρα Γ ἐκημήθη ὁ κδο θεονὰς ὁ γέροντας τοῦ μοναστηριοῦ.

135. Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι, χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,21X0,15 ἐκ φύλλων 93, δερματόδετον καὶ ἐκ τοῦ τέλους ἡ εἰδησις: «Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Ἰωάσαφ Ἱερομονάχου πόνος, εὔχον μοι ὦ μακάριε θύτα τῷ ἁμαρτωλῷ ἐν ἔτει 1542».

136. Ἱερατικόν, περιέχον τὰς τρεῖς Θείας Λειτουργίας. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,20X0,15 ἐκ φύλλων 76, ἐγρᾶφη ὑπὸ Νικοδήμου Ἱερομονάχου καὶ εἶναι δερματόδετον, ἀνήκει εἰς τὸν 17ον αἰῶνα.

137. Διηγῆσεις ἐκ τοῦ Βιβλίου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,21X0,14, ἐκ φύλλων 105, κατὰ σελίδα ἔχει 22 στίχους. Εἰς τὸ τέλος ἡ πληροφορία «Ἄγγελος ὁ γράφας ἐν ἔτει 1492». Στάχωςις: δερματόδετος μετὰ ξύλον.

138. Νομοκάνων Ἱερομονάχου Ματθαίου Βλαστάρεως, χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,22X0,15, ἔχον φύλλα 273 καὶ κατὰ σελίδα 22 στίχους ἄνευ τέλους. Ἐγρᾶφη κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα. Στάχωςις: ξύλον μετὰ δέσματος.

139. Κανόνες καὶ Ἀκολοιθία τῆς Θείας Μεταμορφώσεως. Χειρόγραφον χαρτῶν, διαστάσεων 0,21X0,15 ἐκ φύλλων 27, «ἐγρᾶφη κατὰ τὸ 1774 μαρτίου 3 διὰ χειρὸς Τιμοθέου Ἱερομονάχου σιατιστέως τοῦ ταπεινοῦ». Στάχωςις: διὰ φύλλων μεμβράνης.

140. Παρακλητικὴ: β' μέρος, περιέχονται οἱ πλάγιοι ἤχοι. Χειρόγραφος χαρτῶς, διαστάσεων 0,21X0,13 ἐκ φύλλων 220 καὶ καθ' ἑκάστην σελίδα 24 στίχοι. Ἐγρᾶφη τὸν 16ον αἰῶνα.

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Γρεβενῶν ΣΕΡΓΙΟΣ

Ἐπισκόπου
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Α. ΨΑΡΙΑΝΟΥ
Μητροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης

Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

(Πενηνταδύο ὁμιλίες γιὰ τὴν θεία Λειτουργία.
"Οχι μόνο γιὰ τὸ λαό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἱερεῖς).

"Ἐκδοση Ἀποστολικῆς Διακονίας, σελίδες ιθ' + 438, δρχ. 650.

Βιβλιοπωλεῖο Δραγατσάνου 2 — Πλατεία Κλαυθμώνος.

Γράφατε: Ἰασίου 1, 115 21 Ἀθήνα, τηλέφ. 722.8008.

ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ*

Ίστορική, φιλοσοφική και θεολογική θεώρηση του οικολογικού προβλήματος

στ. 'Η σημασία της χριστιανικής 'Αποκάλυψης.

'Η σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον πάντοτε ήταν μια έμπειρική λειτουργία ή συνέπεια μιας θεωρητικής αντίληψης για τη φύση και το σκοπό της¹⁰⁰. Και στο παρελθόν μὲν τῆ θεωρητική σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον καθόριζαν ἡ μυθολογία, ἡ φιλοσοφία και ἡ θρησκεία, σήμερα δὲ τὴν ἐπιρεάζουν οὐσιαστικά οἱ διάφορες ἰδεολογικὲς καὶ πολιτικὲς τοποθετήσεις. Οἱ διαφοροποιημένες και ἀλληλοσυγκρουόμενες αὐτὲς θεωρητικὲς βάσεις εἶναι φυσικὸ νὰ προκαλοῦν τὴ σημερινὴ σύγχυση γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς ἀντιμετώπισης τοῦ οικολογικοῦ προβλήματος.

'Ὡς ἐκ τούτου, ἔχει μεγάλη σημασία ἡ συμβολὴ τῶν χριστιανῶν θεολόγων και τῶν χριστιανῶν οικολόγων γιὰ τὴν μελέτη και διατύπωση τῶν χριστιανικῶν θέσεων πάνω στὸ οικολογικὸ πρόβλημα. 'Η χριστιανικὴ ἀποκαλυπτικὴ οικολογία εἶναι ἀγνωστὴ στὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Πλανήτη. "Ἐτσι, ἐνῶ τὸ οικολογικὸ πρόβλημα εἶναι παγκόσμιο, οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι ἀγνοοῦν τὶς χριστιανικὲς θέσεις τῆς χριστιανικῆς ἀποκαλυπτικῆς οικολογίας ποῦ εἶναι και οἱ μοναδικὲς γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ὅλου θέματος. 'Η συνεργασία ἐπομένως τῶν χριστιανῶν θεολόγων και οικολόγων εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπαραίτητη και ἐξαιρετικῶς ἐπιείγουσα.

2. 'Η συμβολὴ τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ, ὅτι ἡ 'Ορθοδοξία ποῦ ἐπικράτησε και βιώθηκε κυρίως στοὺς ἀγροτογεωργικὺς και ἀτεχνικὺς πολιτισμοὺς τῆς 'Ανατολῆς ἔδειξε ἰδιαίτερη εὐαισθησία γιὰ τὸ φυσικὸ περιβάλλον και ἔλαβε σοβαρὰ ὑπόψη τὴ σχέση τοῦ 'Ανθρώπου με τὰ ἔμψυχα και ἄψυχα στοιχεῖα τῆς φύσεως. "Ἐτσι, δημιουργήθηκε μιὰ εἰδικὴ στάση ἐναντὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ποῦ χαρακτηρίζει ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ὀρθόδοξης ζωῆς. 'Η στάση αὐτὴ ἀποτελεῖ πιά πολὺτιμη ὀρθόδοξη παράδοση, ἰδιαίτερα χρῆσιμη και καθοδηγητικὴ γιὰ τὶς σύγχρονες ὀρθόδοξες χώρες ποῦ ὅλες, ἢ μιὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλλη (μαζὶ τους και ἡ 'Ελλάδα) μπαίνουν στὸ βιομηχανικὸ και μεταβιομηχανικὸ τεχνολογικὸ πολιτισμὸ. 'Η ὀρθόδοξη αὐτὴ στάση ἐναντὶ

τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος φαίνεται εἰδικότερα στὶς ἐξῆς ἐπὶ μέρους ἐκδηλώσεις:

α) Ζωὴ κάτω ἀπὸ τὸν Παντοκράτορα: Βασικὴ ἰδέα, πάνω στὴν ὁποία οἰκοδομεῖται και λειτουργεῖ ἡ ὀρθόδοξη πνευματικὴτητα και ζωὴ εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ Παντοκράτορα Θεοῦ. Γιὰ τὸν 'Ορθόδοξο τὰ «πάντα», ὁ ἄνθρωπος, τὰ πλάσματα, ἡ ζωὴ και τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ ὑπάρχουν, ζοῦν και κινοῦνται κάτω ἀπὸ τὸ κυριαρχικὸ, ἀλλὰ στοργικὸ βλέμμα τοῦ Δημιουργοῦ. Στὸν ὀρθόδοξο Νὰὸ ποῦ συμβολίζει τὸ συμπαντικὸ κόσμο, ὁ Θεὸς εἰκονογραφεῖται στὸν Τρούλλο, ὡς Παντοκράτωρ. Κάτω ἀπὸ τὸν Παντοκράτορα και σὲ ἄμεσο συσχετισμὸ μαζὶ του ὑπάρχει ὅλη ἡ κτίση, ἔμψυχη και ἄψυχη: ὁ ἄυλος κόσμος τῶν 'Αγγέλων, οἱ θεωμένοι ἄνθρωποι, οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς και ὅλα τὰ ὑλικά στοιχεῖα ποῦ πλαισιώνουν τὴν ἀνθρώπινη, γῆϊνη ζωὴ: τὰ προϊόντα τῆς γῆς, τὰ τεχνικὰ μέσα, τὰ ἔργα τῆς τέχνης κλπ. Βασικὴ προσευχὴ τοῦ 'Ορθόδοξου μέσα στὸ Νὰὸ και ἔξω ἀπ' αὐτὸν εἶναι ἡ δοξολογία τοῦ Παντοκράτορα Τριαδικοῦ Θεοῦ: «Δόξα Πατρὶ και Υἱῷ και 'Αγίῳ Πνεύματι»^{100α}.

β) 'Η κατάφαση και καταξίωση τῆς ὑλικότητος: 'Ο ὅλος ἄνθρωπος γίνεται δεκτός, γι' αὐτὸν προσεύχεται και αὐτὸν ἀγιάζει ἡ 'Εκκλησία. 'Η προσευχὴ τῆς ἀναφέρεται στὸ σῶμα και τὴν ψυχὴ ἐξίσου. 'Η ὅλη ζωὴ (χρόνος, ὕλη, βιωτικὲς ἀνάγκες) ἀνάγονται στὸ Θεό, ποῦ «πληρώνει ἐν Χριστῷ τὰ πάντα» ('Ἐφεσ. δ' 10). 'Η 'Ορθοδοξία μένει ἔτσι ἔμπρακτα ξένη πρὸς κάθε νεφελώδη ἢ ἀνέρειστο ἰδεαλισμὸ: ἀποδεικνύεται και ρεαλισμὸς και ὑλικότητα και ἐγκοσμιότητα, ἄμεση ἀναφορὰ στὴν ὅλη ζωὴ, σῶματος και ψυχῆς¹⁰¹.

γ) Συμμετοχὴ στὴ διαδικασία παραγωγῆς τῶν προϊόντων: 'Η 'Ορθόδοξη 'Εκκλησία κατανεῖ ἰδιαίτερα τὴν οὐσιαστικὴ σημασία ποῦ ἔχει γιὰ τὸν 'Ανθρώπο (τὸν ἀγρότη κυρίως) ἡ διαδικασία τῆς καλλιέργειας και παραγωγῆς τῶν προϊόντων τῆς γῆς. Γι' αὐτὸ και με τὴν ποιμαντικὴ τῆς φροντίδα ἀγκαλιάζει κάθε σχετικὴ ἀπασχόληση τοῦ 'Ανθρώπου τόσο στὴν ξηρὰ ὅσο και στὴ θάλασσα.

100α. «'Ὅλες οἱ 'Ακολουθίες ἀρχίζουν με τὴν ὁμολογία και δοξολογία τοῦ ἐνὸς Θεοῦ και καταλήγουν στὴν Τριαδικὴ Μοναρχία τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ 'Αγίου Πνεύματος. 'Ο ἔφορεύων, κυβερνῶν και συνέχων τὰ πάντα εἶναι ὁ Τριαδικὸς Θεὸς ὡς προϋπόθεση τοῦ κόσμου, ὁ Κύριος ὅλης τῆς ζωῆς, βασιλεὺς και ἐξουσιαστὴς «πάσης ὁρατῆς και ἀοράτου κτίσεως». Σύνολη ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναφέρεται στὸν ἕνα Θεό, ποῦ ζωοποιεῖ και ἀνιστᾶ, θεραπεύει και σώζει». Γ. Μεταλληνοῦ, Πρσβ. ἀ' ὀρθόδοξια και 'Ελληνικότητα», ἐκδ. Μῆνυμα 1987, σελ. 47.

101. Γ. Μεταλληνοῦ, «'Ορθοδοξία και 'Ελληνικότητα», σελ. 49.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 350 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 τεύχους.

100. 'Ενδιαφέρουσα ἱστορικὴ παρουσίαση τῆς σημασίας τοῦ ὄρου «φύση», βλ. στὸ βιβλίον τοῦ Paulos Mar Gregorios, ὅπ. π. σελ. 17 ἔξ.

* Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴν Κ. Διαθήκη ὁ ὄρος «οἰκονομία» ἔχει τὴν ἴδια ἔννοια με τὸ σύγχρονο ὄρο «οἰκολογία», δηλαδὴ διοίκηση και φροντίδα τοῦ οἴκου, διαχείριση τῶν πραγμάτων τοῦ οἴκου με προσοχὴ και λιτότητα.

Έτσι, όπως είναι γνωστό, η Έκκλησία μας έχει συντάξει ειδικές ευχές για τη σπορά, το φύτεμα του άμπελιού, τον τρύγο, την καλλιέργεια των όπωροφόρων, την άρδευση κλπ. Η Έκκλησία ακόμη ενδιαφέρεται για την ύπαρξη των άπαραιτήτων προϋποθέσεων για μια καλή και πλούσια παραγωγή. Γι' αυτό εύχεται «ὕπὲρ εὐκρασίας ἀέρων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς». Δὲν λησμονεῖ ἐπίσης τὴ διαδικασία τῆς θαλασσινῆς ἐργασίας καὶ προσεύχεται γιὰ τὰ δίχτυα τῶν ψαράδων, τὰ πλοῖα κλπ. Στὴν ἐναρξὴ δὲ κάθε σχετικῆς διαδικασίας (ἐγκαίνια καταστήματος, ἐπιχειρήσεως, ἐργοστασίου, ἐμπορικῆς ἐκθέσεως κλπ.) συμμετέχει με τὴν τέλεση τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἁγιασμοῦ με τὴν ὁποία εὐλογεῖται ὁ κόπος καὶ ὁ μόχθος τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐκφράζεται ἡ γενικὴ θέση τῆς Ὀρθοδοξίας γιὰ τὴν μεταμόρφωση τοῦ ὕλικου στοιχείου. («Ὅλες οἱ σχετικὲς εὐχὲς βρίσκονται στὸ Μικρὸ καὶ τὸ Μεγάλο Εὐχολόγιο).

δ) Συμμετοχὴ στοὺς κινδύνους φυσικῶν καταστροφῶν: Ἡ Ὀρθόδοξη Έκκλησία πού ἐξῆσε ἐπὶ αἰῶνες κοντὰ στὸν ἀγρότη καὶ τὸ ναυτικὸ δείχνει ιδιαίτερη εὐαισθησία γιὰ τὴ φθορὰ καὶ δυσαρμονία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ἐχοντας λοιπὸν ὑπόψη τίς φοβερὲς συνέπειες, οικονομικὲς καὶ βιοτικὲς, πού ἔχουν οἱ φυσικὲς καταστροφὲς στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου συμπαρίσταται στὴν ἀγωνία του καὶ τοὺς κινδύνους του.

Γι' αὐτὸ εύχεται νὰ ὑπάρχουν πάντα «καιροὶ εἰρηνικοί», δηλαδὴ καλὲς καὶ ἔχι καταστρεπτικὲς καιρικὲς συνθήκες. Μὲ εἰδικὲς εὐχὲς ἀντιμετωπίζει τίς ἀρρώστιες τῶν χωραφῶν καὶ τῶν ζώων, τίς τρικυμίες, τοὺς ἀρρωστημένους ἀνέμους, τὴν ἀνομβρία καὶ ξηρασία. Ἡ Έκκλησία μας ἐπίσης εύχεται συχνὰ γιὰ τὴν ἀποτροπὴ ἐπιδημιῶν καὶ μεγάλων οικολογικῶν καταστροφῶν, ὅπως εἶναι ἡ πείνα, ἡ μολυσματικὴ ἀρρώστια, ὁ σεισμός, ἡ πυρκαϊά, τὸ ἔγκλημα, ὁ πόλεμος καὶ ιδιαίτερα ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἄλλα δεινά.

ε) «Ψωμὶ γιὰ ὅλο τὸν κόσμον»: Ἡ Έκκλησία γνωρίζει ἀκόμη πόσο ἀπαραίτητο εἶναι νὰ ἔχει κάθε ἀνθρώπος τὰ βασικὰ ὕλικὰ ἀγαθὰ γιὰ τὴν ἐπιβίωσή του. Εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα ἀκόμη στοιχεῖο πού φανερώνει τὴ σοβαρότητα με τὴν ὁποία ἡ Έκκλησία ἀντιμετωπίζει τὴν ὕλικότητα καὶ σωματικότητα τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν ἀντίστοιχη χριστιανικὴ διδασχὰ πού ἀναπτύξαμε στὴν ἀρχή. Ἔτσι, ἔχοντας πάντα

μπροστὰ τῆς τὸ ὑπόδειγμα τῆς εὐλογίας τῶν «πέντε ἄρτων καὶ τῶν δύο ἰχθύων» ἀπὸ τὸν Κύριο (Ματθ. ιδ' 13), στὴν εἰδικὴ Ἀκολουθία τῆς Ἀρτοκλασίας, εὐλογεῖ τὰ βασικὰ προϊόντα τῆς γῆς: τὸ σιτάρι, τὸ κρασί καὶ τὸ λάδι καὶ εύχεται τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ νὰ ὑπάρχουν με ἐπάρκεια καὶ ἀφθονία σ' ὅλους τοὺς κατοίκους τοῦ κόσμου.

«Κύριε, ὁ εὐλόγησας τοὺς πέντε ἄρτους ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἐξ αὐτῆς τοὺς πεντακισχιλίους ἀνδρας χορτάσας, Αὐτὸς εὐλόγησον καὶ τοὺς ἄρτους τούτους, τὸν σῖτον, τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον καὶ πλήθυνον αὐτὰ εἰς τὸν κόσμον σου ἅπαντα». Καὶ ὁ Λαός, ἐπιβεβαιώνοντας τὴν θέση τῆς Έκκλησίας, διακηρύττει:

«Πλούσιοι ἐπτώχευσαν καὶ ἐπεινάσαν. Οἱ δὲ ἐκζητοῦντες τὸν Κύριον οὐκ ἐλαττωθήσονται παντὸς ἀγαθοῦ».

στ) Ἀναπτυγμένη αἰσθητικὴ τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ Ὀρθόδοξη Έκκλησία σεβάστηκε τέλος τὸ φυσικὸ περιβάλλον καθ' ἑαυτό. Ἡ ὀρθόδοξη ἀρχιτεκτονικὴ ἐδημιούργησε καλλιτεχνικὰ ἀριστουργήματα πού τὰ χαρακτηρίζει ἡ συνάρτηση με τὴν κλίμακα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ φυσικὸ τοπίο. Τὰ ὀρθόδοξα Μοναστήρια πού βρίσκονται στὸ ὕπαιθρο ἔχι μόνον δὲν ἀλλοιώνουν τὸ φυσικὸ τοπίο, ἀλλὰ τὸ ὁμορφαίνουν πιὸ πολύ. Τὰ μικρὰ ἐξοικλήσια, πού εἶναι διάσπαρτα σ' ὅλη τὴν ὄρεινὴ καὶ νησιωτικὴ Ἑλλάδα, εἶναι κομφοτεχνήματα ἀπόλυτα ἐναρμονισμένα με τὸ φυσικὸ περιβάλλον,

ζ) Ἡ Ὀρθόδοξη δαιμονολογία: Ἡ παρουσία δαιμόνων καὶ δαιμονικῶν ἐνεργειῶν στὴ φύση δὲν ἀπορρίπτεται, ἀλλὰ δέχεται ἐκκλησιαστικὴ ἐρμηνεία. Μερικὲς Ἀκολουθίες, ὅπως αὐτὴ τοῦ Ἁγιασμοῦ, ἔχουν ἀνεπτυγμένη δαιμονολογία. Ἡ «δαιμονικὴ» λοιπὸν πραγματικότητα γιὰ τὴν Έκκλησία δὲν εἶναι μύθος. Ὁ ἁγιασμός τῶν φυσικῶν στοιχείων (π.χ. τοῦ νεροῦ) καὶ τῆς φύσης ὀλόκληρης ἔχει ἀκριβῶς αὐτὸν τὸν στόχο, τὴν ἀπελευθέρωση τῆς φύσης ἀπὸ τὴ δαιμονικὴ ἐξουσία. Ἡ πίστη ἄρα σὲ δαιμονικὲς δυνάμεις, πού κυριαρχοῦσε στὴν ἀρχαία λατρεία, γίνεται ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξία δυνατὴ, μόνον πού οἱ δαίμονες οὔτε θεότητες εἶναι, οὔτε ἔχουν σχέση με τοὺς Ἁγίους, τοὺς ὁποίους ἐπικαλεῖται τώρα ὁ πιστός. Ὁ διάβολος ἐνεργεῖ στὴν κτίση ὡς «παράσιτη δύναμη», γι' αὐτὸ καὶ ὁ λεγόμενος «φυσικὸς κόσμος» δὲν εἶναι καθόλου φυσικός, ἀφοῦ δὲν βρίσκεται στὴν ἀρχικὴ κατάσταση τῆς δημιουργίας, ἀλλὰ σὲ κατάσταση ἀποστασίας πού ὀδηγεῖ στὴ φθορὰ καὶ τὸ θάνατο¹⁰².

3. Ὁ Χριστιανὸς καὶ τὸ φυσικὸ περιβάλλον.

Ὁ Χριστιανός, «ὡς σάρκα φορῶν καὶ τὸν κόσμον οἰκῶν» (Εὐχὴ Εὐχελαίου), κάτοικος τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς πόλεως, ἀνδρας ἢ γυναίκα, ἐργάτης ἢ ἐπιστήμονας ἐμπλέκεται κι αὐτός στὸ περιβαλλοντολογικὸ πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι ἐπομένως ἀναγκαῖο νὰ προσπα-

ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΕΡΟΥΣΗ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΙΟΣ

Οἱ ἱεραπόστολοι, φωτιστές τῶν Σλάβων.

Ἱστορικὸ ἀφήγημα

Ἔκδοση Ἀποστ. Διακονίας

102. «Ὀρθόδοξία καὶ Ἑλληνικότητα», σελ. 48.

θήσομε στη συνέχεια να ἐπισηµάνοµε µερικὰ στοιχεῖα ποὺ καθορίζουν τὸν τρόπο ζωῆς καὶ ἐργασίας τοῦ Χριστιανοῦ μέσα στὸ φυσικὸ περιβάλλον, σύμφωνα µὲ τις βασικὲς χριστιανικὲς ἀρχές ποὺ διατυπώσαµε προηγουµένως.

α) Ὑπεύθυνη ἐργασία καὶ οἰκολογικὴ δραστηριότητα.

Ὁ Χριστιανὸς καλεῖται νὰ ἀσκεῖ τὴν ἀρχέγονη ἀποστολή του, δηλαδὴ νὰ ἐργάζεται. Ὁ Χριστιανὸς µὲ τὴν ἐργασία ποὺ κάνει ἐφαρµόζει τὴ θεόδοτη ἐντολή: «Ἐργάζεσθε». Δὲν πρέπει νὰ λησμονεῖ ὁ πιστὸς ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι προπρωτικὴ ἐντολή καὶ ἀποστολή ποὺ καθόρισε ὁ Θεὸς γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ Χριστιανὸς ἐποµένως ὀφείλει νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ ἀσκεῖ τὴν ἀποστολή ποὺ τοῦ ἀνέθεσε ὁ Δημιουργός. Ἡ θεληματικὴ καὶ ἄνευ λόγου ἀρνήση τῆς ἐργασίας ἔχει καταδικαστεῖ πολὺ νωρὶς ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ συνείδηση (Β' Θεσ. γ' 10). Ὁ Χριστιανὸς καλεῖται ὄχι µόνο νὰ ἐργάζεται, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν παραγωγή καὶ βελτίωση τῶν μεθόδων καὶ τῶν συνθηκῶν ἐργασίας. Μιὰ τέτοια θέση καλύπτει ἀπόλυτα τὴ συµμετοχὴ τοῦ πιστοῦ σὲ κάθε νόμιµη συνδικαλιστικὴ κίνηση.

Ὁ Χριστιανὸς, ἐξάλλου, καλεῖται νὰ ἐργάζεται υπεύθυνα καὶ νὰ ἀσκεῖ τὸ παραγωγικὸ καὶ δημιουργικὸ του ἔργο ὡς ἀντιπρόσωπος καὶ «οἰκονόµος» (Λουκ. ιβ' 42)¹⁰³ Θεοῦ, ὡς ἐπιστάτης καὶ φύλακας τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Τὸ «φυλάσσειν» εἶναι τὸ δεύτερο µέρος τῆς σχετικῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. Ἡ θέση αὐτὴ ὑποχρεώνει τὸ Χριστιανὸ νὰ φροντίζει καὶ νὰ προστατεύει τὸ φυσικὸ περιβάλλον. Ὁ κάθε χριστιανὸς ἐποµένως πρέπει νὰ αἰσθάνεται ὅτι ἔχει ἀυξηµένες εὐθύνες γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ἰσορροπίας τῶν οἰκολογικῶν συστηµάτων τῆς περιοχῆς του. Αὐτὸ πρακτικῶς σηµαίνει ὅτι ὁ Χριστιανὸς θὰ πρωτοστατεῖ σὲ κάθε οἰκολογικὴ κίνηση ποὺ θὰ ἀποβλέπει στὴ διατήρηση καὶ διαφύλαξη τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

β) Ζωὴ αὐτάρκειας. Βασικὴ χριστιανικὴ ἀρχὴ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς εἶναι ἡ «αὐτάρκεια» (Β' Κορ. θ' 8. Φιλ. δ' 11. Α' Τιμ. στ' 6), ἡ μέτρια δηλαδὴ χρῆση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ὁ Χριστιανὸς καλεῖται νὰ µὴ ἐπιδιώκει τὸ θησαυρισµὸ (Ματθ. στ' 20) καὶ τὴ συσσώρευση ὑλικῶν ἀγαθῶν (Λουκ. ιβ' 15), ἀλλὰ νὰ ἀρκεῖται στὰ ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητα (Ἐβρ. ιγ' 5) μέσα ζωῆς. Ἡ ἀρχὴ τῆς «αὐτάρκειας» εἶναι καθοριστικὴ γιὰ τὴ σχέση τοῦ Χριστιανοῦ µὲ τὸ φυσικὸ περιβάλλον καὶ τὴ συμβολὴ του στὴν ἀντιµετώπιση τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος. Μερικοὶ µάλιστα ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ «αὐτάρκεια» ἢ ὁ «οἰκολογικὸς ἀσκητισµὸς» (ecological ascetism) ἢ ἡ «χαλάρωση» θὰ συντελέσει σηµαντικὰ στὴ λύση τοῦ περιβαλλοντολογικοῦ προβλήματος τῆς ἐποχῆς µας.

γ) Ζωὴ δικαιοσύνης: Ὁ Χριστιανισµός, ἐνῶ τονίζει τὴν ἀξία τῆς δημιουργικῆς καὶ υπεύθυνης ἐργασίας καὶ τὴν ἀπόκτηση λογικοῦ κέρδους

(Ματθ. κε' 14 ἐξ.), ὥστόσο καταδικάζει τὴν αἰσχροκέρδεια (Α' Τιμ. γ' 3. Τίτ. α' 7) καὶ ἰδιαίτερα τὴν ἀδικία καὶ τὴν ἐκμετάλλευση (Λουκ. ιγ' 27, ιστ' 8). Ἡ δικαιοσύνη ἐποµένως, ὡς τρόπος ζωῆς, εἶναι καθοριστικὴ καὶ γιὰ τὶς σχέσεις τοῦ Χριστιανοῦ µὲ τὸ φυσικὸ περιβάλλον. Αὐτὸς ποὺ ἐφαρµόζει τὴν ἀρχὴ τῆς δικαιοσύνης θὰ κάνει καλὴ καὶ σωστὴ χρῆση τῶν φυσικῶν πόρων. Ἡ καλὴ χρῆση τῶν πόρων ἀναφέρεται καὶ στὴν ἀποφυγὴ τῆς σπατάλης, γιὰ τὴν ὁποία ἔχοµε τὴ ρητὴ ὑπόμνηση τοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. στ' 12).

δ) Ἡ κλήση τῶν χαρισµατοῦχων χριστιανῶν: Οἱ χριστιανοὶ ἐπιστήµονες καὶ ὅλοι ὅσοι ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς ἐρευνητικῆς σκέψεως καλοῦνται νὰ συµβάλλουν στὸν ἔλεγχο τῆς µολύνσεως τοῦ περιβάλλοντος, στὴν ἀνακάλυψη νέων πηγῶν ἐνεργείας καὶ φυσικῶν πόρων καὶ στὴν ἐπινοήση νέων ὑλικῶν. Μὲ τὴ σοφία ποὺ τοὺς δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ (Ἐξὸδ. λστ' 1-2. Σοφ. Σειρ. λη' 6) ὀφείλουν νὰ ἐργασθοῦν καὶ γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν προβληµάτων τοῦ περιβάλλοντος. Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦν ὅτι τὶς μεγαλύτερες ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις ποὺ συνετέλεσαν στὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν ζωῆς στὸν πλανήτη µας τὶς ἔκαναν ἐπιστήµονες µὲ βαθειὰ θρησκευτικὴ πίστη καὶ µὲ ἔντονα χριστιανικὰ βιώµατα.

(Τέλος)

† Ὁ Ἐπίσκοπος Ἀρχελώου ΕΥΘΥΜΙΟΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ

ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Μητροπολίτου Πατρῶν

ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ ΒΑΛΛΗΝΑΡΑ

ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ Α'

Ἀκάθιστος Ὕμνος· Ἡ Ὡδὴ τῆς Θεοτόκου· Θεομητορικὸν Ἐορτολόγιον (Γενέσιον, Εἰσόδια, Εὐαγγελισµός, Κοίμησις, «Ἀπόδοσις», Συναξίς, Ὑπαπαντή, Ζωοδ. Πηγὴ, Ἁγία Σκέπη, Τιμία Ἐσθῆς, Ἁγία Ζώνη, Ἐορταὶ θανμάτων καὶ Εἰκόνων Τῆς).

Ἐνας ἀνεκτίμητος «πανδέκτης», πραγματικὸ θησαυρισµα κηρυγµάτων ἐποικοδομητικοῦ περιεχοµένου, ποὺ ἀνταποκρίνεται στὶς λειτουργικὲς καὶ ἐορτολογικὲς ἀπαιτήσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Σελίδες 516, δεχ. 800.

Γράφεται: Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἰασιῶν 1 — 115 21 Ἀθήνα (τηλ. 722.8008).

Βιβλιοπωλεῖο: Δραγατσάνιου 2, Πλατ. Κλαυθµῶνος, τηλ. 322.8637.

103. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴν Κ. Διαθήκη ὁ ὄρος «οἰκονομία» ἔχει τὴν ἴδια ἔννοια µὲ τὸ σύγχρονο ὄρο «οἰκολογία», δηλαδὴ διοίκηση καὶ φροντίδα τοῦ οἴκου, διαχείριση τῶν πραγµάτων τοῦ οἴκου µὲ προσοχὴ καὶ λιτότητα.

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑΝ ΚΑΙ ΒΑΘΥΤΕΡΑΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ *

Ὁ ἔντονος πνευματικός χαρακτήρ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὡς οὗτος, μέ τόνση ἔμφασιν, διακηρύσσεται εἰς τόν Κυριακόν λόγον, «πνεῦμα ὁ Θεός, καί τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (Ἰωάν. 4,24), καί διερμηνεύεται εἰς τὴν δημηγορίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὸν γειτονικόν Ἄρειον Πάγον, «οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν, χρυσῶ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καί ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον», (Πράξ. 17,29). Ἀκόμη ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀνειδώλου ἐβραϊκῆς λειτουργικῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καί ὁ κατείδωλος, ἀπ' ἐναντίας, ἀρχαῖος εἰδωλολατρικός κόσμος, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἐρρίπτετο ὁ χριστιανικός σπόρος, κατέστησαν, ὡς εἶναι γνωστόν, ἄκρως ἐπιφυλακτικὴν τὴν Ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν μορφῶν καί ἀντικειμένων τέχνης εἰς τὴν λατρευτικὴν τῆς ζωῆν.

Κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας ἠρέεσθη εἰς σειρὰν συμβολικῶν παραστάσεων, κυρίως εἰς τὰ ταφικά τῆς μνημεῖα, διὰ τῶν ὁποίων, καί κατὰ τρόπον συγκεκαλυμμένον, προεβάλλετο ἡ διδασκαλία τῆς περὶ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ μακαριότητος καί τῆς, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, σωτηρίας καί ἀναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἦδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ὅτε κατέπαυσαν οἱ διωγμοί, λαοὶ δέ, ἐκπρόσωποι καί φορεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ τέχνη ἀπετέλει οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς πνευματικῆς τῶν ζωῆς, προσήρχοντο ἀθροοὶ εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἡ Ἐκκλησία ἠναγκάσθη πλέον νὰ χρησιμοποίησιν ὅλας τὰς μορφὰς τῆς τέχνης, ἀλλὰ προσηρμοσμένας, κατὰ τρόπον θαυμαστόν, πρὸς τὴν πνευματικὴν οὐσίαν τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος καί τοὺς σκοποὺς τῆς, διὰ τὰς λατρευτικὰς ἀνάγκας τῆς. Ἀκόμη καί διὰ νὰ προβάλλῃ, καί διὰ τῆς φωνῆς τῶν μνημείων, τὴν ἱστορίαν τῆς θείας Οἰκονομίας, ὡς καί τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἱστορίαν, τὰς δογματικὰς ἀληθείας τῆς πίστεως, τὰ ιδεώδη τῆς χριστιανικῆς εὐλαβείας, τὰ μηνύματά τῆς γενικώτερον.

Τοιοτοτρόπως, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς καί κατὰ τοὺς ἀκολουθοῦντας πρωτοβυζαντινοὺς, βυζαντινοὺς καί μεταβυζαντινοὺς αἰῶνας, ἤρχισε δημιουργουμένη, εἰς τὴν Χριστιανικὴν κυρίως Ἀνατολήν, μία νέα,

ὑψηλῆς δὲ ποιότητος, ἐκκλησιαστικὴ καί δὴ λειτουργικὴ τέχνη. Μοναδικὴ δὲ εἰς πλοῦτον μνημείων καί χρονικὴν διάρκειαν, ἀλλὰ καί εἰς πλοῦτον καί ποιικιλίαν καλλιτεχνικῶν ἐκφράσεων, καί εἰς τὴν Ἀρχιτεκτονικὴν, καί εἰς τὴν Ζωγραφικὴν καί εἰς τὴν Γλυπτικὴν, ὡς καί εἰς τὴν μικροτεχνίαν, ὡς κοινῶς, δύναται νὰ λεχθῆ, πιστεύεται σήμερον, μὲ ἐξαιρέσειν ἕως μερικῶν βραδυπορούντων καί εἰς τὸν τομέα αὐτόν, εἰς τὴν χώραν μας.

Μία τέχνη, ζωντανὴ πάντοτε, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντικατοπτρίζεται ἡ πίστις, ἡ εὐλάβεια καί ἡ πνευματικότης τοῦ πληρώματος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, καί ἡ ὁποία, εἰς ὅλας τὰς, δι' ἑλληνιστικῶν στοιχείων ἀλλεπαλλήλους ἀναγεννήσεις τῆς, καί παρὰ τὴν εὐρείαν χρησιμοποίησιν τῆς σκληροῦς ψηφίδος εἰς τὴν ζωγραφικὴν, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἔντονον ἐπιδιώξιν ἀποπνευματώσεως καί τῶν εἰκονιζομένων ἱερῶν μορφῶν, ὡς καί αὐτῶν τῶν ὄγκων τῶν ὀρθοδόξων ναῶν, μὲ εὐρείαν δέ, πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, ἐπίδρασιν, ὡς διαπιστώνει ἡ σύγχρονος ἔρευνα.

Δὲν θὰ πρέπει ὅμως νὰ λησμονῆται, ὅτι ἡ ἰδία αὕτη τέχνη, μόλις πρὸ ἑνὸς αἰῶνος, ἕως καί πρὸ ὀλίγων ἀκόμη δεκαετηρίδων, ὑπετιμᾶτο καί περιεφρονεῖτο, ἀκόμη καί εἰς τὸν τόπον μας, ὅπου ὅλοι αἱ ἐκδηλώσεις τῆς εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένοι μὲ αὐτὴν τὴν πνευματικὴν μας ὑπόστασιν.

Συγκρινομένη διαρκῶς πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν τέχνην, ἐχαρακτηρίζετο ὡς τέχνη παρακμῆς, «χωρὶς ἐκφραστικότητα», «στερεότυπος καί νεκρά» καί, συνεπῶς, χωρὶς καλλιτεχνικὴν ἀξίαν.

Καί τοῦτο, διότι, λόγῳ παλαιῶν προκαταλήψεων ἐναντι τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς γενικώτερον, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι καί οἱ παλαιότεροι ἔρευνῆται τῆς Ἀρχαιότητος, ἀλλὰ καί ἄλλων αἰτίων, μὴ τοῦ παρόντος, δὲν εἶχον κατανοηθῆ οὔτε τὸ πνευματικὸν βάθος οὔτε καί τὰ θρησκευτικὰ βιώματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐδημιουργήθη ἡ νέα ὑψηλὴ αὕτη τέχνη.

Μία τέχνη, ἡ ὁποία δὲν ἐπιδιώκει νὰ ἀπεικονίσῃ τὸ ιδεῶδες κάλλος καί τὴν πλαστικότητα τῶν μορφῶν, ὡς ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη, ἀλλὰ νὰ ὑποδηλώσῃ, δι' ὅλων τῆς τῶν μορφῶν, τὴν πνευματικότητα τοῦ χριστιανισμοῦ, τὴν οὐσίαν μιᾶς νέας, τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς, τῆς ἑλληνορθοδόξου παραδόσεως, μὲ ἄλλας λέξεις, ἐνὸς νέου Πολιτισμοῦ.

Ἀπητήθη δὲ ὁ ἐπιστημονικός μόχθος ὀλοκλήρου χορείας μεγάλων εἰδικῶν ἐπιστημόνων ἐπὶ ἕνα καί πλέον αἰῶνα, εἰς ὅλας δὲ σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς χώ-

* Εἰσήγησις κατὰ τὸ Θεολογικὸν Συμπόσιον (7-8 Μαΐου 1987), τὸ ὁποῖον ὀργανώθη ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἐπὶ τῇ 150ετηρίδι ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1837-1987).

ρας, ως και εις την χώραν μας, ίδια ὅμως εις την 'Ιταλίαν και την Γαλλίαν, ὥστε νά ἀναγνωρισθῆ ἡ σημασία τῶν μνημείων και τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος και, εἰδικώτερον, ἡ ἀξία τῆς τέχνης και τῆς 'Ορθοδόξου 'Ανατολῆς.

Εἰς τὴν χορείαν αὐτῶν τῶν διακεκριμένων ἐρευνητῶν τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλεται τὸ ἀνωτέρω ἐπίτευγμα, ἀνήκει και ὁ ἀειμνηστος Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς μας Σχολῆς, και Καθηγητῆς μας, Γεώργιος Σωτηρίου.

Βεβαίως εἰς τὴν Θεολογικὴν μας Σχολὴν οὐδέποτε εἶχε παραγνωρισθῆ ἡ σπουδαιότης τῶν Χριστιανικῶν Μνημείων, τὰ ὁποῖα, ἄλλωστε, συνδέονται ἀναποσπαστῶς μετὰ τῆς 'Ορθοδόξου λατρείας, ἀλλὰ ταῦτα, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παλαιότερον μέθοδον, συνεξετάζοντο μετὰ τῶν λοιπῶν ἐκδηλώσεων τοῦ καθόλου δημοσίου και ἰδιωτικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου τῶν χριστιανικῶν αἰῶνων, ὡς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος, τῶν ἐκδηλώσεων τῆς λατρείας, τῶν διαφόρων ἐθίμων τῆς χριστιανικῆς 'Αρχαιότητος κ.ἄ.

Οὕτως ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1879 διορισθεὶς Καθηγητῆς τῆς Σχολῆς ἀειμνηστος Νικηφόρος Καλογεράς, ὁ μετὰ ταῦτα 'Αρχιεπίσκοπος Πατρῶν, ἐδίδαξε και χριστιανικὴν 'Αρχαιολογίαν, συνέγραψε δὲ και σχετικῶν 'Εγχειρίδιον ὑπ' αὐτὸν τὸν τίτλον (τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη μετὰ τὸν θάνατόν του τὸ ἔτος 1910).

Χριστιανικὴν 'Αρχαιολογίαν ἐδίδαξεν ἐπίσης και ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1897 διορισθεὶς Καθηγητῆς Γεώργιος Δέρβος, ὁ ὁποῖος τὸ ἔτος 1890 ἐδημοσίευσε μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολὴ εἰς τὴν Χριστιανικὴν 'Αρχαιολογίαν, περὶ Εὐχετηρίων Οἰκῶν, Συμβόλων και Εἰκόνων τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν».

'Ο κατὰ τὸ ἔτος μάλιστα 1896 διορισθεὶς Ὑφηγητῆς τῆς Σχολῆς Γεώργιος Λαμπάκης, ἡσχολεῖτο ἀποκλειστικῶς μετὰ θέματα χριστιανικῆς 'Αρχαιολογίας. Εἰς σειρὰν δὲ μελετῶν του, ἐξήτασε διάφορα μνημεῖα τῆς 'Ελλάδος και τῆς Μικρᾶς 'Ασίας, ἐν τῷ γενικωτέρῳ πλαίσίῳ τῆς διερευνησεως τοῦ ἀρχαίου 'Εκκλησιαστικοῦ βίου.

'Ο ἐνθουσιώδης ὄντως αὐτὸς ἐρευνητῆς τῆς Χριστιανικῆς 'Αρχαιότητος, ἴδρυσεν, κατὰ τὸ ἔτος 1884, τὴν και μέχρι σήμερον συνεχίζουσαν τὴν ἀξιόλογον δραστηριότητά της «Χριστιανικὴν 'Αρχαιολογικὴν 'Εταιρείαν», κατήρτισεν δὲ και τὴν πρώτην Συλλογὴν ἀντικειμένων χριστιανικῆς και βυζαντινῆς τέχνης, ἡ ὁποῖα ἐστεγάσθη ἀρχικῶς εἰς μικρὰν αἴθουσαν τοῦ 'Αρχαιολογικοῦ Μουσείου και, μετὰ ταῦτα, μετεφέρθη εἰς ὑπόγειον χώρον τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν, και ἡ ὁποῖα ἀπετέλεσε τὸν πρῶτον πυρῆνα τοῦ, κατὰ τὸ ἔτος 1914, ἰδρυθέντος, ὡς και κατωτέρω θὰ ἀναφερθῆ, «Βυζαντινοῦ και Χριστιανικοῦ Μουσείου» τῶν 'Αθηνῶν.

'Αλλ' ὁ Καθηγητῆς Γεώργιος Σωτηρίου, ἀκολουθῶν τὴν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος μας διαμορφωμένην διεθνῶς μέθοδον, ὄχι μόνον ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν ἐρευναν τῶν παλαιοχριστιανικῶν και βυ-

ζαντινῶν μνημείων ὀρισμένων περιοχῶν τῆς 'Ορθοδόξου 'Ανατολῆς, ἀλλὰ και κατέστησε ταῦτα κύριον ἀντικείμενον τῆς ἐπιστημονικῆς του μερίμνης, ἐν τῷ πλαίσίῳ βεβαίως τῆς ὀρθοδόξου λειτουργικῆς παραδόσεως και εὐλαβείας, τῆς ὀρθοδόξου πνευματικότητος γενικώτερον, τῶν ὁποίων πάντα τὰ μνημεῖα ταῦτα ἀποτελοῦν τὸ ἀπαύγασμα.

'Ο Γεώργιος Σωτηρίου ἐγεννήθη εἰς τὰς Σπέτσας τὸ 1880, ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ριζάρειον 'Εκκλησιαστικὴν Σχολὴν και, ἐν συνεχείᾳ, εἰς τὴν Θεολογικὴν μας Σχολὴν, τῆς ὁποίας κατέστη πτυχιούχος τὸ ἔτος 1904.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος διορίσθη ἑλληνοδιδάσκαλος εἰς τὴν Λάρισαν και μετὰ ταῦτα Καθηγητῆς εἰς τὸ Διδασκαλεῖον τῆς ἰδίας πόλεως μέχρι και τοῦ ἔτους 1909. Τὸ ἔτος αὐτὸ ἐνυμφεῖται τὴν ἐκ Λαρίσης καταγομένην Μαρίαν Πιπινούπου και, ἐν συνεχείᾳ, οἱ δύο σύζυγοι, μετέβησαν εἰς Γερμανίαν, διὰ νὰ συμπληρώσουν τὰς σπουδὰς των.

Εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Λειψίας, τοῦ Βερολίνου και ἔπειτα τῆς Βιέννης ἀμφότεροι ἡσχολήθησαν εἰδικώτερον μετὰ τὴν σπουδὴν τῆς χριστιανικῆς και Βυζαντινῆς 'Αρχαιολογίας και Τέχνης και τῆς Χριστιανικῆς 'Επιγραφικῆς.

'Η εἰδικευσὶς και τῆς Κυρίας Σωτηρίου εἰς τὸν αὐτὸν ἐπιστημονικὸν κλάδον τῆς ἔδωσε τὴν δυνατότητα ὄχι μόνον νὰ εἶναι ἡ στοργικὴ πάντοτε σύντροφος τοῦ βίου τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητοῦ, ἀλλὰ και ἡ πολῦτιμος, εἰδικὴ μάλιστα, συνεργάτις του εἰς ὅλας τὰς ἐπιστημονικὰς του προσπάθειας.

Βασικαὶ μάλιστα ἐρευναι σπουδαίων μνημείων ἐπραγματοποιήθησαν διὰ κοινῶν προσπαθειῶν, αἱ σχετικαὶ δὲ, περὶ αὐτῶν, δημοσιεύσεις φέρονται μετὰ τὰ ὀνόματα και τῶν δύο συζύγων.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν των εἰς τὴν 'Ελλάδα, ὁ Γεώργιος Σωτηρίου διορίσθη, τὸ 1915, Γενικὸς 'Εφορος τῶν Βυζαντινῶν 'Αρχαιοτήτων, μετὰ ἔδραν τὰς 'Αθήνας, τὸ ἔτος δὲ 1923 τοῦ ἀνετέθη και ἡ διεύθυνσις τοῦ, ἀναφερθέντος ἀνωτέρω, «Βυζαντινοῦ και Χριστιανικοῦ Μουσείου».

'Ο Σωτηρίου μετὰ ἐντόνους προσπάθειας του, ὄχι μόνον κατάρθωσε νὰ πλουτισθῆ, διὰ πλείστων ἀντικειμένων τῆς παλαιοχριστιανικῆς και βυζαντινῆς τέχνης, τὴν ἀρχικὴν Συλλογὴν τοῦ ἀειμνήστου Λαμπάκη, ἀλλὰ προέβη και εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν των ταξινόμησιν.

Κυρίως δὲ, διὰ τῶν πολυετῶν μόχθων του, ἐπετεύχθη τελικῶς νὰ παραχωρηθῆ ὑπὸ τοῦ Κράτους εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον, τὸ, ἐπὶ τῆς Λεωφ. Βασ. Σοφίας, Μέγαρον τῆς Δουκίσσης Πλακεντίας, ὅπου και ἐστεγάσθη τοῦτο, μονίμως πλέον τὸ ἔτος 1930, ἐπ' εὐκαιρίᾳ και τῆς συγκλήσεως, κατὰ τὸ ἔτος αὐτό, τοῦ τρίτου Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τὰς 'Αθήνας.

Τὸ διαρκῶς πλουτιζόμενον «Βυζαντινὸν Μου-

σειον» τῶν Ἀθηνῶν διηύθυνε ὁ Γεώργιος Σωτηρίου ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν δεκαετηρίδας. Κατὰ τὸ διάστημα δὲ αὐτό, ὄχι μόνον τὸ ὠργάνωσε, κατὰ τρόπον ὑποδειγματικόν, ἀλλὰ καί, διὰ τοῦ Ὁδηγοῦ του καὶ ἄλλων σχετικῶν δημοσιευμάτων του, κατέστησε διεθνῶς γνωστὸν τὸν πλοῦτον τῶν φυλασσομένων εἰς αὐτὸ ἀντικειμένον.

Τοιοτοτρόπως τὸ «Βυζαντινὸν Μουσεῖον» τῶν Ἀθηνῶν, κατέστη, σὺν τῷ χρόνῳ, τὸ μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος τοῦ Μουσεῖου, καθαρῶς παλαιοχριστιανικῆς καὶ βυζαντινῆς τέχνης, εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ κέντρον μελέτης οὐ μόνον τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίου βυζαντινολογίας», ὡς τὸ εἶχεν ὀραματισθῆ ὁ ἀκάματος δημιουργὸς του, τοῦ ὁποῦ τοῦ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ ὅλη του ἡ ζωὴ, ὡς καὶ ἡ ζωὴ τῆς Κυρίας Σωτηρίου, συνεδέθησαν ἀρρήκτως μετὰ τὸ λαμπρὸν αὐτὸ Μουσεῖον, ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικὸν συγχρόνως Ἰδρυμα τῆς Χώρας. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι, ἐν τῇ προσπάθειά του νὰ διασφαλίσῃ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Μουσεῖου του, κατὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον, κατέστη ἀνάπηρος διὰ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του.

Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς μας Σχολῆς, διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Παλαιογραφίας, ὡς καὶ τῆς χριστιανικῆς Ἐπιγραφικῆς, ἐξελέγη ὁ Γεώργιος Σωτηρίου τὸ ἔτος 1924, ἐδίδαξε δὲ τὰ μαθήματα αὐτὰ ἐπὶ 27 ἔτη καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1951, ὅποτε ἀπεχώρησε μὲν τῆς ἐνεργουῦ ὑπηρεσίας, λόγῳ ὀρίου ἡλικίας, ἀλλὰ ἐσυνέχισεν ἀδιάκοπα τὴν ἐπιστημονικὴν προσφορὰν του μέχρι τοῦ θανάτου του, τὸ ἔτος 1965.

Ὁ Καθηγητῆς Γεώργιος Σωτηρίου ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος εἰς τὴν Χώραν μας, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν ἀπὸ τῆς νεοσυστάτου (1924) πανεπιστημιακῆς ἔδρας του τὴν Χριστιανικὴν καὶ Βυζαντινὴν Ἀρχαιολογίαν ὡς αὐτοτελεῖ ἐπιστήμην καὶ καθώρισεν ὡς σκοπὸν τῆς ὄχι μόνον τὴν, ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, σπουδῆν τῶν χριστιανικῶν μνημείων καὶ ὡς ἀντικειμένων τέχνης, ἀλλὰ καὶ τὴν κατανόησιν τοῦ δημιουργήσαντος αὐτὰ, κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς, πνεύματος, ὥστε, καὶ διὰ τῶν ἐρευνημένων μνημείων, νὰ κατανοῆται βαθύτερον καὶ ἡ πίστις καὶ ἡ εὐσέβεια καὶ ὁ καθ' ὅλου πνευματικὸς βίος τοῦ ἀρχαίου χριστιανικοῦ καὶ βυζαντινοῦ κόσμου.

Θεωρουμένη, κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, ἡ Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία, ἀποκτᾶ εὐρύτερον καὶ οὐσιαστικώτερον περιεχόμενον, διότι δὲν ἐμφανίζεται ὡς ἀπλῆ παρακολούθησις τῆς ἐξελιξέως τῶν καλλιτεχνικῶν μορφῶν τῶν μνημείων τῶν παλαιοχριστιανικῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων μόνον, ἀλλ' ὡς ἐπιστήμη, ποὺ ἐπιδιώκει, ἐπὶ τούτοις, διὰ τῆς ἐρεύνης τῶν μνημείων, νὰ διαφωτίσῃ καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνωτέρου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐν λόγῳ ἐποχῶν, καὶ τὴν βαθυτέραν πνευματικότητα τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς, ὡς διαρκῶς ἐτόνιζεν ὁ Καθηγητῆς Σωτηρίου.

Διὰ τῆς τοιαύτης διδαχῆς τοῦ Καθηγητοῦ Σωτηρίου, ἐξεπαιδεύθησαν ἑκατοντάδες νέοι θεολόγοι, οἱ ὁποῖοι, διασπαρέντες, εἴτε ὡς Κληρικοί, εἴτε ὡς ἐκ-

παιδευτικοὶ λειτουργοὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας, ἀλλὰ καὶ τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας τῆς Διασπορᾶς εἰς ὅλον τὸν κόσμον, μεταλαμπιδεύον τὰ διδάγματα τοῦ ἐμπνευσμένου διδασκάλου τῶν.

Τὸ αὐτὸ ἐπραξάν καὶ πράττουν καὶ οἱ μαθηταὶ του, ὑπὸ τὴν στενοτέραν καὶ εὐρυτέραν ἔννοιαν, ὡς καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν μαθητῶν του, οἱ ὁποῖοι ἐσυνέχισαν ἢ συνεχίζουν τὸ ἔργον του εἰς τὰς Θεολογικὰς, ἀλλὰ καὶ Φιλοσοφικὰς Σχολὰς τῶν Πανεπιστημίων μας.

Παραλλήλως πρὸς τὰ πανεπιστημιακὰ του καθήκοντα ὁ Σωτηρίου ἐσυνέχισε καὶ διηύθυνε, ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἢ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, τὸ ἀνασκαφικὸν του ἔργον, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀπεκαλύφθησαν, εἰς τὴν σημερινὴν ἰδίαν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὰ σημαντικώτερα, παντελῶς δὲ ἄγνωστα πρότερον, μνημεῖα τοῦ ἀρχαίου Χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς.

Διὰ τῶν μνημείων αὐτῶν, ὡς ὁ ἴδιος ἀναφέρει, «μαρτυρεῖται ἡ καλλιτεχνικὴ ἀκμὴ τῶν χωρῶν τούτων, κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον, καὶ ἡ σημασία καὶ ἡ δρᾶσις τῆς Μεγάλῃς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος».

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1919 εἶχεν ἀποκαλύψει, παρὰ τὸν Ἰλισσόν, μεγάλην χριστιανικὴν βασιλικὴν τοῦ Ε' αἰῶνος, μετὰ τοῦ προσηρητημένου εἰς αὐτὴν Μαρτυρίου τοῦ Ἐπισκόπου Ἀθηνῶν Ἀγίου Λεωνίδου.

Κατὰ τὰ ἔτη 1921-22 καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐμάχετο εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη κατῶρθωσε, διὰ τοῦ Γεωργίου Σωτηρίου, νὰ φέρῃ εἰς φῶς, πρώτη αὐτῆ, τὰ οὐσιωδέστερα μέρη τοῦ περιφήμου, εἰς ὀλόκληρον τὸν ἀρχαῖον Χριστιανικὸν κόσμον, Ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, εἰς τὴν Ἐφεσον. Ὁ Ναὸς αὐτὸς ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχε παλαιότερα βασιλική, μετὰ τὸν τάφον τοῦ Ἀποστόλου εἰς τὸ μέσον, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωρίζομεν, ἐπεσκέφθησαν καὶ προσεκύνησαν οἱ Πατέρες τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

(Συνεχίζεται)

ΑΝΔΡΕΑΣ ΙΩΑΝ. ΦΥΤΡΑΚΗΣ

Ὁμότ. Καθηγητῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗ

Ι Ω Β

✦ Ἡ ζωὴ καὶ τὰ πάθη του ✦

(Τόμοι Α' καὶ Β')

Κυκλοφορεῖ ἀπὸ τίς ἐκδόσεις

τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας

Σελίδες 366 καὶ 302, Δραχ. 650 ἕκαστος.

ΜΑΞΙΜΟΣ Ο ΓΡΑΙΚΟΣ ΦΩΤΙΣΤΗΣ ΤΩΝ ΡΩΣΣΩΝ*

Οὐδεμία πλέον ἀνελήφθη ἄμεσος πρωτοβουλία διὰ τὸν περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας τοῦ Μαξίμου, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε τὴν 21 'Ιανουαρίου 1556 εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σεργίου. Τὸ κῦρος τῆς προσωπικότητός του, ἡ πρωτότυπος εὐρύτης τοῦ ἔργου του καὶ ἡ δοκιμασθεῖσα ἐν ταῖς δεσμοῖς ἀγιότης τοῦ βίου του ἀνέστελλον οἰανδήποτε τάσιν μειώσεως τῆς ἀκτινοβολίας του ὑπὸ τῶν 'Ιωσηφιτῶν, οἱ ὁποῖοι συνεκέντρουν πλέον τὰ πυρὰ αὐτῶν ἐναντίον τῶν ρώσων φορέων τῶν ἰδεῶν τοῦ Μαξίμου. Ἡ ὀξύτης τῶν 'Ιωσηφιτῶν ὑποδηλοῖ τὴν εὐρεῖαν ἀπήχησιν τῶν ἰδεῶν τοῦ ἀγιορείτου μοναχοῦ εἰς τὸν κλήρον, τὸν μοναχισμόν καὶ τὸν λαὸν τῆς Ρωσσίας, εἶναι δ' ἐξόχως χαρακτηριστικὸν τὸ μέγα πλῆθος τῶν διασωθέντων χειρογράφων τῶν ἔργων του, τὸ ὁποῖον δὲν ὕστερεῖ τοῦ συνόλου τῶν διασωθέντων χειρογράφων συνόλης τῆς ρωσικῆς γραμματείας τῶν προηγούμενων αἰώνων χριστιανικοῦ βίου τῆς Ρωσσίας. Ἡ ταχεῖα διακίνησις τῶν ἰδεῶν τοῦ Μαξίμου, παρὰ τὴν ὑπὸ τῶν 'Ιωσηφιτῶν ἀσκουμένην ὀξυτάτην πολεμικὴν, προεκάλει τὴν προϋπάρχον ἀφύπνισιν τοῦ πνευματικοῦ δυναμικοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσσίας καὶ τὴν ἀναζωογόνησιν τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς της, ὡς ἐμφαίνεται σαφῶς εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τῶν «Ἐκ α τ ὸ ν Κ ε φ α λ α ἰ ὠ ν» (Στογκλᾶβ, 1551).

Ἡ θεσμικὴ αὐτὴ κατοχύρωσις τῶν ἰδεῶν τοῦ ἀγιορείτου μοναχοῦ διὰ συγκεκριμένων μεταρρυθμίσεων εἰς τὸν καθ' ὄλου ἐκκλησιαστικὸν βίον ὑπῆρξεν ἡ δικαίωσις τῶν ἀγῶνων, τῶν θυσιῶν, τῶν στερήσεων, τῶν δεσμῶν καὶ τῶν διώξεων τοῦ Μαξίμου, ὁ ὁποῖος ἔτι ζῶν ἐγεύθη τῶν πνευματικῶν καρπῶν τῶν ἀόκνων προσπαθειῶν του. Αἱ ἀντιδράσεις κατὰ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν του συνεχίσθησαν, ἀλλ' ὁ σπόρος τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ ἀπέδιδεν ἤδη τοὺς πρώτους καρπούς. Ὁ ἡγέτης τῶν Ζαβολγείων μοναχῶν καὶ φίλος τοῦ Μαξίμου Βασσιανὸς ὁμολογεῖ ὅτι «μ ὀ ν ο ν τ ὶ ὠ ρ α, δ ι ἄ τ ο ὺ Μ α ξ ἰ μ ο υ, ἐ γ ν ω ρ ἰ σ α μ ε ν τ ὸ ν Θ ε ὸ ν», ἐνῶ τὰ ἔργα τοῦ Μαξίμου, τὰ ὁποῖα ἀντεγράφοντο καὶ διεδίδοντο ταχύτατα, ἐχαρακτηρίζοντο «θ ε ἰ α κ α ἰ ἄ γ ι α».

Οὐδεὶς πράγματι ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ἀπέκτησεν εἰς τὴν Ρωσσίαν μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων τοιοῦτον κῦρος καὶ τοιαύτην ἀκτινοβολίαν, ὡς ἄλλως τε οὐδεὶς ὑπέφερε τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἐν τῷ ἀγῶνι διὰ τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισιν τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Οὐδεὶς ὀρθόδοξος ρώσος ἠδύνατο νὰ ἀμφισβητήσῃ πράγματι τὸ ἀκραίφνης ὀρθόδοξον ἐκκλησια-

στικὸν φρόνημα, τὴν ἀγιότητα τῶν προθέσεων τῆς ὅλης πνευματικῆς διακονίας του, τὸ πατερικὸν ἦθος καὶ ὕφος τοῦ τε συγγραφικοῦ ἔργου καὶ τῆς ὅλης μαρτυρίας τῆς πίστεως, τὴν ὑποδειγματικὴν καρτερίαν καὶ ἀνεξικακίαν εἰς τὰς βασάνους, τὰς κακουχίας καὶ τὰς διώξεις, τὸν ἀποστολικὸν ζῆλον καὶ μόχθον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς πνευματικῆς του ἀποστολῆς, τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου καὶ τὴν ἀγωνίαν του διὰ τὴν πνευματικὴν οἰκοδομὴν τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Οἱ πολέμοι του δὲν ἠμφεσβήτησαν πράγματι τὰ ἐξαιρετικὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐφαμίλλου τῶν πατερικῶν μορφῶν προσωπικότητος τοῦ ἀγιορείτου μοναχοῦ, ἀλλὰ δὲν ἦσαν εἰσέτι ἔτοιμοι νὰ ἀναγνωρίσουν εἰς τὸ πρόσωπόν του τὸν αὐθεντικὸν ἐκφραστὴν τῆς ἰδίας αὐτῶν ὀρθοδόξου αὐτοσυνειδησίας, ἡ ἅποια εἶχεν ἀπωθηθῆ πρὸς στιγμὴν εἰς τὸ περιθώριον τοῦ πνευματικοῦ τῶν βίου.

Ἄν ἐξαιρέσῃ τις τοὺς ἡγέτας τῶν 'Ιωσηφιτῶν μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι συνέχουν τὸν περιοδικὸν ἀνελθμισμὸν τῆς ἐποχῆς πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἀγιορείτου μοναχοῦ, θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι καὶ αὐτοὶ εἰσέτι οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἰδεῶν τῶν 'Ιωσηφιτῶν ἦσαν ἔτοιμοι νὰ δεχθοῦν ὡς εὐλογίαν Θεοῦ τὸ κήρυγμα τοῦ Μαξίμου. Ἡ καθολικότης τῆς ἀναφορᾶς τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν νέων ἰδεῶν τοῦ Μαξίμου προσεπιβεβαιοῦται διὰ τοῦ ἐξαιρετικοῦ σεβασμοῦ καὶ αὐτῶν εἰσέτι τῶν αὐστηρῶν παραδοσιαρχικῶν σχισματικῶν, τῶν Παλαιοπίστων (Σταροβιέων) ἢ Ρασκολνίκων, οἱ ὁποῖοι ἀνεζήτησαν εἰς τὰ ἔργα του πνευματικὸν στήριγμα καὶ οἰκοδομὴν, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οὗτος εἶχε πρῶτος ἐπιληφθῆ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀποδοκιμαζομένης διορθώσεως τῶν σφαλμάτων τῶν ρωσικῶν λειτουργικῶν βιβλίων. Ἡ ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον συγγραφή καὶ κυκλοφόρησις ὑπὸ τῶν μαθητῶν του Βίων τοῦ ἀγιορείτου μοναχοῦ συνεκεφαλαίωσε τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν μαρτυρίαν του εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ εὐσεβοῦς ρωσικοῦ λαοῦ, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου ἐτιμᾶτο ὡς «ὀ μ ο λ ο γ η τ ῆ ς» τῆς πίστεως, ὡς «ὀ σ ι ο μ ἄ ρ τ υ ς», ὡς «μ α κ ἄ ρ ι ο ς» καὶ ὡς «ἄ γ ι ο ς». Ἡ καθιέρωσις εἰκόνων τοῦ μοναχοῦ Μαξίμου εἰς τοὺς ναοὺς, ἡ σύνταξις ἀκολουθιῶν καὶ περιγραφῶν θαυμάτων του ἐξέφραζον τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν περὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ ἀγιορείτου μοναχοῦ.

Ὁ ἀγιορείτης μοναχὸς Μάξιμος ὁ Γραικὸς ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως μία ἀπὸ τὰς μεγαλύτερας ἐκκλησιαστικὰς μορφὰς τῆς μεταβυζαντινῆς ὀρθοδοξίας. Πολυτάλαντος κληρονόμος καὶ μελετητῆς τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς κληρονομίας, κριτικὸς μαθητῆς τῶν ἀναγεννήσεως, δημοουργικὸς ἐκφραστῆς τοῦ ὀρθοδόξου

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 353 τοῦ ὑπ' ἀρ. 9 τεύχους.

οὐμανισμού τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως, συνειδητὸς κῆρυξ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ αὐθεντικὸν ὑπόδειγμα πνευματικότητος τοῦ ὀρθοδόξου μοναχισμοῦ ἠδυνήθη εἰς χαλεπούς καιρούς νὰ συλλάβῃ τὰ μηνύματα τῶν οὐμανιστικῶν ἀναζητήσεων διὰ νὰ ἀναδείξῃ τὴν διαρκῆ ἐπικαιρότητα καὶ δυναμικότητα τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως. Τὰ ἐρεθίσματα τοῦ αὐτόνομου ἀναγεννησιακοῦ οὐμανισμοῦ ἀπετέλουν τὴν ἔξωθεν πρόκλησιν διὰ τὴν ἀναθεώρησιν τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ὀρθοδόξου πατερικῆς παραδόσεως ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἀναζητήσεων τῆς νέας ἐποχῆς.

Ἐπὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ ὁ ἀγιορείτης μοναχὸς οὐδέποτε περιεφρόνησε τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναζητήσεων τῶν οὐμανιστῶν τῆς Δύσεως, ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε ἀπεδέχθη ἢ ἠξιολόγησε θετικῶς τὰ ὄραματά των διὰ μίαν αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον ἐκ τῆς χριστιανικῆς πίστεως βιοθεωρίαν τοῦ ἀναγεννησιακοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ φλογερὸν κήρυγμα τοῦ Ἱερωνύμου Σαβοναρόλα καὶ τὰ ἐγκώμια πρὸς τὸ πρόσωπόν του ὑποδηλοῦν τὴν ἀπόρριψιν ὑπὸ τοῦ Μαξίμου ὄχι μόνον τῶν παγανιστικῶν ὀραμάτων τῶν οὐμανιστῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν μονολιθικὴν ἱεροκρατικὴν δομὴν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τῶν ὁποίων ἠσκησεν ὀξυτάτην κριτικὴν καὶ ὁ ἡγούμενος τῶν Καρτουσιανῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Φλωρεντίας. Ἡ μεταφορὰ τοῦ προτύπου τοῦ Σαβοναρόλα εἰς τὴν ὀρθόδοξον παράδοσιν ὠδήγει τὴν σκέψιν τοῦ Μαξίμου εἰς τὰς μεγάλας πατερικὰς μορφὰς τῆς ἀρχαίας ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι κατέστησαν διὰ τὸν ἀγιορείτην μοναχὸν τὸ ἀπόλυτον κριτήριον διὰ τὴν μετακένωσιν τῶν ἀναζητήσεων τῶν οὐμανιστῶν εἰς τὴν ὀρθόδοξον πραγματικότητα καὶ διὰ τὴν ἀναπροσαρμογὴν τοῦ μηνύματος τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως εἰς τὰς ἀναζητήσεις αὐτάς.

Ὁ Μαξίμος, καίτοι ἐτέθη εἰς τὴν διακονίαν τῶν στόχων τῶν οὐμανιστῶν, οὐδέποτε ἠσθάνθη ὅτι ἀνῆκεν ὀργανικῶς εἰς τοὺς κύκλους των καὶ οὐδέποτε ἐπίστευσε εἰς τὸν ρεαλισμὸν τῶν ὀραμάτων των. Ἐν τούτοις, αἱ εἰς Ἱταλίαν βιωθεῖσαι ἐμπειρίαι ἐπλούτισαν τὰ πνευματικὰ ἀποθέματα τοῦ Μαξίμου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν δεκαετῆ ἐγκαταβίωσιν εἰς τὴν μονὴν Βατοπεδίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀνασυνέθεσε τὸ ὅλον πνευματικόν του περιεχόμενον ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ὀρθοδόξου πατερικῆς καὶ βυζαντινῆς παραδόσεως.

Ὅπως, ὁ ἀγιορείτης μοναχὸς, καίτοι οὐδέποτε ἀπέκοψε τὴν πνευματικὴν φλέβα τῆς δυτικῆς σκέψεως, προσήρμοσε δημιουργικῶς τὰς ἀναζητήσεις τῆς εἰς τὴν ὀρθόδοξον πατερικὴν παράδοσιν καὶ ἀνεμόρφωσε κατὰ τὰ νέα πρότυπα τὸν βυζαντινὸν οὐμανισμόν. Φιλολόγος καὶ ἱστορικός, θεολόγος καὶ φιλόσοφος, ποιητὴς καὶ ρήτωρ, συγγραφεὺς καὶ κριτικὸς, πνευματικὸς ἡγέτης καὶ ταπεινὸς μοναχὸς, κῆρυξ καὶ ὁμολογητὴς τῆς πίστεως, μεταρρυθμιστὴς καὶ ὑπέρμαχος τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀνανεωτὴς καὶ αὐστηρὸς φύλαξ τῆς πατερικῆς παραδόσεως, κοινωνικὸς ἀναμορφωτὴς καὶ πρότυπον ἀγιότητος, παρέμεινε εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ εὐσεβοῦς ρωσικοῦ λαοῦ τὸ κατ' ἐξοχὴν ὑπόδειγμα τοῦ κήρυκος καὶ ὑπερμάχου τῆς ὀρθοδόξου

θεολογίας, τοῦ μάρτυρος τῆς πίστεως, τοῦ διδασκάλου τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας, τοῦ αὐθεντικοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ τῆς πνευματικῆς τελειώσεως. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις τῆς Ρωσσίας κατέταξε τὸν ἀγιορείτην μοναχὸν εἰς τοὺς ἀγίους τῆς πίστεως καὶ δικαίως τιμᾷ τὴν μνήμην τοῦ ἀποστολικοῦ ἀνδρὸς καὶ φωτιστοῦ τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ.

Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, Μάρτιος 1987.

(Τέλος)

Καθηγ. ΒΛΑΣΙΟΣ ΙΩ. ΦΕΙΔΑΣ

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

240. Polnoe Sobranie Russkih Lêtopisei, Izdanie Arheografičeskoj Kommissieju, S. — Peterburg 1846-1914.

Arhangel'skii A. S., Nil Sorskii Vasilian Patrikeev, S. — Peterburg 1822.

Beljaev, Daniil mitropilit moskovskii i ego Sbornik, ἐν «Izvestija Akademii Nauk», τόμ. 1856-1857.

Belokurov S. A., O biblioteke moskovskih gosudarei v XVI st., Moskva 1902² (Παράρτημα, σελ. I - LXXXIII, ἐνθα πᾶσαι αἱ περὶ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ Skazanije [=Διηγήσεις]).

Bodjanskii O., Prénie Daniila, Mitropolita Moskovskayo i vseja Rusi so inokom Maksimom Svjatogortsem. Spisok s udnago spiska, ἐν «Čtenija v Imperatorskom Obsčestvé Istorii i Dvevnostei Rossikih pri Moskovskom Universiteté», No 7 (1847).

Běčkov A. O., Opisanie tserkovno-slavjanskikh i russkikh rukopisei Imperatorskoj Publīčnoj Biblioteki, τόμ. I, S. — Peterburg 1882.

Bulgakov P., Prop. Iosif Volokolamskii, 1865.

Bulgakov Makarii, Istorija russkoj tserkvi, τόμ. VII, S. — Peterburg 1874.

Charbonnel J.- Roger, La pensée italienne au XVIIe siècle et le courant libertain, Paris 1919.

Černov S. N., Zametki o sledstvii po delu Maksima Greka (=Sbornik statei k sorokoletniju učeni dejatelnosti akademika A. S. Orlova, σελ. 464-474), Leningrad 1934.

Černov S. N., K učeni nesoglasijam o sude nad Maksimom Grekom (=Sbornik statei po russkoj istorii posvjascennih S. F. Platonov, σελ. 48-71), S. — Peterburg 1922.

Delaruelle L., La carrière de Janus Lascaris depuis 1494, ἐν «Revue du seizième siècle», τόμ. 13 (1926), σελ. 95-111.

Della Torre A. Storia dell' Accademia platonica di Firenze, Florence 1902.

Del Lungo Isidoro, Angelo Poli-

ziano. Le selve e la strega. Prolusioni nello studio fiorentino (1482-1492), Florence 1925.

Denissoff Elie, Maxime le Grec et l'Occident Contribution à l'histoire de la pensée religieuse et philosophique de Michel Trivolis, Louvain 1943.

Dorez Léon, Études alduines. I. La marque typographique d'Alde Manuce; III. Alde Manuce et Ange Politien, ἐν «Revue des Bibliothèques», τόμ. 6 (1896), σελ. 143-160, 237-238, 311-326.

Duchense E., Le stoglav ou les Cents Chapitres. Recueil des décisions de l'assemblée ecclésiastique de Moscou, 1551 (=Bibliothèque de l'Institut français de Pétrougar, t. 5), Paris 1920.

Dunaev B. I., Prepodobnii Maksim Grek, greieskaja ideja na russi v XVI v. Istoričeskoje izsledovanije s priloženijem tekstov diplomatičeskikh snošenii Rossii s Turetsiei v nacale XVI st. po dokumentam mosk. arhiva ministerstva inostonnih del, Moskva 1916.

Dunaev B. I., Maksim Grek v Moskve po novim dokumentam, ἐν «Trudē Imperatorskago Arheologičeskago Obščestva», τόμ. IV, I, σελ. 38-59.

Dunaev B. I., Sočinenija Savonarolē i Maksima Greka. Protokol 86-go zasēdanija Slavjanskoi Kommissii, ἐν «Trudē Slavjanskoi Kommissii Imperatorskago Moskovskago Arheologičeskago Obsčestva», Nq 4 (1907), σελ. 56-57.

Eck Alexandre, Le moyen âge russe, Paris 1933.

Evgenii, Mitropolit Kievskii, Istoričeskaja izsledovanija o Maksime Grekom, ἐν «Vestnik Evropii», τόμ. (1813), ἀριθ. 21-23.

Φειδῶ Βλασίου Ἰω., Μάξιμος ὁ Γραικός, ἐν «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τόμ. 8 (1966), στ. 627-632.

Φειδῶ Βλασίου Ἰω., Ἐπιτομὸς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Ρωσίας, Ἀθῆναι 1966 (Ἀθῆναι 1984²).

Filaret, Arhiepiskop, Maksim Grek, ἐν «Moskvitjanin», τόμ. 6 (1842), σελ. 43-96.

Filaret, Episkop, Poslanie Gennadija, Arhiepiskopa Novgorodskago, Ioasafu, Arhiepiskopu Rostovskomu i Jaroslavskomu, ἐν «Čtenija v Imperatorskom Obsčestvē Istorii i Drevnosti Rossiiskih pri Moskovskom Universitetē», No 8 (1847).

Golubinskii E., K našei polemikē so staroobrjadtsami, ἐν «Čtenija v Imperatorskom Obsčestvē Istorii i Drevnosti Possiiskih pri Moskovskom Universitetē», No 1 (1896), σελ. 1-49.

Gorskii A. V., Maksim Grek Svjatogo-

rets, (=Pribavlenija k izdaniju Tvorenii Svjatēh Ottsov v russkom perevodē, τόμ. 18, σελ. 144-192), Moskva 1859.

Gorskii A. V., Otnošenija inokov Kirillova Bēlozerskago i Iosifova Volokolamskago monastērei v XVI vĕkē (=Pribavlenija k izdaniju Tvorenii Svjatēh Ottsov v russkom perevodē, τόμ. 10, σελ. 504-508), Moskva 1851.

Gretšev, Prep. Nil Sorskii i zavoliskije startsi-publicisti, ἐν «Bogoslovskii Vestnik», τόμ. 1906-1909.

Gudzii N. K., Maksim Grek i ego otnošenije k epohe italianskago vozroždenija, ἐν «Universitetskija Izvēstija», No 9 (1911), σελ. 1-19.

Ignatii, Arhiepiskop, Istorija o raskolah v Tserkvi Rossiiskoi, S. — Peterburg 1849.

Ikonikov V. S., Maksim Grek, ἐν «Kievskija Universitetskija Vedomosti», τόμ. A' (1865)· B' (1866).

Ikonikov V. S., Maksim Grek i ego vremja. Istoričeskoje izsledovanije, Kiev 1915².

Jagič I. V., Razsuždenija južno-slavjanskoi i russkoi starinē o tserkovno-slavjanskom jazĕkē I. Grammatičeskija svēdenija Maksima Greka, S. Peterburg 1885-1895.

Kadlubovskii, Otnošenije inokov Kirillo-Belozerskago i Iosifovskago monastērei v XVI v., Sergiev-Posad.

Kapterev N., V tšom sostoit istinnoje monastestvo po vožrenija prepodobnago Maksima Greka, ἐν «Bogoslovskii Vestnik», τόμ. 1903, σελ. 114-171.

Kapterev N., Patriarh Nikon i ego protivniki v dĕlĕ ispravlenija tserkovnĕh knjig, Sergievskii Posad 1913².

Klostermann R. A., Maxim Grek in der Legende, ἐν «Zeitschrift für Kirchengeschichte», τόμ. 53 (1934), σελ. 171-228.

Kolosov V. I., Maksim Grek, ego žizn i trudē, Moskva 1896.

Λάμπρου Σπυρίδωνος, Ἐπίγραμμα Μάξιμου τοῦ μοναχοῦ εἰς τὸν μέγαν Ρήτορα Μανουήλ, ἐν «Νέος Ἐλληνομνήμων», τόμ. 3 (1906), σελ. 480-481.

Loparev H r., Zamĕtka o sočinenijah prepodobnago Maksima Greka, ἐν «Bibliografičeskaja Lĕtopis», N. 3 (1917), σελ. 50-70.

Maksim Grek, Sočinenija, (=Izdannaja Kazanskoi Duhovnoi Akademii), τόμ. I-III, Kazan 1859-1897.

Malagola Carlo, Della vita e delle opere di Antonio Urceo detto Codro, Studie ricerche, Bologna 1878.

Müller K. K., Neue Mittheilungen über Janos Lascaris und die Mediceische Bibliothek,

- ἐν «Centralblatt für Bibliothekswesen», τόμ. 1 (1884), σελ. 333-412.
- Nelidov Th., Maksim Grek, Moskva 1900³.
- Nikol'skii A., O n'jekotrih trudah Maksima Greka, Kiev 1864.
- Nikol'skii N. K., Materialê dlja istorii drevnerusskoj duhovnoj pis'mennosti. VI. Neizdannâja poslanija prep. Maksima Greka i F. I. Karpova, ἐν «Hristianskoe Čtenie», τόμ. 89 (1909), σελ. 1119-1125.
- Nil'skii Ir., Prepodobnii Maksim Grek kak propovednik prosvestšeniâ na Russi v XVI v., ἐν «Hristianskoe Čtenie», ἔτος 1862, I, Μάρτιος, σελ. 313 ἕξ.
- Obolenskii M., Aktê kasajusčiesja do priêzda Maksima Greka v Rossiju, ἐν «Vremennik Imperatorskago Moskovskago Obsčestva Istorii i Drevnostei Rossijskih», τόμ. 5 (1850), σελ. 31-33.
- Palmieri A., Un' opera polemica di Massimo il Greco (XVI secolo), tradotta in latino da Giorgio Krijanitch, ἐν «Bessarione», Serie III, vol. IX (1912), σελ. 45-59, 379-384.
- Παπαμυχαήλ Γρηγορίου, Μάξιμος ὁ Γραικὸς ὁ πρῶτος φωτιστὴς τῶν Ρώσσω, Ἐν Ἀθήναις 1951.
- Pascal P., Avvacum et les debuts du Rascol. La crise religieuse au XVIIe siècle en Russie, Paris 1938.
- Piccolomini Enea, Due documenti relativi ad acquisti di codici greci fatti da Giovanni Lascaris per conto di Lorenzo de' Medici, ἐν «Rivista di filologia ed' Istruzione classica», τόμ. 2 (1874), σελ. 401-423.
- Pierling P., La Russie et le Saint-Siège, τόμ. I, Paris 1902².
- Pokrovskii A. A., Odin iz grečeskij istočnikov socinenij Maksima Greka. Protokol 45-go zašëdanija Slavjanskoj Kommissii, ἐν «Trudê Slavjanskoj Kommissii Imperatorskago Moskovskago Arheologičeskago Obsčestva», No III (1902).
- Poslušnik Moisei, Sočinenija prepodobnago Maksima Greka v russkom perevodê, Svjato-Troitskaja-Sergieva Lavra 1910.
- Prenije, Daniila mitropolita Moskovskago i vseja Russi s inokom Maksimon svjato-gortsem, Moskva 1847.
- Preobraženskii I., Nravstvennoe soštojanie vusskago obsčestva v XVI vèkê po Sočinenijam Maksima Greka i sovremennêm emu pamjatnikam, Moskva 1881.
- Preobraženskii I., Literaturnaja borba iossifljan s zavolzstami, S. — Peterburg 1893.
- Ržiga V. F., Neizdannâja cocinenija Maksima Greca, ἐν «Byzantinoslavica», τόμ. 6, σελ. 85-109.
- Ržiga V. F., Opêt po istorii russkoj publičistiki. Maksim Grek kak publičist, ἐν «Trudê Otdelenija Drevne-Russkoj Literaturê, Instituta Russkoj Literaturê», τόμ. 1 (1934), σελ. 5-120.
- Rodoskii A., K materialam dlja istorii slavjanorusskoj bibliografii. III. Avtograf prepodobnago Maksima Greka, ἐν «Hristianskoe Čtenie», τόμ. 2 (1882), σελ. 609-618.
- Sčeglov S. A., K istorii izučeniâ prepodobnago Maksima Greka ἐν «Russkii Filologičeskii Vêstnik», τόμ. 66 (1911), σελ. 22-36 (καὶ Varsava 1911).
- Sinaiskii A., Kratkii očerk tserkovno-obštstvennoj dejatel'nosti prep. Maksima Greka po časti obličeniâ i ispravlenija zabluzdenij, nedostatkov i porokov russkago obštsetva XVI st. (1518-1556), S. Peterburg 1898.
- Sinaiskii A., Kratkoje opišanije žizni i dejatel'nosti prep. Maksima Greca, S. — Peterburg 1902².
- Sobolevskii A. I., Perevodnaja literatura Moskovskoi Rusi XI-XII vèkov, Bibliografičeskije materialê, S. — Peterburg 1903.
- Sventsitskii I., Načala filosofii v russkoj literaturê, XI-XVI, vv., L'vov 1901.
- Svjato-Troitskaja-Sergieva Lavra, (ἕκδ.), Zitija prepodobnago otša našego Maksima Greka, s pribavljeniem ego dvuh dušepoleznêh slov i kanona Sv. Duhu-Paraklitu, Svjato-Troitskaja-Sergieva Lavra 1909.
- Taruntaev D., O dogmatičeskijh soščinenijah Maksima Greka, ἐν «Hristianskoe Čtenie», τόμ. 1896 ἄρ. 2-3.
- Teresčenko A., O trudah Maksima Greka, ἐν «Žurnal Ministerstva Narodnago Prosvêščenija», No 3 (1834), σελ. 243-278.
- Urceo Codro Antoine, Orationes, epistolae, silvae, satyrrae, eglogae et epigrammata, Bologne 1502.
- Ustrjalov N., Sczaniâ knjazja Kurb-skago, S. — Peterburg 1868³.
- Viskovatêi Konstantin, K voprosu o literaturnom blijanii Savonorolê na Maksima Greca, ἐν «Slavia», τόμ. 1-2 (1939), σελ. 128-133.
- Ždanov I., Materialê dlja istorii Stoglavago sobora, ἐν «Žurnal Ministerstva Narodnago Prosvêščenija», τόμ. 18 (1876), σελ. 50-89, 173-225.
- Žmakin V., Mitropolit Daniil i ego soštšinenija, Moskva 1881.

Η ΕΝΘΡΟΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΣΕΒ. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΥΑΤΕΙΡΩΝ ΚΑΙ Μ. ΒΡΕΤΑΝΝΙΑΣ κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Συμφώνως πρὸς ἀνακοινωθέν τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Θυατείρων καὶ Μ. Βρεταννίας, ἐκδοθέν τὴν 31ην Μαΐου 1988, «τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς, 29 Μαΐου 1988 τὸ βράδυ, πραγματοποιήθηκε ἡ ἐπίσημη ἐνθρόνισις τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Θυατείρων καὶ Μεγάλης Βρεταννίας κ. Γρηγορίου.

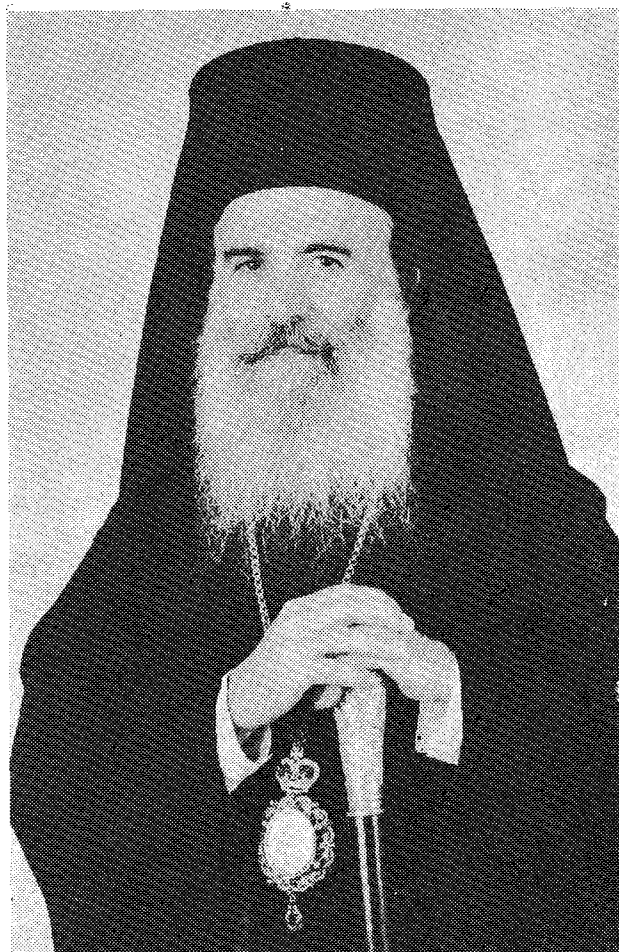
»Ἡ ἐνθρόνισις ἔγινε εἰς τὸν Καθεδρικὸν Ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας Λονδίνου, παρουσία χιλιάδων λαοῦ, ὁ ὁποῖος προσῆλθε νὰ προσευχηθεῖ καὶ νὰ χαιρετίσει τὸν Ποιμενάρχην του. Στὴν ἐνθρόνισις τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἀντιπροσωπεύθηκε ἀπὸ τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Κολωνίας κ. Γαβριήλ, ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἀπὸ τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Κιτίου κ. Χρυσόστομον. Τὴν Ἑλλάδα καὶ Κύπρον ἀντιπροσώπευσαν ὁ Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος κ. Σ. Σταθάτος, μὲ ὄλο τὸ προσωπικὸ τῆς Πρεσβείας, ὁ Ὑπατος Ἀρμοστής τῆς Κύπρου κ. Τ. Παναγίδης μὲ τὸ προσωπικὸ του. Εἰς τὴν τελετὴν παρευρέθησαν ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν. Ἡ Ἀγγλικανικὴ καὶ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἀντιπροσωπεύθη, καθὼς καὶ ἄλλες ὁμάδες ἑτεροδόξων Χριστιανῶν. Ἐπίσης, παρέστησαν οἱ Ἀγγλοὶ Βουλευτὲς Sir Hugh Rossi καὶ Bernie Grant, ὁ Δήμαρχος τοῦ Haringey καὶ ἄλλοι πολλοὶ δικοὶ μας καὶ ξένοι. Ὅλες οἱ Ἑλληνικὲς Κοινότητες, τὰ Σωματεία καὶ οἱ Σύλλογοι τῆς Ὁμογενείας, οἱ Θεοφιλέστατοι Ἐπίσκοποι καὶ λοιποὶ Κληρικοὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Θυατείρων καὶ Μεγάλης Βρεταννίας.

»Τὸν νέον Ἀρχιεπίσκοπον προσεφώνησαν οἱ παρακάτω κατὰ σειράν:

- Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κολωνίας κ. Γαβριήλ.
- Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κιτίου κ. Χρυσόστομος.
- Ὁ Ἐξοχώτατος Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος κ. Σ. Σταθάτος.
- Ὁ Ἐξοχώτατος Ὑπατος Ἀρμοστής τῆς Κύπρου κ. Τ. Παναγίδης.
- Ὁ κ. Ν. Ι. Χατζηπατέρας, Πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Ἑλληνορθόδοξων Κοινοτήτων Μεγάλης Βρεταννίας.
- Ὁ Δρ. Ὁμηρος Χαπίτης, Πρόεδρος τοῦ Παγκοσμίου Συνδέσμου Κυπρίων Ἀποδήμων. Καὶ ὁ Σεβ.

Μητροπολίτης κ. Ἀγτώνιος τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας.

- Ὁ Μέγας Ἄρχων τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας κ. Ἀργυρὸς Στάκης.
- Ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ζηγουπόλεως κ. Ἀρίσταρχος, ἐκπρόσωπος τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Θυατείρων καὶ Μεγ. Βρεταννίας.

Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Θυατείρων καὶ Μ. Βρεταννίας
κ. Γρηγόριος

»Στὸ τέλος ὠμίλησεν ἑλληνιστὶ καὶ ἀγγλιστὶ ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Θυατείρων καὶ Μεγάλης Βρεταννίας κ. Γρηγόριος. Μὲ ἀδρούς καὶ ἐμπνευσμένους λόγους ἐκάλεσε τοὺς πιστοὺς, Κλήρον καὶ λαὸν σὲ στε-

νή συνεργασία και πνευματική σταυροφορία για ένι-
σχυση τῆς Νεολαίας, τῶν Ἑλληνικῶν και Κατηχητι-
κῶν Σχολείων και τῶν λοιπῶν Ἱδρυμάτων τῆς ὁμογέν-
ειας. Ἡ προστασία τῆς οἰκογένειας και ἡ ἀνανέωση
τοῦ θεσμοῦ ποῦ μᾶς συγκρατοῦν και ἐνώγουν σάν Χρι-
στιανούς και Ἑλληνες, πρέπει νά εἶναι τὸ κύριο μέλη-
μα ἔλων. Νά ἀξήθουῦν οἱ δεσμοὶ τῶν ὁμογενῶν με τὴν
γενέτειράν μας Ἑλλάδα και Κύπρο, καθὼς και οἱ
προσπάθειες γιὰ βοήθεια τῶν Κυβερνήσεων τῆς Πατρί-
δος μας γιὰ εἰρηνική λύση τῶν ἐθνικῶν μας προβλη-
μάτων και εἰρηνική συμβίωση με τοὺς γείτονές μας.

»Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εὐχαρίστησε τὴν ὁμογένεια γιὰ
τὴν προσήλωσή της εἰς τὰ Ἱερά και Ὅσια τοῦ Γένους
μας. Ἐπίσης ἐξέφρασε τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ Ἀποδή-
μου Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος και
Κύπρου και τὰς Κυβερνήσεις Ἑλλάδος και Κύπρου,
γιὰ τὴ συνεχῆ και ἀμέριστη συμπαράσταση και βοή-
θειά τους πρὸς τὴν Ἱεράν Ἀρχιεπισκοπήν και τὰ Ἑλ-
ληνικά Σχολεία τῆς Ὁμογενείας τῆς Μ. Βρεταννίας.

»Ἡ Ἱερά Ἀκολουθία ἔγινε σὲ ἀτμόσφαιρα Βυζαντι-
νῆς Ὁρθόδοξης μεγαλοπρέπειας και ἱεροπρεποῦς κα-
τανύξεως. Ἡ Βυζαντινὴ χορωδία τῆς Ἀγίας Σοφίας,
ἔφαλλε με ἰδιαίτερον παλμόν. Ὁ Καθεδρικός Ναὸς ἦτο
κατάμυστος ποῦ ἐνθύμιζε τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως.
Τέλος ὁ Σεβασμιώτατος ἐδέχθη τὰ συγχαρητήρια τοῦ
Ποιμενοῦ και ἔλων τῶν ὁμογενῶν, ποῦ προσήλθον γιὰ
νά προσευχηθοῦν και νά ἐκφράσουν τὰ αἰσθήματά τους
πρὸς τὸν Ποιμενάρχην τους.

»Εἰς τὴν Κρύπτην τῆς Ἀγίας Σοφίας οἱ Κυρίες ἐδε-
ξιώθηκαν τοὺς Χριστιανούς και τοὺς παρευρεθέντας ξέ-
νους με διάφορα ποτὰ και κεράσματα.

»Τὴν εὐθύνην τῆς τελετῆς εἶχεν ὁ Θεοφιλέστατος
Ἐπίσκοπος Μιλητουπόλεως κ. Τιμόθεος, Ἀρχιερατικός
Προϊστάμενος τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ, πλαισιούμενος ὑπὸ
πολυμελοῦς ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς».

* * *

Ὁ ἐνθρονιστήριος λόγος τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου
Θυατείρων και Μ. Βρεταννίας κ. Γρηγορίου ἔχει ὡς
ἑξῆς:

«Πάντα χορηγεῖ τὸ πνεῦμα τὸ Ἅγιον
δρῦει προφητείας, ἱερεῖς τελειοῖ, ἀγραμμά-
τους σοφίαν ἐδίδαξεν, ἀλιεῖς θεολόγους ἀνέ-
δειξεν ἄλλον συγκροτεῖ τὸν θεομὸν τῆς Ἐκ-
κλησίας. Ὁμοούσιε και ὁμόθρονε τῷ Πατρὶ
και τῷ Υἱῷ Παράκλητε, δόξα σου».

(Τροπάριον Πεντηκοστῆς)

Με τοὺς θεοπνεύστους αὐτοὺς και ὑποβλητικούς
λόγους ἐξυμνεῖ και δοξάζει ὁ ποιητὴς τὴν ἀνεκτί-

μητον δωρεάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πρὸς τε τοὺς
πιστοὺς και τοὺς ἀφοσιωμένους εἰς τὸν Τριαδικὸν
Θεὸν ἀνθρώπους και πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν μας. Καὶ
τὸν ἕμνον αὐτὸν ἀναπέμπομεν και ἡμεῖς σήμερον, πλή-
ρεις δεήσεων και εὐχαριστιῶν, συγκεντρωμένοι ὑπὸ
τὸν ἱερὸν θόλον τοῦ Πανσέπιου Καθεδρικοῦ Ναοῦ τῆς
Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας, διὰ τὸ εὐτυχὲς γεγονός
τῆς ἡμετέρας ἐνθρονίσεως.

Δι' ὃ και ἡμεῖς,

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Κολωνίας και Ἐκ-
πρόσωπε τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος τοῦ Οἰ-
κουμενικοῦ μας Πατριάρχου και τῆς περὶ Αὐτὸν Ἀ-
γίας και Ἱεραῦ Συνόδου, Κύριε Γαβριήλ,

Ἐξοχώτατοι Κύριοι Πρόεδροι τῆς Ἑλλάδος και
τῆς Κύπρου,

Πανιερώτατε ἐκπρόσωπε τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύ-
πρου, Ἅγιε Κιτίου κ. Χρυσόστομε,

Σεβασμιώτατε Ἅγιε Βελγίου κ. Παντελεῆμον,
Your Lordship, Your Excellencies.

Θεοφιλέστατοι ἅγιοι Ἐπίσκοποι και Ἀδελφοὶ ἐν
Κυρίῳ,

Εὐλαθέστατοι Ἱερεῖς και Διάκονοι,

Ἀξιότιμοι Κύριοι Ἐκπρόσωποι τῶν Σωματείων
και Συλλόγων τῆς Ὁμογενείας,

Ἐντιμότατοι Κύριοι Ἀρχοντες και Ὀφφικιάλοι
τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας και λοιποὶ Πρό-
κριτοι και Ἐφοροεπίτροποι τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ,

Ἀγαπητοὶ Συνεργάται, Πρόεδροι τῶν Κοινοτή-
των, τῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων,
τῶν Βοηθητικῶν Ἀδελφοτήτων και τῆς Νεολαίας,
Ἀγαπητοὶ μας Φίλοι και τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγα-
πητά,

Περιούσιε Δαὲ τοῦ Θεοῦ,

Μαζί με τὸν Θεῖον Παῦλον ἐπαναλαμβάνομεν:
«Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς και πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ τῇ θλίψει,
εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλί-
ψει διὰ τῆς παρακλήσεως ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ
ὑπὸ τοῦ Θεοῦ» (Β' Κορ. Κεφ. Α' 3-4).

Σήμερον, ἀγαπητοὶ μου ἀδελφοί, «ἡ χάρις τοῦ
Ἁγίου Πνεύματος ἡμᾶς συνήγαγεν» ἵνα ἀνανέωση
και στηρίξη τὴν ἡμετέραν πίστιν και ἵνα διαβεβαίωση
ἡμᾶς, ὅπως διεβεβαίωσεν τοὺς ἱεροὺς Μαθητὰς του
ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ἡμέραν τῆς εἰς Οὐρανὸς Ἀ-
ναλήψεώς Του: «Καὶ ἰδοὺ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς
ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἵωνος» (Ματθ.
Κεφ. ΚΗ' 20).

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν πίστιν και διαβεβαίωσιν ἐνε-

πιστεύθη ἡμῖν ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία διὰ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Δημητρίου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ὑπάγεται ἡ Θεόσωστος ἱστορικὴ Ἐπαρχία τῶν Θνατειῶν καὶ Μεγάλης Βρετανίας. Μεγίστη δὲ ὄντως ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη δι' ὧν περιβάλλει ἡμᾶς ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία διὰ τῆς ὁμοφώνου ἐκλογῆς μας εἰς τὸ σεβάσιμον καὶ ἐπιζήλον ἀξίωμα τῆς πνευματικῆς κηδεμονίας καὶ τῆς διαπομπάνσεως τοῦ προσφιλῆς Ἑλληνορθόδοξου Λαοῦ μας, ὁ ὁποῖος παροικεῖ καὶ προσδεύει εἰς τὴν φιλόξενον χώραν τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου, τῆς Ἱρλανδίας καὶ τῆς νήσου Μελίτης.

Δι' ὃ καὶ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τούτου θήματος εἰδγνώμονους εὐχαριστίας ἐκφράζομεν πρὸς τὴν Σεπτὴν Κορυφὴν τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ αὐτὴς διαβεβαιούμεν αὐτὸν καὶ τὴν περὶ αὐτὸν Ἱερὰν Σύνοδον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου διὰ τὴν μετὰ πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν καὶ ἱερὰν ὑπακοὴν πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἀνωτάτην Ἐκκλησιαστικὴν Ἀρχὴν θὰ διακονήσωμεν τὴν ἀνατεθεισάν ἡμῖν Ἐπαρχίαν δι' ὅλων τῶν δυνάμεων καὶ ἐφ' ὅλας τὰς ἡμέρας ἅς τὸ ἄπειρον ἔλεος καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Ἁγίου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θὰ χάριση ἡμῖν. Μετὰ Θεὸν σοφίαν καὶ φρόνησιν θ' ἀσκήσωμεν τὴν ἡμετέραν διακονίαν προσβλέποντες μετ' ἐμπιστοσύνης εἰς τὴν ἀγάπην καὶ χειραγωγίαν τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας, ἥτις ἀνέδειξεν ἡμᾶς Ποιμένα καὶ Διδάσκαλον τοῦ εὐσεβοῦς καὶ Ὁρθόδοξου Λαοῦ τοῦ διαβιούντος εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἔνδοξον ταύτην πολιτείαν τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

Εὐγνωμόνους, ὅθεν, εὐχαριστίας ἐκφράζομεν καὶ πρὸς τὴν Μεγαλειοτάτην Βασίλισσαν Ἐλισάβετ καὶ τὴν Κυβέρνησιν τῆς χώρας ταύτης, ἥτις παρέχει ἡμῖν ἐλευθερίαν καὶ ἀσφάλειαν, ἵνα συνεχίζωμεν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀπροσκόπτως τὴν ὑψηλὴν ἡμῶν διακονίαν. Ἄπαντα τὰ μέλη τοῦ Πληρώματος τῆς περὶ ἡμᾶς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μικροί τε καὶ μεγάλοι θεωροῦμεν ἑαυτοὺς ὑποχρέους καὶ εὐτυχεῖς διὰ τὴν σιοργὴν καὶ καλωσύνην δι' ὧν περιβάλλουν ἡμᾶς ὁ Λαὸς καὶ οἱ Ἄρχοντες τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου. Προσευχόμεθα δὲ διὰ τὴν ὑγείαν καὶ τὴν εὐτυχίαν τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας καὶ σύμπαντος τοῦ εὐγενοῦς Βρετανικοῦ Λαοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι συνδεδεμένος δι' ἱερῶν καὶ ἀρρήκτων δεσμῶν μετὰ τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων.

Ἰδιαίτερας, ὡσαύτως, καὶ εὐγνωμόνας εὐχαριστίας ἐκφράζομεν καὶ πρὸς τὴν ἀδελφὴν Ἀγγλικα-

νικὴν Ἐκκλησίαν, τὸν προκαθήμενον αὐτῆς Ἀρχιεπίσκοπον Robert Runcie καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν Ἐπισκόπους καὶ λοιποὺς κληρικοὺς διὰ τὴν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην δι' ὧν περιβάλλουν ἡμᾶς σήμερον καί, εἰμεθα ἀπολύτως βέβαιοι, θὰ περιβάλλουν εἰς τὸ διηρηκτὴς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν. Χάρις δὲ εἰς τὴν πρόθυμον ἐνίσχυσιν καὶ συμπαράστασιν τῶν Ἀγγλικανῶν ἡ ἡμετέρα Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀπέκτησεν πνευματικὴν στέγην εἰς τὰ οἰκήματα καὶ τοὺς Ναοὺς, ὅσους κατὰ καιρὸς ἔχουν προσφέρει εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν κάλυψιν τῶν λατρευτικῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν λοιπῶν ὑποχρεώσεων τῶν Ἑλληνικῶν Ὁρθόδοξων Κοινοτήτων μας. Μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν ἐπίσης, ὅπως καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὁμάδων τῶν ἑτεροδόξων Χριστιανῶν, ὅσοι διαβιοῦν εἰς τὸ Ἡνωμένον Βασίλειον, θὰ συνεχίσωμεν διαλεγόμενοι ἐν πνεύματι ἀγάπης καὶ συνδιαλλαγῆς, καλλιεργοῦντες καὶ ἐπιδιώκοντες, ἐντὸς τῶν κόλπων τοῦ Συμβουλίου τῶν Βρετανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὑπὸ τὴν σοφὴν καθοδήγησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, τὸ πνεῦμα συμφιλίωσης καὶ ἀλληλεγγύης μεταξὺ ὄλων τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν χώραν ταύτην.

Κατὰ τὴν ἱερὰν ταύτην καὶ μοναδικὴν, θὰ ἔλεγα, στιγμὴν τῆς ζωῆς μου, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, ἀναμνησκόμαι ἐμπλεως συγκινήσεως καὶ σεβασμοῦ τῶν εὐλαδῶν γονέων καὶ ἀδελφῶν μου καὶ λοιπῶν συγγενῶν μου, τῶν μεταστάντων εἰς τὴν ἀθανασίαν.

Εἶμαι δὲ βέβαιος δι' ἡ μακαρία των ψυχῆ συμπαρίσταται σήμερον ἵνα συμμετάσχη μεθ' ἡμῶν εἰς τὴν ἡμετέραν πνευματικὴν πανδαισίαν καὶ εὐφροσύνην ἵνα ἐνώσουν μεθ' ἡμῶν τὰς αὐτῶν εὐχὰς καὶ προσευχὰς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Προκαθημένου αὐτῆς.

Μνημονεύομεν ἐπὶ τούτοις μετ' ἰδιαίτερας συγκινήσεως καὶ σεβασμοῦ τῶν ἀοιδίμων Ἀρχιερέων καὶ Προκατόχων μας Γερμανοῦ, Ἀθηναγόρου Α' καὶ Ἀθηναγόρου Β', τῶν Ἀρχιεπισκόπων Θνατειῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'. Εἰς τοὺς τρεῖς τελευταίους ἀφείλομεν τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης. Ὁ Μακάριος ἐχειροτόνησεν ἡμᾶς εἰς Διάκονον τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς, τὴν 24ην Ἰουνίου 1953, ὁ Ἀθηναγὸρος Α' εἰς Ἱερέα τὴν Κυριακὴν τῶν Βατῶν τὴν 26ην Ἀπριλίου 1959, καὶ ὁ Ἀθηναγὸρος Β' εἰς Ἐπίσκοπον, τὴν 12ην Δεκεμβρίου 1970, ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου καὶ Θαυματουργοῦ Σπυρίδωνος, Ἐπισκόπου Τριμυθούντος τῆς Κύπρου.

Σήμερον, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἐνθρονίζομαι θείᾳ χάριτι προκαθ-

Ο ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ ΩΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΗΣ ΤΩΝ ΓΡΑΦΩΝ (*)

11. Ὁ Τελώνης, τύπος ἡσυχαστοῦ.

Εἶδαμε προηγουμένως ὅτι ὁ ἅγιος στὶς ὀμιλίες του παρουσιάζει τὴν Θεοτόκο ὡς τύπο τοῦ ἡσυχαστοῦ. Πραγματικὰ ὁ ἅγιος, ὡς ἡσυχαστής, γνωρίζει ὅτι ἡ ἡσυχία εἶναι ὁ μοναδικὸς τρόπος προσφύσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνώσεως μαζί Του. Ἡ θεωρία εἶναι καρπὸς τῆς ἡσυχίας. Σ' αὐτὸ τὸ θέμα ἐπανέρχεται τακτικὰ στὶς ὀμιλίες του. Ἐρμηνεύοντας διάφορα χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐκθέτει τὴν δάση τῆς ὀρθοδόξου εὐαγγελικῆς ζωῆς ποῦ εἶναι ἡ ἡσυχαστικὴ ζωή. Καὶ γι' αὐτὸ κάθε ὀρθόδοξος ἐρμηνευτὴς πρέπει νὰ γνωρίζῃ αὐτὸ τὸ ἀπαραίτητο ἐρμηνευτικὸ κλειδί. Ἐξῶ ἀπὸ τὸν ἡσυχασμὸ εἶναι ἀκατανόητη ἡ Ἁγία Γραφή.

Ἐρμηνεύοντας τὴν Παραβολὴ τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου παρουσιάζει τὸν Τελώνη ὡς τύπο τοῦ ἀληθινοῦ ἡσυχαστοῦ. Ὁ Κύριος στὴν σχετικὴ παραβολή, παρουσιάζοντας τὸν Τελώνη, εἶπε: «καὶ ὁ τελώνης μακρόθεν ἐστὼς οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπάρει, ἀλλ' ἔτυπεν εἰς τὸ στήθος αὐτοῦ λέγων· ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ» (Λουκ.

ιη' 13). Λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος: «Ὁράτε τὴν ταπεινωσιν ὄση, καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν αὐτομεμφίαν; ὄρατε τὴν ἄκραν συστολήν τῆς τε διανοίας καὶ τῆς αἰσθησεως, ἅμα δὲ καὶ τὴν συντριβὴν τῆς καρδίας τῇ προσευχῇ τοῦ Τελώνου τούτου συγκεκραμμένην;»⁶⁴.

Τὸ «μακρόθεν» φανερώνει τὴν ταπεινωσὴ καὶ τὴν αὐτομεμφία. Τὸ «ἐστὼς» δείχνει «τὴν ἐπὶ πολὺ παράτασιν τῆς στάσεως... ὁμοῦ καὶ τὸ ἐπίμονον τῆς δεήσεως». Τὸ «οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἄρει» εἶναι «στάσις ὁμοῦ καὶ ὑπόπτωσις, καὶ οὐκ εὐτελοῦς δούλου μόνον, ἀλλὰ καὶ καταδίκου παράστασις». Αὐτὸς ὁ τρόπος προσευχῆς καὶ τὸ σχῆμα τοῦ σώματος δείχνει «τὴν οἰκείαν κατάγνωσιν καὶ αὐτομεμφίαν». Τὸ «ἔτυπεν εἰς τὸ στήθος αὐτοῦ» δείχνει τὴν μεγάλην κατάνυξιν καὶ τὸ βαρὺ πένθος ποῦ τὸν διακατεῖχε. Τὸ «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ» δείχνει τὴν ἀξία τῆς μονολογίστου προσευχῆς. «Μηδὲν ἕτερον μήτε προτιθεῖς, μήτε διανοούμενος, ἑαυτῷ μόνῳ προσεῖχε καὶ τῷ Θεῷ, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτὴν στρέφων καὶ πολυπλασιάζων μόνην τὴν μονολογίστου δέσησιν, ὅπερ ἀνυσμώτατόν ἐστι προσευχῆς εἶδος»⁶⁵.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 326 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 8 τεύχους.

64. Ἐνθ' ἄνωτ., τόμος 9, σελ. 62.

65. Ἐνθ' ἄνωτ., τόμος 9, σελ. 62-64.

μενος τῆς βιβλικῆς Ἐπαρχίας τῶν Θυατειρῶν καὶ Μ. Βρετανίας. Ἀναλογίζομαι συνεπῶς μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ ταπεινοφροσύνης τὴν ἐπωμιζομένην σοβαροτάτην εὐθύνην ὡς Ποιμενάρχου διὰ τε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἡμετέραν Πατριδα Ἑλλάδα καὶ Κύπρον. Παρακαλῶ καὶ προσεύχομαι εὐλογοῦντως καὶ ἀδιαλείπτως ὅπως ὁ Ἅγιος Θεὸς χαρίζῃ υἱεῖαν καὶ μακροημέρευσιν εἰς τοὺς Μακαριωτάτους Προκαθημένους τῶν Ἁγίων καὶ Ἀυτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδος καὶ Κύπρου, εἰς τοὺς λοιποὺς Ἀρχοντας καὶ Ἡγέτας τῶν χωρῶν μας, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐκφράζομεν δημοσίως θερμοτάτας εὐχαριστίας διὰ τὴν πολὺπλευρον ἀρωγὴν ἢ πρὸς τὴν Ὁμογένειαν καὶ τὴν Ἱερὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Θυατειρῶν καὶ Μ. Βρετανίας. Δεόμεθα δὲ ὅπως αἱ προσπάθειαι τῆς πολιτικῆς Ἡγεσίας τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς συμφιλίωσεως μετὰ τῶν ὁμόρων λαῶν σιεφθῶσιν ὑπὸ πλήρους καὶ μονίμου ἐπιτυχίας, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν προσφύγων καὶ τῶν ἀγνοουμένων εἰς τὰς πατριογονικὰς τῶν ἐ-

οσίας καὶ τὴν ἀγασὴν συμβίωσιν ὄλων, ἐντὸς πνευματικῆς δικαιοσύνης, ἀγάπης καὶ ἀλληλοκατανοήσεως καὶ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ καὶ ἐμπιστοσύνης.

Βαθυτάτη ἰψὸντι εἶναι ἡ ἡμετέρα συγκίνησις, ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη διὰ τὴν σημερινὴν παρουσίαν ὑμῶν, τῶν ὁμογενῶν Κληρικῶν καὶ Λαϊκῶν, τῶν ἀδελφῶν καὶ λοιπῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον χῶρον. Πρὸς ὄλους ὑμᾶς ἐκφράζομεν τὰς ὀλοφύχους ἡμῶν εὐχαριστίας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἐπιδειχθεῖσαν ἀνυστακτικὴν στοργὴν καὶ ἀγάπην καὶ ἀδιάλειπτον συνεργασίαν καθ' ὄλον τὸ μακρὸν διάστημα τῆς ἡμετέρας διακονίας ἐν ἰψὸντι ὑμῶν —τοῦ εὐσεβοῦς Ποιμνίου τῆς θεοσωστικῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τῶν Θυατειρῶν—, πολὺν περισσότερον διότι ὄχι μόνον ἠνέχθητε τὰς ἡμετέρας ἀτελείας, ἀλλὰ καὶ ἐδέχθητε ἡμᾶς ὡς ἀδελφὸν καὶ ἔτι πλειότερον αὐτοῦ, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, «ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ με» (Γαλ. κεφ. Δ' 14).

(Συνεχίζεται)

‘Ο Τελώνης είναι τύπος του ἀληθινοῦ ἡσυχαστοῦ. ‘Ο Κύριος μετὴν Παραβολή αὐτῆ θέλει νὰ τονίσῃ τὸν τρόπο τῆς ἀληθινῆς προσευχῆς, ποὺ εἶναι ἡ νοερά προσευχή, ἡ ὁποία γίνεται μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἀσκητικῆς καὶ μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸ ὅτι μετὴν ἐρμηγεία αὐτῆ ποὺ κάνει ὁ ἅγιος ἀποφεύγει νὰ τονίσῃ ἀπλῶς τὴν ἠθικο-λογικὴ πλευρὰ τοῦ θέματος, ὅπως θὰ ἔκανε κάποιος ἄλλος, μετὸ νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἀρετὴ τῆς ταπεινώσεως ἀφρημένα καὶ ἠθικολογικά, ἀλλὰ περιγράφει τὴν ἀληθινὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ταπεινώσεως ποὺ εἶναι ἡ ἐν Θεῷ καὶ μετὴν βοήθεια τῆς θείας Χάριτος γνώση τῆς καταστάσεώς μας. Κατὰ τοὺς Πατέρας ἡ διπλῆ γνώση, δηλαδὴ ἡ γνώση τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ γνώση τῆς δικῆς μας ἀδυναμίας, εἶναι αὐτὸ ποὺ συνιστᾷ τὴν ἀληθινὴ ταπείνωση.

Καὶ ἡ ἀνάλυση αὐτῆ ποὺ πραγματοποιεῖ ὁ ἅγιος Γρηγόριος εἶναι ἓνα δείγμα ὀρθοδόξου ἐρμηγνευτικῆς, ποὺ δὲν ξεχωρίζει τὴν Ἁγία Γραφή ἀπὸ τὴν ἀσκητικο-μυστηριακὴ ἀτμόσφαιρα τῆς Ἐκκλησίας.

12. ‘Ο ἄ σ ω τ ο ς ν ο ὖ ς.

Θὰ ἤθελα νὰ παρουσιάσω ἓνα ἐπιπλέον δείγμα ἐρμηγνευτικῆς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ ἅγιος χρησιμοποιεῖ τὴν ἀλληγορία γιὰ νὰ παρουσιάσῃ καὶ τίς κρυφές πτυχές τοῦ θέματος, γιὰ νὰ ἐκφράσῃ ἐσωτερικὲς πραγματικότητες, ποὺ εἶναι ἀδύνατον διαφορητικὰ νὰ ἐκφραστοῦν.

Εἶναι ἀρκετὰ γνωστὴ ἡ Παραβολὴ τοῦ ἀσώτου υἱοῦ. ‘Ο Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ἐκθέτει τὴν Παραβολὴ τοῦ Χριστοῦ λέγοντας: «καὶ μετ’ οὐ πολλὰς ἡμέρας συναγαγὼν ἅπαντα ὁ νεώτερος υἱὸς ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακράν, καὶ ἐκεῖ διεσκόρπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ζῶν ἀσώτως» (Λουκ. ιε’ 13). ‘Ο ἅγιος Γρηγόριος δὲν ἀναλύει τὴν παραβολὴ αὐτῆ ἠθικολογικά, ἀλλὰ θεολογικά. Παρουσιάζει τίς ἀληθινὲς διαστάσεις τῆς Παραβολῆς. Ἐχοντας νοῦ Χριστοῦ, διώνοντας στὰ μυστήρια τοῦ πνεύματος, γνωρίζει τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς Παραβολῆς αὐτῆς. Ἐντεταγμένος ὀργανικὰ μέσα στὴν Ὀρθόδοξη Παράδοση γνωρίζει ὅτι ἡ πτώση τοῦ ἀνθρώπου, τὸ λεγόμενο προπατορικὸ ἀμάρτημα, στὴν πραγματικότητα εἶναι ἡ σκότωση, ἡ ζόφωση καὶ ἡ νέκρωση τοῦ νοῦ. Ἐνῶ ἡ ἀνάσταση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ζωοποίησις τοῦ νεκροῦ νοῦ. Μέσα σ’ αὐτὰ τὰ πλαίσια ἐρμηγνεύει καὶ τὴν Παραβολὴ τοῦ ἀσώτου υἱοῦ.

Περιουσία πραγματικὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ νοῦς. «Πρὸ πάντων οὐσία καὶ περιουσία ἡμῶν ἔμφυτος ὁ νοῦς ἐστὶν ὁ ἡμέτερος». Ὅταν παραμένουμε στὸν δρό-

μο τῆς σωτηρίας «συνηγμένον αὐτὸν ἔχομεν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸν πρῶτον καὶ ἀνωτάτω νοῦν τὸν Θεόν». Σωτηρία εἶναι νὰ ἔχομε τὸν νοῦ στὸν Θεό. Ὅταν ὁμοῦς ἀνοίγουμε θύρα στὰ πάθη, τότε καὶ ὁ νοῦς μας «εὐθὺς σκορπίζεται, πλανώμενος πᾶσαν ὥραν περὶ τὰ σαρκικά τε καὶ γήινα, περὶ τε τὰς πολυμόρφους ἡδονάς, καὶ τοὺς ἐπὶ ταύταις ἐμπαθεῖς λογισμούς». Τότε ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου γίνεται ἄσωτος καὶ γενικὰ ὁ ἀνθρωπος λέγεται ἄσωτος. Ὁ πλοῦτος τοῦ νοῦ εἶναι ἡ φρόνησις καὶ αὐτὴ διακρίνει τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακὸ, ὅταν παραμένῃ στὴν τήρησις τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν ὁμοῦς ὁ νοῦς ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸν Θεό, τότε καὶ ἡ φρόνησις σκορπίζεται σὲ πορνεία καὶ ἀφροσύνη.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει, μαζὶ μετὸν λόγο, τὴν ἐπιθυμία καὶ τὸν θυμὸ. Στὴν φυσικὴ του κατάστασις ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου «τείνει τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὸν ἕνα καὶ ὄντως ὄντα Θεόν, τὸν μόνον ἀγαθόν, τὸν μόνον ἐφετόν, τὸν μόνον ἀμιγῆ πάσης ὀδύνης τὴν ἡδονὴν παρέχοντα». Ὅταν ὁμοῦς ὁ νοῦς βρίσκεται στὴν παρά φύσιν κατάστασις, δηλαδὴ ὅταν φεύγῃ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ σκοτίζεται, τότε ἡ ἐπιθυμία διασπᾶται εἰς ποικίλες ὀρέξεις τῆς ἡδουπαθείας «σκορπίζεται ἐντεῦθεν πρὸς ἐπιθυμίαν βρωμάτων οὐκ ἀναγκαίων, ἐκεῖθεν πρὸς ἐπιθυμίαν σωμάτων οὐκ εὐσηχμόνων, ἐτέρωθεν πρὸς ἐπιθυμίαν οὐκ εὐχρήστων χρημάτων, ἄλλοθεν πρὸς ἐπιθυμίαν τῆς κενῆς καὶ ἀδόξου δόξης μεθελκομένη». Αὐτὸ γίνεται μετὴν ἐπιθυμία. Ἀλλὰ νεκρωθέντος τοῦ νοῦ καὶ ὁ θυμὸς ὑφίσταται ἀνάλογη αἰχμαλωσία. Ὅταν ὁ νοῦς βρίσκεται στὴν φυσικὴ του κατάστασις, ὅταν δηλαδὴ εἶναι ἐνωμένος μετὸν Θεό, τότε διεγείρει τὸν θυμὸ ἐναντίον μόνου τοῦ διαβόλου καὶ χρησιμοποιεῖ τὴν ἀνδρεία τῆς ψυχῆς ἐναντίον τοῦ διαβόλου καὶ τῶν παθῶν. Ὅταν ὁμοῦς δὲν προσέχη τίς θεῖες ἐντολές, τότε «μάχεται τοῖς πλησίον, μαίνεται κατὰ τῶν ὁμοφύλων, ἀποθηριούται κατὰ τῶν μὴ συναιγούντων ταῖς αὐτοῦ παραλόγοις ὀρέξεσι καὶ ἀνθρωποκτόνος φεῦ ὁ ἀνθρωπος γίνεται...»⁸⁶.

Δὲν θὰ ἀναφερθῶ σὲ ἄλλες ἐρμηγνευτικὲς ἀναλύσεις τῆς Παραβολῆς αὐτῆς. Θὰ σταματήσω ἐδῶ. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος δείχνει καὶ ἐδῶ τὴν προσέκτασις μιᾶς ἐρμηγνευτικῆς ἐργασίας. Δὲν μπορούμε νὰ κάνουμε κατὰ γράμμα ἐρμηγνεύει οὔτε νὰ ἐρμηγνεύσουμε ἠθικολογικά τὰ χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀλλὰ ἡ ἀνάλυση πρέπει νὰ ἔχῃ θεολογικὴ ὑποδομὴ. Ἀλλωστε ὅλη ἡ ἐργασία τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὰ Μυστήρια καὶ τὴν ἀσκητικὴ ζωὴ ἔχει σκοπὸ νὰ ζωοποιήσῃ τὸν νεκρὸ ἀπὸ τὴν ἀμαρτία νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, νὰ τὸν φωτίσῃ. Γιατὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ

66. Ἐνθ’ ἄνωτ., τόμος 9, σελ. 90-92.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

**Ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ ἀρθοῦν
τὰ γενεσιουργὰ αἷτια.**

Μετὰ λύτης τὸ παρορθόδοξον Χριστιεπώνυμον πλήρωμα καὶ ἡ Χριστιανικὴ Οἰκουμένη ἐπληροφορήθησαν, ὅτι ἡ λαμπρότης τῶν ἐν Σοβιετικῇ Ἐνώσει ἐορτασμῶν τῆς χιλιετηρίδος τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Ρώσων ἐμειώθη ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐνέργειαι τινες τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας μὴ συμβιβαζόμεναι πρὸς

τὴν μακροαίωνα κανονικὴν τάξιν ὠδήγησαν τὸ Σεπτὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἄλλας Ὁρθόδοξους Ἐκκλησίας, ὡς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀπόσχουν τῶν ἐορτασμῶν τοῦ Ἰουνίου.

Ἐλπίζομεν, ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ ἀρθοῦν τὰ γενεσιουργὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα ὠδήγησαν εἰς τὴν ἀποχὴν ταύτην, ἵνα ἡ Ὁρθοδοξία ἐμφανίζηται πάντοτε καὶ

νοῦ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ στάδια τῆς θεωρίας καὶ αὐτὴ ἡ θεωρία εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Γ' ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἵστερα ἀπὸ τὴν καταχώρηση μερικῶν ἐρμηνευτικῶν παραδειγμάτων ἀπὸ τὴν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, νομίζω πὼς ἐξάγονται μερικὰ συμπεράσματα τὰ ὁποῖα θὰ τονίσω στὴν συνέχεια. Ἀπλῶς θὰ συνοψίσω ὅσα ἔχω προηγουμένως ἀναπτύξει.

1) Ἡ ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν δὲν εἶναι ὑπόθεση μόνον ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν γνώσεων. Βέβαια σὲ μερικὰ σημεῖα μποροῦν τέτοιες γνώσεις νὰ διευκολύνουν τὴν κατανόηση μερικῶν ἐπιμάχων φράσεων. Ἀλλὰ κυρίως ἡ ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν εἶναι θέμα Ἀποκαλύψεως. Μόνον ὅσοι ἔχουν τὴν ἴδια ἐμπειρία μὲ τοὺς Προφήτας καὶ Ἀποστόλους ποὺ συνέγραψαν αὐτὰ τὰ κείμενα, μποροῦν νὰ τὰ κατανοήσουν καὶ νὰ τὰ μεταφέρουν σὲ κάθε ἐποχῇ. Τέτοιοι ἦσαν καὶ εἶναι οἱ ἅγιοι Πατέρες, οἱ ζωντανοὶ αὐτοὶ ὄργανοι. Γι' αὐτὸ οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὅπως ἐν προκειμένῳ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, δὲν κάνουν μιά τυπικὴ ἀνάλυση, ἀλλὰ προχωροῦν καὶ στὴν παρουσίαση πλευρῶν ποὺ εἶναι ἀπόκρυφες ἀπὸ τοὺς σαρκικοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν ἀνθρώπινη λογικὴν.

2) Ἡ ἐρμηνεία εἶναι εὐρυτέρα τῆς μεταφράσεως. Μιά ἔστω καλὴ μετάφραση τῆς Ἁγίας Γραφῆς δὲν μπορεῖ νὰ προσφέρῃ καμμιά οὐσιαστικὴ βοήθεια στὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ καὶ οἱ σύγχρονοι τοῦ Χριστοῦ ἀκροατῆς δὲν μποροῦσαν νὰ καταλάβουν πολλὰ πράγματα. Ὁ λόγος τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἶναι ἀποκαλυπτικός, ἀλλὰ καὶ κεκρυμμένος. Γι' αὐτὸ πέρα ἀπὸ καλὲς μεταφράσεις πρέπει νὰ προχωρήσουμε στὴν ἀληθινὴ ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν. Ἄν δὲν ἀποκαλύψουμε τὰ μυστήρια ποὺ κρύπτονται κάτω ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή δὲν μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε στὴν ἀναγέννηση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

3) Ἡ ἀληθινὴ ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς προσ-

φέρεται μὲ πολλοὺς τρόπους. Μεταξὺ τῶν τρόπων αὐτῶν εἶναι καὶ τὸ ὀρθόδοξο κήρυγμα. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ ἅγιοι Πατέρες δὲν ἐξεπρόνησαν μιά μετάφραση τῆς Ἁγίας Γραφῆς, οὔτε ἀνέλυσαν τὰ χωρία τῆς Γραφῆς ἀπλῶς γιὰ ἐπιστημονικοὺς λόγους, ἀλλὰ ἐρμήνευσαν τὴν Γραφή μὲ κηρύγματα. Τὸ ὀρθόδοξο κήρυγμα εἶναι ἀποκάλυψη καὶ φανέρωση ὅλης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Τὸ ὀρθόδοξο κήρυγμα εἶναι ἱεραουργία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι κηρύττων ὁ ὀρθόδοξος Ποιμὴν, οὐσιαστικὰ δὲν ἐνοχλεῖ τὴν ἀτιμὸσφαιρα τῆς κατανύξεως καὶ τῆς μετανόιας, ἀλλὰ προετοιμάζει τὸν πιστὸ γιὰ τὴν θεία Κοινωνία. Τὸ ὀρθόδοξο κήρυγμα εἶναι καταναυτικὸ, μυσταγωγικὸ, ἐκκλησιαστικὸ. Καὶ αὐτὴν τὴν ἐργασία μπορεῖ νὰ τὴν κάνουν οἱ ἅγιοι ποὺ εἶναι φορεῖς τῆς Παραδόσεως. Ἡ ἐπιτυχία ἡμῶν τῶν κηρυττόντων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν σχέση ποὺ ἔχουμε πρὸς τὴν ἐσωτερικὴ αὐτὴ πλευρὰ πνευματικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν σχέση ποὺ ἔχουμε πρὸς τοὺς ἁγίους Πατέρας, τὴν ζωὴ τους, τὰ συγγράμματα καὶ τὴν καθοδήγησή τους.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ὑπῆρξε αὐθεντικὸς ἐρμηνευτὴς τῶν Γραφῶν, ἀπέφυγε τὰ σχήματα τῆς συντηρήσεως καὶ τοῦ φιλελευθερισμοῦ, γιατί ὑπῆρξεν ἀκραιφνὴς θεολόγος. Καὶ ὅταν λέμε θεολόγο ἐννοοῦμε κυρίως θεόπτη. Οἱ θεόπτες κατανοοῦν τὰ ἔργα τῶν θεοπτῶν. Καὶ ὅπως ὁ θεόπτης Μωϋσῆς κατηύθυνε τὸν λαὸ τῶν Ἑβραίων στὴν γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ὅπως ὁ θεόπτης Μωϋσῆς ἔκανε νόμους καὶ καθόρισε τὴν συμπεριφορὰ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, ἔτσι καὶ ὁ νέος λαὸς τῆς Χάριτος, κατευθύνεται στὴν ἱστορικὴ του πορεία μόνον ἀπὸ θεόπτες. Ἡ θεοπτία τῶν ἁγίων περὶνὰ δυναμικὰ στὸν λαὸ καὶ τὸν χαριτώνει. Τοῦ διαγράφει τὸν δρόμο καὶ τὸν τρόπο τῆς σωτηρίας, τὴν πορεία γιὰ τὴν εἴσοδο στὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ.

(Τέλος)

Ἄρχιμ. ΙΕΡΟΘΕΟΣ Σ. ΒΛΑΧΟΣ
Ἱεροκήρυξ

ἐν παντὶ ἠγωνιμένη ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς πρωτοθρόνου Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τῆς ὁποίας, ὡς ἐτόνισεν ὁ Μακ. Πατριάρχης Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας κ. Ποιμὴν, οἱ ἐφορᾶζοντες τὴν χιλιετηρίδα τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ρῶσσι «ἔλαβον ἐντὸς τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν παρακαταθήκην τῆς αἰωνίου ζωῆς».

Τὸ ποιμαντικὸν ἔργον ἐν ταῖς φυλακαῖς.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δι' ἐγγράφου τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ζητεῖ, ὅπως τὸ κατατεθὲν εἰς τὴν Βουλὴν σχέδιον τοῦ νέου Σωφρονιστικοῦ Κώδικος τροποποιηθῆ, εἰς τρόπον, ὥστε νὰ δύναται ἡ Ἐκκλησία νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐν ταῖς φυλακαῖς ποιμαντικὴν καὶ ἀνακαινιστικὴν δραστηρίαν τῆς.

Ἡ ἐνέργεια τῆς Ἱ. Συνόδου ἦτο ἀναγκαία, διότι, ὡς ἐπισημαίνει ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» κ. Γεώργιος Πρίντζιπας, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον «μὲ μία γενικὴ διάταξη καταργεῖ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς Πολιτείας νὰ ἐνδιαφέρεται αὐτὴ κατὰ κύριον λόγον γιὰ τὴ θρησκευτικὴ ἀγωγή τῶν κρατουμένων καὶ τὸ θάρος καὶ τὴν εὐθύνη αὐτοῦ τοῦ δικαιοῦματος τὰ ἀφήνει εἰς τὴν ἐλεύθερον προαίρεσίν των. Πόσο ἐλεύθερη μπορεῖ νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ προαίρεσις καὶ κατὰ πόσον θὰ λειτουργήσῃ τὸ δικαίωμα αὐτό, τὸ γνωρίζουν θαυμάσια οἱ ὑπηρετοῦντες στὶς φυλακὰς ἱερεῖς, ποὺ παρὰ τὸν ἰσχύοντα νόμον, ποὺ κατοχυρώνει μὲ εἰδικὰ ἄρθρα τὴ θρησκευτικὴ ἀγωγή τῶν κρατουμένων καὶ τὰ καθήκοντά των, ἔχουν νὰ ξεπεράσουν πολλὰ ἐμπόδια γιὰ νὰ ἀσκήσουν τὸ λειτουργικόν των».

Ἐγκώμιον καὶ πατρικὴ προτροπὴ.

Ἡ Α.Θ. Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Δημήτριος ἐν Γράμματι πρὸς τὴν Ἱ. Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐξαίρει τὴν σημασίαν καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας ἀγῶνας τῶν ὁσιωτάτων μοναχῶν αὐτοῦ, τονίζων, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὰ ἑξῆς:

«Ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία καὶ μετ' αὐτῆς συνόλη ἡ καθ' ἡμᾶς Ὀρθόδοξος Ἀνατολὴ δι' ἰδιαίτερας πάντοτε ἐκτιμήσεως καὶ ἐγκωμίων περιέβαλε καὶ περιβάλλει τὰ ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἡρωϊκὰ ἀθλήματα καὶ τοὺς καλλινίκους ἀγῶνας τῶν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει ἀσκουμένων ὁσιωτάτων πατέρων ὑπὲρ τῆς διαφυλάξεως τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων τῆς ἀμωμήτου Ὀρθόδοξου ἡμῶν πίστεως καὶ τῶν ἡθικῶν καὶ λοιπῶν πνευματικῶν ἀξιών τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Γένους».

Ἐπίσης ὁ Παναγιώτατος προτρέπεται πατρικῶς τοὺς μοναχοὺς τῆς Ἁγιωνύμου Ἀδελφότητος, ἵνα μείνουν «ἐδραῖτοι καὶ ἀμετακίνητοι» εἰς τὴν κυρίαν ἀποστολὴν των, «μὴ κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι τείνοντες εὐήκοον οὖς εἰς ἀλλοτριὰς φωνάς, ὧν πολλὰι προέρχονται ἐκ τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους».

«Μὲ γλῶσσα ἑλληνικὴ καὶ ὑπερήφανη».

Ὁ Πανελλήνιος Σύνδεσμος Βορειοηπειρωτικῶν Ἀγῶνος ἐξέδωκε καλλιτεχνικὸν μετ' ἐγχρώμων καὶ λοιπῶν φωτογραφιῶν πολυσέλιδον φυλλάδιον, ἐν τῷ ὁποίῳ δημοσιεύονται ἐγγλωττιότατα κείμενα τοῦ ἀγωνιστοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως κ. Σεβαστιανοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἄρσις τοῦ ἐμπολέμου».

Ἐν τῷ φυλλάδιῳ τοῦτο ὁ Σεβασμιώτατος ἐπισημαίνει, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ μετὰ τὴν ἄρσιν τοῦ ἐμπολέμου συνεχίζουν τὸν ἰδικόν των πόλεμον καὶ διωγμόν. Οἱ Ἐκκλησίες καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρὸν παραμένουν κλειστά. Οἱ ἀπάνθρωποι φυλακὰς —τὰ σύγχρονα «Νταχάου»— καὶ τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεων συνεχίζουν νὰ εἶναι γεμάτα, τὰ δὲ ἠλεκτροφόρα ἄλβανικὰ συρματοπλέγματα, μαζὶ μὲ τὰ ἀναριθμήτα πολυβολεῖα, ἐστραμμένα πρὸς τὴν Ἑλλάδα, παραμένουν ἀκόμη εἰς τὴν θέσιν των».

Δι' αὐτό, ὅπως τονίζει ὁ Σεβασμιώτατος, «εἶναι καιρὸς, πρὸ παντός, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ ἀφήσῃ τὰ προσήματα καὶ νὰ ὁμιλήσῃ, ἐπὶ τέλους, πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς δικτατορας μὲ γλῶσσα ἑλληνικὴ καὶ ὑπερήφανη... Καὶ ἀπὸ ἄλλων ἀσημάτων... ἀνταλλαγμάτων νὰ ἀπαιτήσῃ πάραυτα τὸ ἓνα καὶ μόνον, ἦτοι τὸν σεβασμὸν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τῆς Ἑλληνικῆς Μειονότητος...».

Ὁδὸς Μητροπολίτου Κίτρους Βαρνάβα.

Ἄξιον ἰδιαίτερας ἐξάρσεως εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι προσφάτως τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον τοῦ Δήμου Βύρωνος, κατὰ τὴν πρόσφατον συνεδρίαν αὐτοῦ τῆς 3ης Μαΐου 1988, παρισταμένου καὶ τοῦ Δημάρχου κ. Δημητρίου Νικολαΐδου, —μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν σχετικῆς προτάσεως τῆς θαυμασίως ἐργαζομένης ἐν τοῖς ὄρεισι τοῦ Δήμου τούτου Τοπικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἐταιρείας προστασίας ἀηλίκων—, ἀπεφάσισεν ὁμοφώνως τὴν μετονομασίαν τῆς ὁδοῦ Δελφῶν εἰς ὁδὸν Μητροπολίτου Κίτρους Βαρνάβα.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐλήφθη κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ Προέδρου τοῦ Δημοτικοῦ τούτου Συμβουλίου, ἵνα τιμηθῆ ἐπαξίως, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ συμπληρώσεως τριῶν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου του, ὁ ἀείμνηστος διακεκριμέ-

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ίερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν

Ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Σεραφεῖμ, τοὺς μῆνες Ἀπρίλιο καὶ Μαῖο:

—Χοροστάτησε στή θ. Λειτουργία τῆς Κυριακῆς τῶν Βαῖων καὶ στίς Ἀκολουθίες τῆς Μ. Ἐβδομάδος στὸν Καθεδρικό Ἱερό Ναό Ἀθηνῶν (3-10/4) καὶ ἐπίσης στή θ. Λειτουργία τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμά (17/4) καὶ τοῦ Παραλύτου (1/5).

—Γέλεσε τῆ θ. Λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως στὸν ἴδιο Ἱερό Ναό (10/4), ἐνῶ τὴν ἴδια μέρα προέστη στὸν Ἑσπερινό τῆς Ἀγάπης, συμπαραστατούμενος ἀπὸ τοὺς Θεοφιλ. Βοηθοὺς Ἐπισκόπους καὶ τὸν Ἱερό Κληρὸ τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς, μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὁποῦ διένειμε τὴν συνηθισμένη πασχαλινὴ εὐλογία τῶν αὐγῶν στὸ Μέγαρο τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Ἐπίσης, τέλεσε τῆ θ. Λειτουργία τὴν Κυριακὴ τῆς Πεντηκοστῆς καὶ χοροστάτησε στὸν Ἑσπερινό (29/5).

—Γέλεσε τὴν ὄρκωμοσίαν τοῦ νέου Ὑπουργοῦ Παιδείας κ. Ἀπόστολου Κακλαμάνη.

—Χειροτόνησε σὲ διακόνους τὸν π. Ματθαῖο Χάλαρη (24/4) καὶ τὸν π. Σάββα Γεωργιάδη (29/5).

—Προήδρευσε στίς Συνεδριάσεις τῆς Δ.Ι. Συνόδου ἀπὸ 19 - 21/4 καὶ ἀπὸ 3 - 5/5, καὶ τοῦ Δ.Σ. τοῦ Κοσμητείου Κληροδοτήματος (25/5).

—Δέχθηκε σὲ ἐθιμοτυπικὴ ἐπίσκεψιν τὸν Πρεσβευτὴ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως κ. Στουκάλιν (5/4), τὸν Δήμαρχο Ἀθηναίων κ. Μιλτιάδη Ἐθερτ καὶ διάφορους Ἐπιτροπῆς (6/4) καὶ δέκα Βουλευτὲς τῆς Βουλῆς (10/5).

—Παραβρέθηκε στίς συνεδριάσεις τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς (9 καὶ 22/5).

Ίερά Μητρόπολις Δράμας

Ἰπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δράμας κ. Διονυσίου καὶ με θέμα «Κληρὸς καὶ Λαὸς ὡς Σῶμα τοῦ Χριστοῦ», πραγματοποιήθηκε τὸ Γενικὸν Ἱερατικὸν Συνέδριον τῆς Μητροπόλεως, εἰς τὴν ἱστορικὴν καὶ παλαιάτατον Ἱεράν Μονὴν τῆς Παναγίας Εἰκοσιφοίνισσης.

Εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ Συνεδρίου μετείχον οἱ Κληρικοὶ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως καὶ ἔγιναν οἱ κάτωθι εἰσηγήσεις:

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Δράμας κ. Διονύσιος ἤνοιξε τὸ Συνέδριον, διὰ συντόμου εἰσηγήσεως ἀναφερθεὶς εἰς τὰ πλαίσια τοῦ γενικοῦ θέματος.

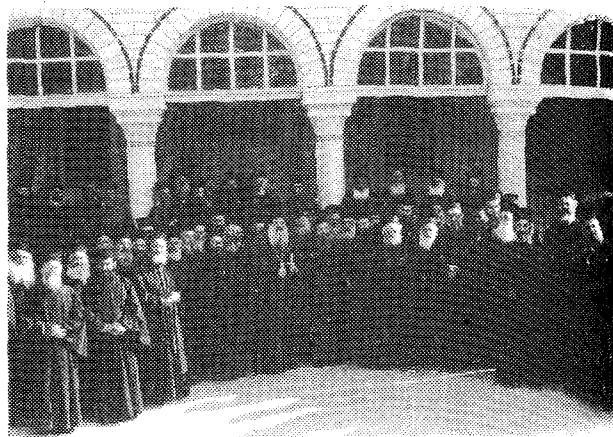
Ὁ πρωτοπρ. κ. Δημ. Βακάρος, κληρικός τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ Πανεπιστημίου εἰσηγήθη τὰ θέματα «Ἡ ἱερωσύνη στὴ Γραμματεία τῆς Ἐκκλησίας» καὶ «Ἐμφάνιση καὶ ἐμπέδωση τῆς Ἐκκλησίας».

Ὁ ἀρχμ. κ. Εἰρηναῖος Δελιδήμος ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ἐπίσκοπος καὶ Εὐχαριστία».

νος Ἱεράρχης, διότι ἀπ' ἐνὸς «τὸ πέρασμα αὐτοῦ ὡς δημότη Βύρωνια ὑπῆρξεν εὐεργετικὸ κυρίως σὴν ἐπαφή του μετὰ τὴν νεολαία τῆς περιοχῆς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν (1945 - 1954)» καὶ ἀπ' ἑτέρου διότι «ἡ πολυσήμαντη προσωπικότητά του μετὰ παγκόσμια προβολὴ ἄφησε τὴν σφραγίδα τῆς εὐεργετικῆς παρουσίας του σὲ πολλοὺς τομεῖς (κοινωνικὸ - ἐπιστημονικὸ)».

Ἡ τιμὴ αὕτη, ἥτις ἐγένετο εἰς μνήμην τοῦ μακα-

Ὁ κ. Θεόδωρος Ζήσης, Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης εἰσηγήθη τὸ θέμα «Οἱ λαοὶ στὴν Ἐκκλησία καὶ ἡ θέση τῆς γυναίκας εἰς αὐτὴν».

Μετὰ ἀπὸ κάθε εἰσηγήσιν οἱ συνέδριοι ὑπέβαλον ἐρωτήσεις καὶ ἠκολούθει συζήτησις.

Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου, τὸ ὁποῖον ἐστέφη ἀπὸ ἐπιτυχίαν, ὠλοκληρώθησαν μετὰ ἀνακεφαλαίωσιν τῶν κυρίων σημείων τῶν εἰσηγήσεων καὶ τῶν συζητήσεων, εἰς τὴν ὁποίαν προέβη ὁ Σεβ. Δράμας κ. Διονύσιος, ὅστις δὲν παρέλειψε νὰ εὐχαριστήσῃ θερμῶς τοὺς τε εἰσηγητὰς καὶ τὴν Ἱουμμένην τῆς Ἱ. Μονῆς Ἀλεξίαν διὰ τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἰδιαιτέραν φροντίδα τῆς Ἀδελφότητος πρὸς τοὺς Συνέδρους.

Ἄς σημειωθῆ, τέλος, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διαρκείας τριῶν ἡμερῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου, ἐτελοῦντο εἰς κατασκευτικὴν ἀτμόσφαιραν θεῖα Λειτουργία καὶ αἱ Ἀκολουθίαι Μεσονυκτικοῦ, Ὁρθρου καὶ Ἑσπερινοῦ, εἰς τὸν ἱστορικὸν ἱ. ναὸν τῆς Μονῆς. Οἱ ἱερεῖς ποὺ μετέσχον ἐξέφρασαν, ἐν τέλει, τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὸν Σεβ. Ποιμενάρχην των καὶ τὴν Ἀδελφότητα τῆς Ἱ. Μονῆς, διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τοῦ Συνεδρίου τούτου καὶ τὴν παρασχεθεῖσαν ἀθραμιάαν φιλοξενίαν.

Ίερά Μητρόπολις Λήμνου

Μεγάλῃ ἡμερήσια ἐκδρομῇ πραγματοποιήθηκε ἀπ' ὄλα τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα τῆς Ἱεράς Μητροπόλεως. Συγκεκριμένα στίς 14 Μαΐου, μεταφέρθηκαν μετὰ πούλμαν δωρεάν ἑξακόσιοι περίπου μαθητὲς, συνοδευόμενοι ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους, σὸ προσκύνημα τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπος, στὴν Πλάκα. Ἐκεῖ, καὶ μετὰ σ' ἓνα κατασκευτικὸ περιβάλλον, τελέσθηκε ἡ Θεῖα Λειτουργία.

ριοιτοῦ Ἱεράρχου, ἀνανακλᾷ ἴσως εἰς ὄλην τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ὁ ἀειμνητοῦς Μητροπολίτης μετ' ἀφοσιώσεως ὑπηρέτησεν, ὅσον καὶ εἰς τὸν Δῆμον Βύρωνος καὶ τὴν Τοπικὴν ἐν αὐτῷ Ἐπιτροπὴν Προστασίας Ἀγγέλων διὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν, ἥτις μαρτυρεῖ εὐαισθησίαν καὶ χρῆσιν ἀνωτέρων ἀξιολογικῶν κριτηρίων εἰς τὸ ἔργον των.

γία και κατόπιν έλαβε χώρα μία δμορφη έορτή, με ποιήματα και τραγούδια, για τη λήξη της Κατηχητικής περιόδου.

Ο Σεβασμιώτατος Ποιμενάρχης μας, με έγκύκλιό του, εύχαρίστησε όλους τους κατηχητάς και μαθητάς για την προθυμία την όποια έδειξαν με την έφετινή - ύστερα από πολλά χρόνια - μαζική κατηχητική παρουσία τους. Επίσης αναφέρθηκε στο έργο των Κατηχητικών Σχολείων, υπογραμμίζοντας το ρόλο και την χρησιμότητά τους στην σημερινή ανθρώπινη κοινωνία.

Τέλος, ό υπεύθυνος της κατηχητικής κινήσεως της 'Ι. Μητροπόλεως Πανος. Αρχιμ. Δαμασκηνός Παπανδρέου, ό όποιος διοργάνωσε και την έκδρομή αυτή, άπευθυνόμενος στα κατηχητόπουλα ζήτησε άπ' αυτά να στείλουν ένα μήνυμα ειρήνης σ' όλους, έχθρους και φίλους, ένα μήνυμα χριστιανικής ειρήνης ή όποια την έφετινή χρονιά έγινε θίωμα τους.

-Μεγάλη προσκυνηματική έκδρομή διοργανώνεται άπό τον Πανος. Πρωτοσύγκελλο Αρχιμ. 'Ιάκωβο Γιοσάκη στην Αίγυπτο και τους Άγιους Τόπους άπό 21 - 30.8.88.

(Έκ της 'Ι. Μητροπόλεως)

'Ιερά Μητρόπολις Νέας 'Ιωνίας και Φιλαδελφείας

Ο Σεβ. Μητροπολίτης Ν. 'Ιωνίας και Φιλαδελφείας κ. Τιμόθεος παρέστη την 8ην Μαΐου εις έκδήλωσιν, διοργανώθεισαν υπό της «'Αδελφότητος 'Αθανασίου Διάκου» εις τό Πνευματικόν Κέντρον του Δήμου Ν. Φιλαδελφείας, επί τη συμπληρώσει 200 χρόνων άπό της γεννήσεως του 'Εθνικού αυτού ήρωος. Πρό της έκδηλώσεως έψάλη υπό του Σεβασμιωτάτου 'Επιμνημόσυνοσ Δείσις έμπροσθεν του εύρισκομένου εις την είσοδον του ως άνω Πνευματικού Κέντρου Μνημείου του 'Αθανασίου Διάκου.

-Τά 'Εκπαιδευτήρια της «'Ελληνικής Παιδείας» έπεσκέφθη ό Σεβ. κ. Τιμόθεος την 4ην Μαΐου και άμίλησε καταλλήλως εις τάς μαθητρίας του Γυμνασίου και του Λυκείου.

-Ο Σεβ. κ. Τιμόθεος, κατόπιν προτάσεως εύσεβών κατοίκων των 'Ενοριών 'Ηρακλείου 'Αττικής, άπεφάσισεν, όπως ή περιοχή αυτή της 'Ι. Μητροπόλεως τεθῆ υπό την προστασίαν του Άγίου Μάρτυρος 'Ηρακλείου του 'Αθηναίου, ή μνήμη του όποιου τιμάται κατ' έτος την 18ην Μαΐου, ώρισε δέ όπως ό "Άγιος ούτος της 'Εκκλησίας τιμάται ως Προστάτης της δμωνύμου πόλεως, τελουμένης κατά την ήμέραν αυτήν Θ. Λειτουργίας εις άπαντας τους 'Ι. Ναούς της Περιφέρειας 'Ηρακλείου 'Αττικής.

(Έκ της 'Ι. Μητροπόλεως)

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

«ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ», Νομοκανονική 'Επιθεώρησις, 'Ιανουάριος - Μάρτιος 1988 (τεύχος 285), σελ. 64.

Με νέα διεύθυνση και συντακτική έπιτροπή που άπαρτίζεται άπ' τους: Π ρ ο κ ό π ι ο, μητροπολίτη Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου, Θ. Ι. Π α ν α γ ό π ο υ λ ο, 'Αναπληρωτή Καθηγητή Διοικητικού Δικαίου της 'Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής Πειραιώς, Φ. Στ. Τ ρ ο χ ά ν η, δικηγόρο 'Αθηνών, Βλ. Ι. Φ ε ι δ ά, Καθηγητή 'Εκκλησιαστικής 'Ιστορίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου 'Αθηνών και Π. Ε. Χ ρ ι σ τ ι ν ά κ η, 'Αναπληρωτή Καθηγητή Κανονικού Δικαίου της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου 'Αθηνών - δικηγόροσ παρ' 'Αρείω Πάγω, κυκλοφόρησε τό πρόσφατο τεύχος του περιοδικού «Χριστιανός». Περιέχονται, τό άρθροσ του Βλ. Φειδά «Χαρακτήρ της 'Εκκλησιαστικής ποινής» και τό κείμενο «'Η προσύμβασις μεταξύ 'Εκκλησίας και Πολιτείας διά την μοναστηριακήν Περιουσίαν». Ως δεύτερο μέρος περιέχονται «'Η 'Εκκλησιαστική Νομολογία» με εισηγήσεις του 'Αναστ. Μαρινου και Ν. Παπαδημητρίου.

Γρ. Θ. Στάθης

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

'Ιερά Μητρόπολις Μονεμβασίας και Σπάρτης

"Εχοντες ύπ' όψει τάς διατάξεις του άρθρου 38 παράγρ. 2 του Ν. 590)1977 «περί Καταστατικού Χάρτου της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος» και των άρθρων 33 - 37 του ύπ' άριθ. 2)1969 Κανονισμού της 'Ιεράς Συνόδου «περί 'Ιερών Ναών, 'Ενοριών και 'Εφημεριών», προκειμένου να πληρώσωμεν τάς κενάς οργανικές θέσεις τακτικών έφημεριών των 'Ιερών Ναών α) Κοιμήσεως της Θεοτόκου 'Αμυκλών Σπάρτης και β) Μεταμορφώσεως του Σωτήρος - Μεταμορφώσεως Μολάων,

καλούμεν τους βουλομένους και έχοντας τά κανονικά και νόμιμα προσόντα, όπως έντός μηνός άπό της δημοσιεύσεως της παρούσης έν τῷ Περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλωσι τά άπαιτούμενα δικαιολογητικά διά την κατάληψιν των άνωτέρω κενών θέσεων.

'Εν Σπάρτη τῆ 25ῃ Μαΐου 1988

† Ο Μονεμβασίας και Σπάρτης ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ

'Ιερά Μητρόπολις Καρπενησίου

"Εχοντες ύπ' όψει τάς διατάξεις του άρθρου 38 παράγρ. 2 του Ν. 590)1977 «περί Καταστατικού Χάρτου της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος» και των άρθρων 33 - 37 του ύπ' άριθ. 2)1969 Κανονισμού της 'Ιεράς Συνόδου «περί 'Ιερών Ναών, 'Ενοριών και 'Εφημεριών», προκειμένου να πληρώσωμεν την κενή οργανικήν θέσιν τακτικού έφημερίου του 'Ιεροῦ Ναοῦ Κοιμήσεως της Θεοτόκου Μουζήλου - Εύρυτανίας, καλούμεν τους βουλομένους και έχοντας τά κανονικά και νόμιμα προσόντα, όπως έντός μηνός άπό της δημοσιεύσεως της παρούσης έν τῷ Περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλωσι τά άπαιτούμενα δικαιολογητικά διά την κατάληψιν της άνωτέρω θέσεως.

'Εν Καρπενησίῳ τῆ 31ῃ Μαΐου 1988

† Ο Καρπενησίου ΝΙΚΟΛΑΟΣ

'Ιερά Μητρόπολις Μηθύμνης

"Εχοντες ύπ' όψει τάς διατάξεις του άρθρου 38 παράγρ. 2 του Ν. 590)1977 «περί Καταστατικού Χάρτου της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος» και των άρθρων 33 - 37 του ύπ' άριθ. 2)1969 Κανονισμού της 'Ιεράς Συνόδου «περί 'Ιερών Ναών, 'Ενοριών και 'Εφημεριών», προκειμένου να πληρώσωμεν την κενή οργανικήν θέσιν τακτικού έφημερίου του 'Ιεροῦ Ναοῦ 'Αγίου 'Ιωάννου του Θεολόγου Νάπης, καλούμεν τους βουλομένους και έχοντας τά κανονικά και νόμιμα προσόντα, όπως έντός μηνός άπό της δημοσιεύσεως της παρούσης έν τῷ Περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλωσι τά άπαιτούμενα δικαιολογητικά διά την κατάληψιν της άνωτέρω κενής θέσεως.

'Εν Καλλονῆ τῆ 1ῃ 'Ιουνίου 1988

† Ο Μηθύμνης ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

'Ιερά Μητρόπολις Λαγκαδά

Προκειμένου να προβώμεν εις την κατ' έξάίρεσιν δι' έπιλογής κατά τάς διατάξεις 1) του άρθρου 20 του Ν. 1476/84, 2) του Π.Δ. 225/85, 3) της ύπ' άριθ. 031/253/Α1/31/18.1.85 άπόφ. του 'Υπ. Παιδείας και Θρησκευμάτων και 4) του άρθρου του ύπ' άριθ. 334/67 Π.Δ. πλήρωσιν μιάς θέσεως Κλάδου ΔΕ ή ΤΕ ή ΠΕ της καθ' ήμάς 'Ι. Μητροπόλεως καλούμεν τους βουλομένους και έχοντας: α) ύγιώς περί την πίστιν της 'Αγιωτάτης του Χριστου 'Εκκλησίας, β) διάδύλητον τόν θίον καθ' ό Εύαγγελικός νόμος έπίταττει και γ) τά υπό των κειμένων διατάξεων και κανονισμών

προβλεπόμενα προσόντα όπως εντός εικοσαήμερου από της δημοσίευσής της παρούσης υποβάλωσιν ήμιν σχετικήν αίτησιν μετά των απαιτούμενων δικαιολογητικών.

Έν Λαγκαδά τῆ 6ῆ Ἰουνίου 1988

† Ὁ Λαγκαδά ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Ἱερά Μητρόπολις Κυθήρων

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 38, παρὰ γρ. 2 τοῦ Ν. 590)77 «Περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» καὶ τῶν ἀρθρῶν 33 - 37 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱεράς Συνόδου «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἑνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν» προκειμένου νὰ πληρῶσωμεν τὰς κενὰς ὀργανικὰς θέσεις: α) Ἐ φ η μ ε ρ ῖ ω ν: 1. Ἱ. Ν. Ἀγ. Τριάδος - Ἀλεξανδράδων. 2. Ἱ. Ν. Ἀγ. Βασιλείου - Ἀλλοιζιανίκων. 3. Ἱ. Ν. Γεν. Θεοτόκου - Βιαραδικῶν. 4. Ἱ. Ν. Μεταμορφώσεως - Κεραμωτοῦ. 5. Ἱ. Ν. Ἀγ. Χαραλάμπους - Μυλοποτάμου. 6. Ἱ. Ν. Ἐσταυρωμένου - Πιτσιανικών. 7. Ἱ. Ν. Ἀγ. Ἐλέσης - Πούρκου. β) Δ ι α κ ὄ ν ω ν: 1. Ἱ. Ν. Ἐσταυρωμένου - Χώρας. 2. Ἱ. Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς - Ποταμοῦ. 3. Ἱ. Ν. Ἀγ. Χαραλάμπους - Καραβά, καλοῦμεν τοὺς θυλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσίευσής της παρούσης ἐν τῷ Περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλωσι τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικὰ διὰ τὴν κατάληψιν τῶν ἀνωτέρω κενῶν θέσεων.

Ἐν Κυθήροις τῆ 10ῆ Ἰουνίου 1988

† Ὁ Κυθήρων ΙΑΚΩΒΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου

Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 22)1988 Πράξεως ἡμῶν προκηρῶσομεν τὴν Β' θέσιν (Ἐφημεριακή) τῆς Ἑνορίας Ἁγίου Νικολάου Σπλάντζιας Χανίων καὶ προσκαλοῦμεν τοὺς ἔχοντας τὰ νόμιμα προσόντα καὶ θυλομένους νὰ καταλάβωσιν αὐτὴν ὅπως ἐνεργήσωσιν κατὰ Νόμον διὰ τὰ περαιτέρω.

Χανιά, 7 Ἰουνίου 1988

† Ὁ Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ

Ριζάρειος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΑΘΗΤΩΝ

Ἡ Ριζάρειος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ προκηρῶσει διαγωνισμό εἰσαγωγῆς κατὰ τὸ σχολ. ἔτος 1988 - 1989 στὴν Α' τάξη τοῦ τετραταξίου Ἐκκλησιαστικοῦ Λυκείου, 35 ἑσωτερικῶν μαθητῶν, ὡς ὑποτρόφων τῆς Ριζαρείου περιουσίας.

Ὁ διαγωνισμὸς θὰ διενεργηθεῖ στὴ Σχολὴ στὶς 6 καὶ 7 Σεπτεμβρίου. Δὲν γίνονται δεκτοὶ ὅσοι ἔχουν ἡλικία ἄνω τῶν 20 ἐτῶν.

Δεκτοὶ γίνονται: α) οἱ κάτοχοι ἐνδεικτικοῦ προαγωγῆς Γ' τάξεως Μέσης ἐπταταξίου Ἱερατικῆς Σχολῆς, β) οἱ πτυχιούχοι Μέσου Ἐκκλ. Φροντιστηρίου τριτοῦς φοιτήσεως, γ) οἱ κάτοχοι πτυχίου τῆς τέως Μέσης Νυκτερινῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, δ) οἱ κάτοχοι Ἀπολυτηρίου Ἐκκλ. Γυμνασίου καὶ ε) οἱ κάτοχοι ἐνδεικτικοῦ Γ' τάξεως τέως ἑξαταξίου Γυμνασίου ἢ Ἀπολυτηρίου τριταξίου Γυμνασίου.

Οἱ αἰτήσεις μὲ τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικὰ πρέπει νὰ υποβληθοῦν μέχρι τῆς 31ης Αὐγούστου 1988.

Ἡ Σχολὴ παρέχει δωρεὰν εἰς τοὺς ὑποτρόφους ἐκπαίδευση, τροφή, οἴκηση, ἐνδυμασία, ὑπόδηση κ.λπ.

Πληροφορίες παρέχονται κάθε ἐργάσιμη μέρα στὰ Γραφεῖα Διοικήσεως τῆς Σχολῆς, Βασ. Σοφίας 24 Ἀθήνα, τηλ. 7242.063 καὶ 7212.194.

Ἀθήνα 16 Μαΐου 1988

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

«ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

† Ὁ Θεσσαλονίκης ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ
Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Α) Ἐσωτερικοῦ: Δραχμαὶ 300 ἐτησίως.

Β) Ἐξωτερικοῦ: Δολλάρια 20 ἐτησίως.

Τιμὴ ἑκάστου τεύχους μετὰ τοῦ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ»

δρχ. 15.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εὐαγγέλιον Δ. Θεοδώρου, Ἡ χιλιετηρὴς τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Ρώσων.

Μητροπ. Μεσσηνίας Χρυσοστόμου, Αἱ παιδαγωγικαὶ ἰδέαι τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων.

Μητροπ. Δημητριάδος Χριστοδούλου, Ἡθικὰ καὶ δεοντολογικὰ προβλήματα στὴν τεχνητὴ γονιμοποίηση.

Μητροπ. Γρεβενῶν Σεργίου, Ἡ Ἱ. Μορὴ τοῦ Ὁσίου Νικάνορος καὶ τὸ κειμηλιοφυλάκειον αὐτῆς.

Ἐπισκόπου Ἀχελώου Εὐθυμίου, Ἀνθρωπος καὶ φυσικὸ περιβάλλον.

Ἀνδρέου Φυτράκη, Ἡ προσωπικότης τοῦ Καθηγ. Γ. Σωτηρίου καὶ ἡ συμβολὴ του εἰς τὴν ἔρευναν καὶ βαθύτεραν κατανόησιν τῶν μνημείων τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος.

Βλασίου Ἰω. Φειδᾶ, Μάξιμος ὁ Γραικὸς φωτιστὴς τῶν Ρώσων.

Ἡ ἐνθρόνισις τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπ. Θυατείρων καὶ Μ. Βρετανίας κ. Γρηγορίου.

Παρατηρήσεις καὶ Σχόλια.

Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικά.

Παράρτημα.